

Vergaderjaar 2019–2020

35 300 X

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2020

Nr. 2

MEMORIE VAN TOELICHTING

INHOUDSOPGAVE

A	ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET BEGRO- TINGSWETSVOORSTEL	3
B	BEGROTINGSTOELICHTING	4
	1. LEESWIJZER	4
	2. BELEIDSAGENDA	8
	2.1 Beleidsprioriteiten	11
	2.2 Belangrijkste beleidsmatige mutaties	24
	2.3 Overzicht niet-juridisch verplichte uitgaven	26
	2.4 Meerjarenplanning beleidsdoorlichtingen	26
	2.5 Overzicht risicoregelingen	28
	3. BELEIDSARTIKELN	29
	3.1 Beleidsartikel 1: Inzet	29
	3.2 Beleidsartikel 2: Koninklijke Marine	36
	3.3 Beleidsartikel 3: Koninklijke Landmacht	44
	3.4 Beleidsartikel 4: Koninklijke Luchtmacht	50
	3.5 Beleidsartikel 5: Koninklijke Marechaussee	56
	3.6 Beleidsartikel 6: Investerings	61
	3.7 Beleidsartikel 7: Defensie Materieel Organisatie	78
	3.8 Beleidsartikel 8: Defensie Ondersteuningscom- mando	81
	4. NIET-BELEIDSARTIKELN	84
	4.1 Niet-beleidsartikel 9: Algemeen	84
	4.2 Niet-beleidsartikel 10: Apparaat Kerndepartement	87
	4.3 Niet-beleidsartikel 11: Geheim	89
	4.4 Niet-beleidsartikel 12: Nog onverdeeld	90
	5. BEGROTING AGENTSCHAPPEN	91
	5.1 Paresto	91

6.	DEPARTEMENT SPECIFIEKE INFORMATIE	95
7.	BIJLAGEN	100
7.1	Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak	100
7.2	Verdiepingsbijlage	102
7.3	Moties en toezeggingen	114
7.4	Subsidieoverzicht	129
7.5	Evaluatie- en overig onderzoek	132
7.6	Overzicht uitgaven veteranen en uitgaven zorg en nazorg	139
7.7	Overzicht uitgaven IT	145
7.8	Lijst van afkortingen	146

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET BEGROTINGSWETS- VOORSTEL

Wetsartikel 1

De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 2.3, eerste lid, van de Comptabiliteitswet 2016 elk afzonderlijk bij de wet vastgesteld.

Het wetsvoorstel strekt ertoe om de onderhavige begrotingsstaat/ begrotingsstaten voor het aangegeven jaar vast te stellen.

Alle voor dit jaar vastgestelde begrotingswetten tezamen vormen de Rijksbegroting voor dat jaar. Een toelichting bij de Rijksbegroting als geheel is opgenomen in de Miljoenennota.

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de uitgaven, verplichtingen en de ontvangsten vastgesteld. De in de begrotingsstaat/begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht (de zogenoemde begrotingstoe-lichting).

Wetsartikel 2

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de baten en de lasten, het saldo van de baten en de lasten en de kapitaaluitgaven en -ontvangsten van het in de staat opgenomen baten-lastenagentschap Paresto voor het onderhavige jaar vastgesteld. De in die begrotingen opgenomen begrotingsartikelen worden toegelicht in onderdeel B (Begrotingstoe-lichting) van deze memorie van toelichting en wel in de paragraaf inzake het agentschap.

De Minister van Defensie,

A.Th.B. Bijleveld-Schouten

B. BEGROTINGSTOELICHTING

1. LEESWIJZER

Hoofdstuk 1 Leeswijzer

De leeswijzer volgt de opbouw van de memorie van toelichting van de begroting. De memorie van toelichting is de uitleg bij het hierboven beschreven wetsvoorstel.

Het Ministerie van Defensie bestaat uit 7 organisatiedelen. De 4 krijgsmachtdelen (Koninklijke Marine, – Landmacht, – Luchtmacht en – Marechaussee) zorgen ervoor dat de militairen en het materieel klaar zijn voor inzet. Het Defensie Ondersteuningscommando en de Defensie Materieel Organisatie ondersteunen door producten en diensten te leveren. De Bestuursstaf – waar onder andere de MIVD onder valt – maakt het beleid.

De Minister en Staatssecretaris zijn verantwoordelijk voor het algehele beleid van Defensie. De ambtelijke leiding ligt in handen van de Secretaris-Generaal. De Commandant der Strijdkrachten is verantwoordelijk voor de uitvoering, is de militaire adviseur van de Minister en stuurt de Koninklijke Marine, – Landmacht, – Luchtmacht, Defensie Materieel Organisatie, Defensie Ondersteuningscommando, NLD Commando Speciale Strijdkrachten en Defensie *Cyber* Commando aan.

Hoofdstuk 2 Beleidsagenda

De beleidsagenda beschrijft de beleidsprioriteiten van Defensie en sluit af met de onderdelen:

- de belangrijkste mutaties ten opzichte van vorig jaar;
- het overzicht niet-juridisch verplichte uitgaven;
- de meerjarenplanning beleidsdoorlichtingen;
- het overzicht van risicoregelingen.

Hoofdstuk 3 Beleidsartikelen

In beleidsartikel 1 Inzet wordt de inzet van de krijgsmacht begroot. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan crisisbeheersingsoperaties, contributies aan door de leden gemeenschappelijk gefinancierde (*common funded*) NAVO- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijkstaken en overige inzet. Het artikel bevat ook een overzicht van de structurele inzet die in andere beleidsartikelen is begroot, bijvoorbeeld door de Koninklijke Marechaussee en de Explosieven Opruimingsdienst Defensie. Het artikel maakt gebruik van het financiële instrument «opdracht Inzet», met daarin de categorieën: 1. Crisisbeheersingsoperaties, 2. Financiering nationale inzet krijgsmacht en 3. Overige inzet.

In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering geraamd voor respectievelijk de Koninklijke Marine, Koninklijke Landmacht, Koninklijke Luchtmacht, Koninklijke Marechaussee en de aan hen gemandateerde inzet, voor zover deze niet valt onder artikel 1 Inzet.

Deze operationele commando's maken gebruik van de financiële instrumenten «gereedstelling», «instandhouding», «personele uitgaven» en «materieële uitgaven». In aanloop naar het instellen van het defensie-materieelbegrotingsfonds in 2021 (zie hoofdlijnenbrief van april 2019, Kamerstuk [27 830, nr. 281](#)) zijn de assortimenten binnen de financiële instrumenten deels opnieuw ingedeeld. In deze leeswijzer worden de

financiële instrumenten toegelicht en worden in het kort de belangrijkste wijzigingen uiteengezet ten opzichte van de ontwerpbegroting 2019:

- «Gereedstelling» omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor opwerk- en oefenactiviteiten. Dit betreft o.a. de operationele rantsoenen, civiele taken, brandstof en smeermiddelen en operationele zaken, waaronder het huren van oefenterreinen. De uitgaven voor oefen- en operationele munitie en voor instandhouding van simulatoren zijn overgegaan naar het financiële instrument «instandhouding materieel». De uitgaven voor onderhoud en ondersteuning van commandovoering zijn overgegaan naar «instandhouding IT».
- «Instandhouding materieel» omvat de geraamde uitgaven voor instandhouding van het materieel door de logistieke bedrijven. Het instrument is verruimd doordat nu niet alleen de uitgaven worden geraamd voor het onderhoud van de wapensystemen, maar ook het materiaal dat benodigd is voor het in stand houden van het materiaal. Dit betreft o.a. de militaire uitrustingen, werkplaatsinrichting, de brandbestrijdingsmiddelen en de niet-wapensysteem gebonden artikelen en diensten.
- «Personele uitgaven» bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer en inhuur personeel. De «overige personele exploitatie» bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen, internationale verhuizingen en overige personeelsgebonden uitgaven. De uitgaven voor militaire uitrustingen zijn overgegaan naar het financiële instrument «instandhouding materieel».
- «Materiële uitgaven» bestaan hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering, zoals kantoorinrichting en kantoorartikelen, transport en voorlichting, maar ook de uitgaven voor restaurant gerelateerde diensten, de uitgaven voor kennis, technologische ontwikkeling en innovatie, schadevergoedingen en kosten voor betalingsverkeer etc.
De uitgaven die een relatie hebben met het instandhouden van het materieel, zoals werkplaatsinrichting en militaire artikelen en uitrustingen, zijn overgegaan naar het instrument «instandhouding materieel».

In beleidsartikel 6 zijn de investeringen opgenomen, te weten investeringen voor materieel, infrastructuur, IT, wetenschappelijk onderzoek en bijdragen aan de NAVO-investeringen. Daarnaast zijn de verkoopopbrengsten voor afstoting van materieel en infrastructuur in dit beleidsartikel opgenomen.

In de beleidsartikelen 7 Defensie Materieel Organisatie (DMO) en 8 Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) zijn de uitgaven, verplichtingen en ontvangsten geraamd voor de ondersteunende en dienstverlenende defensieonderdelen.

De ondersteunende onderdelen werken met dezelfde financiële instrumenten als de operationele commando's. Bij de DMO zijn de meeste uitgaven voor «instandhouding IT» gecentraliseerd en de uitgaven voor het instandhouden van de infrastructuur worden geraamd bij het DOSCO. De uitgaven voor bewaking en beveiliging, energie, water, schoonmaak, mediadienstverlening en evenementenondersteuning zijn uit «instandhouding infrastructuur» overgegaan naar «overige materiële exploitatie». De uitgaven voor het nationaal fonds ereschulden worden verantwoord op beleidsartikel 8 DOSCO onder het financieel instrument «inkomensoverdrachten».

Hoofdstuk 4 Niet-beleidsartikelen

In het niet-beleidsartikel 9 Algemeen worden de niet specifiek aan een defensieonderdeel toe te wijzen programma-uitgaven opgenomen. Onder dit artikel zijn twee nieuwe financiële instrumenten opgenomen:

- De bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken: het betreft de bijdragen voor kennisopbouw bij het TNO, NLR en MARIN, die via de begroting van EZK lopen. Voorheen werden de uitgaven verantwoord (binnen het investeringsartikel) onder bekostiging wetenschappelijk onderzoek.
- De inkomensoverdrachten voor de Regeling Uitkering chroom-6 Defensie die bedoeld is voor claims. Het budget voor potentiële veteranenclaims staat bij artikel 8 in het Nationaal Fonds Ereschuld.

In het niet-beleidsartikel 10 Apparaat kerndepartement worden de uitgaven ten behoeve van het centrale apparaat van Defensie begroot, waaronder de Bestuursstaf met de defensietop, (hoofd)directies, inclusief de Defensiestaf en bijzondere organisatie-eenheden.

Onder het financiële instrument «personele uitgaven» worden onder «uitkeringen» de uitgaven voor SBK, van de pensioenen en wachtgelden verantwoord.

Ten slotte zijn er ramingen voor de niet-beleidsartikelen 11 Geheim en 12 Nog onverdeeld opgenomen.

Hoofdstuk 5 Begroting agentschappen

In hoofdstuk 5 is de baten-lastendienst Paresto opgenomen.

Hoofdstuk 6 Departement specifieke informatie

In dit hoofdstuk bieden wij u inzicht in een aantal defensiespecifieke onderwerpen (o.a. pensioenen en uitkeringen, verdeling apparaatsuitgaven, overzicht formatie defensiepersoneel, *cyber* en *space*, chroom-6).

Hoofdstuk 7 Bijlagen

In de bijlagen is informatie opgenomen over de volgende onderwerpen: 7.1 Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak (ZBO/RWT's), 7.2 een verdieping op de mutaties, 7.3 de moties en toezeggingen, 7.4 een subsidieoverzicht, 7.5 het evaluatie- en overig onderzoek, 7.6 een uitgavenoverzicht voor veteranen en de uitgaven voor zorg en nazorg, 7.7 een uitgavenoverzicht IT en tot slot is in 7.8 een lijst met gebruikte afkortingen opgenomen.

Overig

– Defensieprojectenoverzicht

Zoals gebruikelijk ontvangt de Kamer tegelijkertijd met deze begroting het Defensieprojectenoverzicht (DPO), de opvolger van het Materieelprojectenoverzicht (MPO). Hierin wordt per project meer gedetailleerde informatie gegeven dan in de begroting. Zo wordt de samenhang met het defensiebeleid en met andere projecten duidelijk gemaakt. Het DPO biedt inzicht in de lopende en de geplande materieel-, wapensysteemgebonden IT- en vastgoedprojecten met een financiële omvang van meer dan € 25 miljoen. Daarnaast wordt ingegaan op af te stoten materieel.

– Toelichtingsgrens

In de begroting worden alleen de wijzigingen bij projecten met een omvang van meer dan € 100 miljoen toegelicht.

– **Motie Schouw**

In juni 2011 is de motie Schouw ingediend en aangenomen (Tweede Kamer, vergaderjaar 2010–2011, [21 501-20, nr. 537](#)). Deze motie verzoekt dat de landenspecifieke aanbevelingen van de Europese Commissie op grond van de nationale hervormingsprogramma's een eigenstandige plaats krijgen in de departementale begrotingen. Er zijn geen specifieke aanbevelingen die betrekking hebben op de begroting van het Ministerie van Defensie.

Groeiparagraaf

In de begroting 2020 zijn ten opzichte van de begroting 2019 de volgende wijzigingen doorgevoerd:

- De benamingen van de artikelen zijn in lijn gebracht met de communicatie-uitingen van Defensie, taakuitvoering zeestrijdkrachten is bv. veranderd in Koninklijke Marine.
- Ter bevordering van de samenhang wordt in de beleidsagenda bij deze begroting ingegaan op de adaptieve krijgsmacht en de veiligheid zoals bij het jaarverslag over 2018 is aangegeven (Kamerbrief [35 000-X-136](#)). Voor de KPI's omtrent inzetbaarheid, financiën, veiligheid, personeel en voorzien in materieel worden voor zover mogelijk de verwachtingen ten aanzien van de normen voor 2020 weergegeven.
- Met ingang van de ontwerpbegroting 2020 zal voor de berekening van het percentage bbp gebruik worden gemaakt van de bruto defensie-uitgaven. Voorheen waren dit de netto defensie-uitgaven (gecorrigeerd voor de ontvangsten); dit was omdat voorheen extra ontvangsten niet automatisch tot extra uitgaven leidden, wat nu wel het geval is. Deze wijze van berekening sluit aan bij de NAVO berekening. Daarnaast wordt een klein deel van de uitgaven op de begroting van Buitenlandse Zaken, die vallen onder de NAVO definitie van defensie-uitgaven, meegenomen in de berekening. Dit betreft:
 - LOTFA (onderdeel van *NATO trustfunds*)
 - ANA (onderdeel van *NATO trustfunds*)
 - Afdrachten NAVO
 - Kosten PV NAVO – personeel en huisvesting
 - BIV/BSB.
- In aanloop naar het instellen van het defensiematerieelbegrotingsfonds in 2021 zijn de assortimenten binnen de financiële instrumenten deels opnieuw ingedeeld. In de paragraaf beleidsartikelen in deze leeswijzer zijn de financiële instrumenten toegelicht en worden in het kort de belangrijkste wijzigingen uiteengezet ten opzichte van de ontwerpbegroting 2019.
- Met het vervallen van het in 2013 vastgestelde financiële kader is het project Verwerving F-35 een regulier project met groot projectstatus bij Defensie geworden. Daarom is de passage over het project Verwerving F-35 met ingang van de defensiebegroting 2020 vervallen in de defensiebegroting, zodat over alle reguliere projecten op dezelfde wijze gerapporteerd wordt. Gelijktijdig met de defensiebegroting wordt op Prinsjesdag ook de jaarlijkse voortgangsrapportage project Verwerving F-35 aan de Kamer aangeboden waarin deze informatie over het project Verwerving F-35 is opgenomen.

2. BELEIDSAGENDA

Inleiding: stappen vooruit

Nederland start dit jaar met het vieren dat we 75 jaar geleden zijn bevrijd van geweld, onderdrukking en terreur. Amerikanen, Britten, Canadezen, Polen, andere bondgenoten en Nederlanders vochten zich in bijna een jaar tijd een weg van het zuiden van Limburg naar de Waddeneilanden. Zij gaven ons onze vrijheid terug. Iets wat wij vandaag de dag heel gewoon zijn gaan vinden. Bijna te gewoon...

Dat is niet zo vreemd, want Nederland staat er goed voor. Economisch gaat het ons voor de wind, Nederlanders zijn gelukkiger dan ooit en we leven in een van de meest vrije landen ter wereld. Dat is het beschermen meer dan waard. En Defensie beschermt dátgeen wat ons dierbaar is. Die opdracht is afgeleid uit de Grondwet. Defensie is er voor bescherming van ons (bondgenootschappelijk) grondgebied; het beschermen en bevorderen van de internationale rechtsorde; en het ondersteunen van civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp.

Deze opdrachten konden wij de afgelopen jaren steeds lastiger uitvoeren. We moeten van ver komen. We kunnen echter stellen dat het inmiddels weer voorzichtig aan de goede kant op gaat. Vijf jaar na een begrotingsdieptepunt zetten we weer stappen vooruit. We hebben het komende jaar bijna 3 miljard euro meer te besteden dan vijf jaar geleden. Dat merken we ook in concrete resultaten. Door kort na het aantreden van het kabinet versneld geld vrij te maken voor investeringen en door in maart 2018 koers te zetten voor de komende jaren met de presentatie van de Defensienota. Daarin staan onze mensen centraal, investeren we in middelen en veranderen we manieren van werken.

We zijn voortvarend van start gegaan met soms grote, niet altijd zichtbare veranderingen zoals het verbeteren van de sociale en fysieke veiligheid, de start van meer dan 20 grote investeringsprojecten in materieel en de uitbreiding van ons *cyber*commando. Maar ook met andere, zichtbare zaken als een hoger loon voor al onze medewerkers door vernieuwde arbeidsvoorwaarden, de komst van draadloos internet op alle legeringen en het opheffen van het uniformverbod.

Bij die voortvarende start moet ook een kanttekening worden geplaatst. We zijn er nog niet. Soms verwachten we meer dan we krijgen. Soms willen we meer dan we kunnen en duurt een verbetering langer dan we wensen. Bij het aandraaien van de grootste moeren, komen we weer kleine, losse moertjes tegen. Onze aandacht verschuift naar zaken die een lagere prioriteit hadden, maar door het olopemd achterstallig onderhoud tot grotere problemen zijn geworden. Onze 11.000 gebouwen, onze verouderde IT-infrastructuur en onze voorraden.

Dit onderhoud vergt tijd, geld en geduld. Tijd omdat tussen het moment van bestellen en uiteindelijk ontvangen van bijvoorbeeld munitie soms wel vijf jaar kan zitten. Geld om niet alleen de grote tekortkomingen weg te werken, maar ook om die vele kleine tekortkomingen te verhelpen. Geduld omdat we ook onze slagkracht moeten versterken om beter te kunnen voldoen aan onze grondwettelijke taken.

Dit doen we natuurlijk niet alleen, maar samen met onze bondgenoten van de NAVO. Met diezelfde bondgenoten die er 75 jaar geleden ook voor óns waren. Samen met hen staan we sterker om ons grondgebied en onze belangen te verdedigen in een wereld met verslechterde veiligheidssitu-

aties. Dat betekent wel dat we afspraken moeten maken en ónze Nederlandse schakel in de aaneengesloten veiligheidsketen die de NAVO is, moeten verstevigen.

We hebben daarom in 2014 afgesproken dat we in de tien daarop volgende jaren richting de 2% van het bruto binnenlands product willen groeien (bbp). Daardoor kunnen we groeien naar een krijgsmacht die een *fair share* levert aan de NAVO-doelstellingen. Dit groeipad om het fundament onder de NAVO samen met de andere partners te verstevigen, is vastgelegd in het nationaal plan, waarin wij laten zien hoe we de komende jaren tot 2024 de defensie-uitgaven in de richting van de 2% gaan bewegen. In het plan staan de vijf prioriteiten waarin we de komende tijd willen investeren; extra F-35-jachtvliegtuigen, uitbreiding van vuurkracht op land en op zee, versterking van de *special forces* en van het cyber- en informatiedomein.

Daarom heeft het kabinet, bovenop het geld uit het regeerakkoord, met de voorjaarsnota in mei 2019 extra geld uitgetrokken om een start te maken met de uitvoering van deze prioriteiten uit het Nationaal Plan. Omdat het extra geld onvoldoende was om alles te doen, zijn er keuzes gemaakt. Zo is besloten dat:

- Er 9 extra F-35's worden aangeschaft en daarmee een begin wordt gemaakt met een derde squadron van 15 F-35's;
- Er extra wordt geïnvesteerd in de ondersteuning en inzetbaarheid van onze *special forces*;
- Er extra wordt geïnvesteerd in het *cyber*- en informatiedomein door het versterken van onze IT-infrastructuur;
- En een deel wordt geïnvesteerd in ons personeel en de arbeidsvoorwaarden.

De wereld blijft continu in beweging. De onzekerheid neemt toe en daarmee de noodzaak om alert te blijven op onze veiligheid. Daarom volgt er in 2020 een herijking van de Defensienota om vooruit te kijken naar 2035 (conform de motie Stoffer¹). We hebben veel in werking gezet de afgelopen twee jaar, maar we willen met de herijking verder vooruit kijken naar toekomstige ontwikkelingen, meerjarige uitdagingen en de doelstellingen van de NAVO. Om tot deze visie te komen zullen we, net als bij de Defensienota, vooraf gesprekken voeren met het defensiepersoneel en met mensen buiten de defensieorganisatie (conform de motie Diks/Belhaj²).

Het jaar 2020 belooft een mooi jaar te worden. We gaan verder aan de slag met de arbeidsvoorwaarden, door vernieuwing van het loongebouw en ons personeelsmodel. We kunnen nieuw materieel tegemoet zien, van nieuwe uitrustingen en helmen tot de MQ-9 *Reaper* en de F-35. Maar het is ook het jaar waarin we stilstaan bij onze bevrijders van 75 jaar geleden én de bevrijders uit de meer recente conflicten. Wij danken hen jaarlijks op Veteranendag of bij het uitreiken van onderscheidingen, maar dit jaar staan we met de *Invictus Games* in Den Haag nog eens extra stil bij welke offers zij gebracht hebben.

Offers die zij hebben gebracht bij het uitvoeren van ónze grondwettelijke taken, voor het beschermen en behouden van ónze vrijheid.

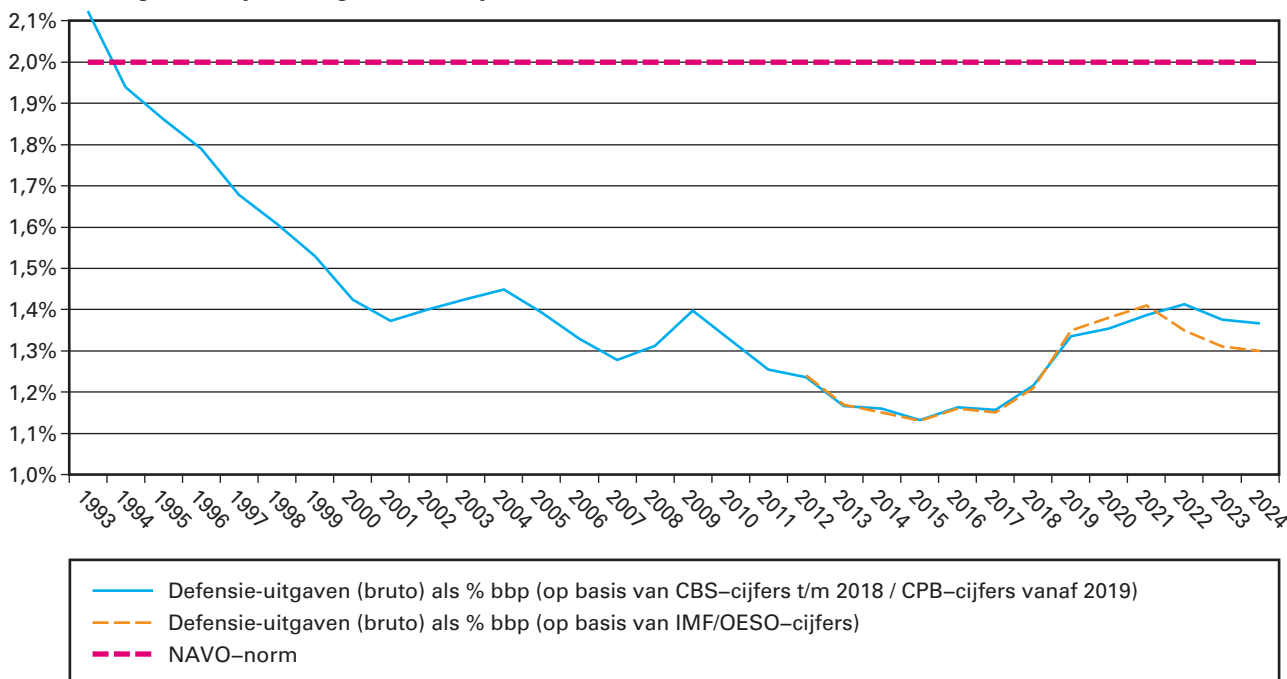
¹ Kamerstuk [34 919, nr. 17](#)

² Kamerstuk [35 000-X, nr. 47](#)

Financiële ontwikkelingen

De veranderde veiligheidsomgeving leidt tot een groter beroep op Defensie in binnen- en buitenland. We moeten sneller, langer en krachtiger kunnen optreden, zowel voor de verdediging van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied als tijdens missies in het buitenland. Onze bondgenoten verwachten dit ook van ons. Dit geldt ook voor de ondersteuning van de civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulpverlening in zowel het binnen- als buitenland. Zoals onderstaande figuur goed illustreert, zijn er de afgelopen tijd belangrijke stappen gezet, maar we zijn er nog niet. Het verwachte bbp-percentage voor 2020 is 1,35.

Defensie-uitgaven als percentage van het bbp

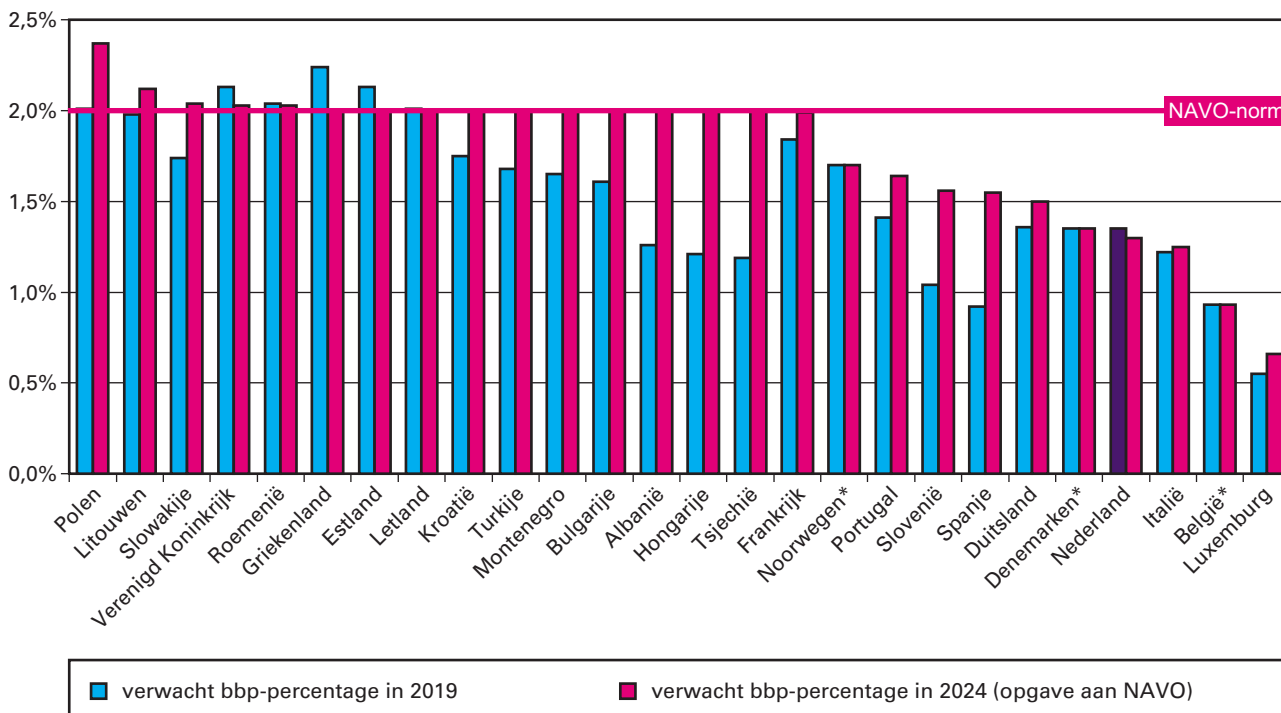
— Defensie-uitgaven (bruto) als % bbp (op basis van CBS-cijfers t/m 2018 / CPB-cijfers vanaf 2019)
- - - Defensie-uitgaven (bruto) als % bbp (op basis van IMF/OESO-cijfers)
- - - NAVO-norm

Vanaf heden is de Nederlandse berekening van het bbp-percentage op basis van bruto uitgaven (voorheen netto). Hiermee sluit het beter aan op de NAVO-berekening (tevens bruto). Ook worden sinds 2018 gerelateerde uitgaven van de begroting van het Ministerie van BZ meegerekend (in de Nederlandse en de NAVO-berekening).

Verskil tussen de Nederlandse en de NAVO-berekening, is dat Nederland zich baseert op groeicijfers van het CPB en de NAVO op die van IMF/OESO.

In het volgende figuur is de stand van 2019 weergegeven (in blauw) en de stand van 2024 (in paars) zoals door de landen is opgegeven aan de NAVO. Nederland laat een daling zien in de ontwikkeling van het bbp-percentage, in tegenstelling tot veel andere Europese NAVO-lidstaten.

NAVO landen (EU) ontwikkeling bbp-percentage 2019–2024

Toelichting: Deze figuur toont de ontwikkeling van Defensie-uitgaven als percentage van het bbp tussen 2019 en 2024 van alle NAVO landen binnen de EU op basis van bruto uitgaven. In 2024 zijn er t.o.v. Nederland 22 landen met een hoger bbp-percentage. Verder is Nederland één van de vier landen die een daling in bbp-percentage laat zien t.o.v. 2019.

* Voor België, Denemarken en Noorwegen zijn geen gegevens voor 2024 beschikbaar. Het bbp-percentage voor 2024 van deze landen is daarom gelijk gehouden aan het bbp-percentage van 2019.

2.1 Beleidsprioriteiten: repareren en moderniseren

Verbeteren operationele gereedheid

Voor het herstel van de operationele gereedheid werken we in 2020 verder aan de personele gereedheid, de materiële gereedheid en de geoefendheid. In het bijzonder vergt de personele gereedheid tijd. Maatregelen uit het plan van aanpak Behoud en Werving moeten leiden tot een betere kwantitatieve en kwalitatieve personele vulling. Waar nodig zorgt inhuur voor extra capaciteit, onderzoeken we of meer samenwerking met de civiele sector mogelijk is en sluiten we *full service* onderhoudscontracten af met de industrie.

De eerste effecten van de uitvoering van het plan van aanpak materiële gereedheid hebben geleid tot een betere beschikbaarheid van reservedelen, maar nog niet tot een structurele verhoging van de totale materiële gereedheid. Het plan van aanpak richt zich momenteel op het verbeteren van de beschikbaarheid van duurdere inzetbaarheidsbepalende en repareerbare reservedelen. Daarnaast besteden we aandacht aan het verder verbeteren van factoren die ook van invloed zijn op de materiële gereedheid zoals personele capaciteit, infrastructuur en datakwaliteit. In de verbeteracties worden deze factoren in samenhang meegenomen. Om de materieel-logistieke capaciteit de komende jaren beter in balans te brengen met de bestaande werklust, worden gerichte mogelijkheden tot

uitbesteding van werkpakketten, inhuur, slimme samenwerking met (internationale) partners en uitbreiding van de formatie onderzocht.

Het herstellen van de operationele gereedheid is een weg van lange adem en vraagt om jarenlange aandacht en middelen. Herstel gaat stap voor stap. Uiteraard blijft Defensie zich onverminderd inzetten voor het duurzaam verhogen van de gereedheid ten behoeve van mogelijke inzet.

In 2020 zal Defensie weer een groot aantal uiteenlopende oefeningen organiseren en uitvoeren. De nadruk ligt op het oefenen voor de aangegane verplichtingen voor NAVO en *EU Battle Group* (EUBG). Belangrijke NAVO-oefeningen zijn de alert- en verplaatsingsoefening *Briljant Jump* en de *Command Post Exercise Steadfast Jupiter / Jackal* ter voorbereiding op het *Composite Special Operations Component Command*. Ter voorbereiding op de EUBG2020-II vindt de oefening *European Challenge* plaats met Duitsland. Nederland organiseert de grootste Europese multinationale oefening voor jachtvliegtuigen *Frisian Flag 2020*. Ook in 2020 oefent Defensie grootschalige gevechtsoperaties, gezamenlijk met onze internationale partners. Voorbeelden hiervan zijn de door Nederland georganiseerde tactische landoefening *Zebra Sword* en de deelname aan maritieme oefening *Joint Warrior*. In het kader van de tweede hoofdtaak neemt Defensie, onder andere, deel aan door de Verenigde Staten geleide oefeningen in Afrika. De voorziene inzet in 2020 is verder beschreven bij beleidsartikel 1.

Zoals gezegd is de Defensienota in uitvoering: veel maatregelen zijn reeds uitgevoerd of in volle gang. Er is nog veel werk te verzetten, waar we ook in 2020 onze schouders onder blijven zetten. We zijn er nog niet: het kost tijd om de organisatie te moderniseren en repareren. De maatregelen die we in 2020 gaan uitvoeren worden hieronder per onderwerp toegelicht.

Mensen

Hoofdpunten:

Sinds de Defensienota

- Een nieuw arbeidsvoorwaardenakkoord
- Een rechtvaardiger militair pensioenstelsel
- Bijna overal draadloos internet
- AOW-gat gecompenseerd
- Nationaal Fonds Ereschulden
- Inrichting van Directie Veiligheid en Inspectie Veiligheid

In 2020

- Verhoogde instroom en behoud
- Moderniseren bezoldigingsstelsel
- Ontwikkelen nieuw personeelsmodel
- Versterken en moderniseren van het militaire zorgstelsel
- Verder bevorderen sociale en fysieke veiligheid

We willen een organisatie zijn waar mensen met trots werken. Daarom blijven wij investeren in onze mensen. Dat verdienen ze. Met het arbeidsvoorwaardenakkoord ligt er een stevig arbeidsvoorwaardenpakket dat een hoger inkomen oplevert nu, een goed pensioen later, meer zekerheid als het gaat om de loopbaan en een betere werk/privé-balans voor onze mensen. Maar ook naast arbeidsvoorwaarden zetten we stappen. Het is zaak dat komend jaar de resultaten van deze inspanningen binnen de organisatie zichtbaar worden. Defensie structureert haar activiteiten op het gebied van personeel in vier meerjarige programma's.

Personeelsmodel

Defensie ontwikkelt de komende jaren een nieuw en toekomstbestendig personeelsmodel. Dit nieuwe model moet de organisatie in staat stellen om zowel de behoeften en ontwikkeling van medewerkers als de ambitie van de organisatie te faciliteren. Daarvoor vervolgen we in 2020 de «proeftuinen», waarin we op kleine schaal en in een testomgeving experimenteren met een betere balans tussen in-, door- en uitstroom van personeel, het creëren van flexibele aanstellingsmogelijkheden en contractvormen (voor (nieuwe) medewerkers, reservisten en zzp'ers) en een welkom terug regeling voor burgermedewerkers die tijdelijk buiten Defensie zijn gaan werken. Deze proeftuinen moeten in het najaar van 2020 de bouwstenen opleveren voor het nieuwe personeelsmodel dat daarop defensiebreed kan worden ingevoerd.

Behoud & Werving

Defensie neemt noodzakelijke maatregelen om de personele vulling te herstellen, de groei ambitie in te vullen en een evenwichtiger personeelsbestand te realiseren. In 2020 doen we dat onder andere door het uitbreiden van het decentraal en regionaal selecteren, werven, keuren en aanstellen, het vergroten van de bevoegdheid van lagere commandanten, het sneller aanstellen van militaire herintreders en het uitbreiden van Defensity College naar hbo-studenten.

Om nog beter te kunnen optreden, in de uitvoering van onze taken én als organisatie waar alle medewerkers zich altijd veilig voelen moeten we diverser en inclusiever worden. Voor het vergroten van diversiteit is onder

meer werving en behoud van personeel uit de doelgroepen van belang. Defensie werkt hier aan via verschillende paden³.

Personeelszorg

Voor de zorg en waardering die veteranen verdienen op basis van hun bewezen diensten houdt Defensie doorlopend aandacht. De Invictus Games die in mei 2020 in Nederland plaatsvinden zijn een kans om dit wederom te benadrukken. Naar aanleiding van de aanbevelingen uit de beleidsevaluatie veteranenbeleid wordt een modern stelsel van uitkeringen en compensatiemaatregelen ontwikkeld dat is gericht op betere ondersteuning van de gewonde veteraan bij de re-integratie en maatschappelijke participatie.

Voor reservisten wordt gewerkt aan de verdere harmonisatie van de rechtspositie met de beroepsmilitair. Ook wordt gewerkt aan het vereenvoudigen van de inzet van de reservist door het wegnemen van barrières bij de externe werkgevers.

Verder zijn de eerste stappen gezet voor de invoering van een elektronisch patiëntendossier voor geïntegreerde zorg. In 2020 wordt het programma «Militaire Gezondheidszorg 2020» verder uitgevoerd, een vervolgstap in de modernisering en verbetering van de militaire gezondheidszorg. Zo wordt een start gemaakt met de instroom van kwaliteitszorgmedewerkers voor verdere ontwikkeling van het operationele kwaliteitsmanagement-systeem en met loopbaanbegeleiding voor BIG-geregistreerd militair personeel. Verder worden een nieuw gezondheidscentrum in Ermelo en een tandheelkundig centrum in Badhoevedorp in gebruik genomen.

Beloning

Defensie zet in op de doorontwikkeling van een bezoldigingsstelsel. Dit stelsel moet recht doen aan het bijzondere karakter van de (militaire) taakuitvoering van onze mensen. Het programma Beloning richt zich in 2020 onder andere op de inrichting van een nieuw loongebouw.

Een veilige werkomgeving bij Defensie

Net als ieder ander bedrijf in Nederland streven wij naar een zo veilig mogelijke werkomgeving waarin onze medewerkers professioneel kunnen werken. Echter, door de aard van het werk, die militairen soms in risicovolle omstandigheden brengt waarop zij moeten zijn voorbereid, is er sprake van een gedifferentieerde risicoacceptatie. Zo zijn we tijdens (initiële) opleidingen extra waakzaam om (nog onervaren) personeel in een veilige leeromgeving voor te bereiden op hun toekomstige taken. Maar anders is het bij het trainen en oefenen voor daadwerkelijke inzet. Daar is de inspanning gericht op het verantwoord en voorbereid verkennen van grenzen en het opereren onder wisselende, complexere omstandigheden zodat militairen klaar zijn voor inzet. De risico-acceptatie kan daar dus groter zijn. Om het soepel schakelen tussen verschillende velden, inclusief de daarbij horende risico-acceptatie, mogelijk te maken, wordt geïnvesteerd in de kennis en kunde op het gebied van risicomangement.

We gaan door met de ingezette maatregelen uit het plan van aanpak «Een veilige defensieorganisatie». In lijn met de bevindingen van de Visitatiecommissie wordt dat plan wel doorontwikkeld en verbreed. Na het nemen

³ Kamerstuk [35 000 X, nr. 12](#) – Brief regering; Diversiteit en inclusiviteit bij Defensie – Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2019

van de eerste stap (het opzetten van een veiligheidsorganisatie) is het nu zaak door te stappen. Daarbij zal vooral oog zijn voor het aanpakken van de grondoorzaken waaruit onveiligheid voort kan komen. Denk hierbij aan verouderde infrastructuur, onvoldoende opgeleid en ervaren personeel, stroperige bureaucratie, niet-beschikbaarheid van materieel, te ver doorgevoerde centralisatie, etc. Door onder andere het aanpakken van de grondoorzaken wordt de defensie-organisatie structureel veiliger.

Om de sociale veiligheid te versterken hebben we de aanbevelingen van de commissie-Giebels verwerkt in een plan⁴. De opgestelde maatregelen sluiten aan op het plan «Een veilige defensieorganisatie». De komende jaren wordt daarbij structureel extra aandacht besteed aan vijf deelgebieden: cultuur, opleiding en training, leidinggevenden, meldingen en meldsysteem en werving en loopbanen. Er zijn inmiddels diverse initiatieven gestart om het gewenste gedrag te bespreken en te reflecteren op de eigen rol. Een voorbeeld hiervan is de theatervoorstelling «Vuurdoop» van de landmacht, welke in enige vorm ook aandacht moet krijgen bij andere defensieonderdelen. Daarnaast wordt er voor de versterking van het middenkader ook in 2020 uitvoering gegeven aan periodieke leiderschapsvorming. Dit allemaal als onderdeel van de tweede fase (de eerste fase is medio 2019 afgerond) die medio 2020 afgerond moet zijn. Hierna zal de derde fase worden gestart met als doel om de effecten te borgen, te evalueren en continu te verbeteren. Sociale en fysieke veiligheid kunnen niet onafhankelijk van elkaar worden beschouwd: ze hebben invloed op elkaar. Daarom zet Defensie in op zowel de fysieke als op de sociale veiligheid.

In 2020 zetten we verder onder andere in op:

- Het verder versterken van de veiligheidsorganisatie. Beleid, uitvoering en toezicht op het gebied van veiligheid zijn inmiddels in de basis ingericht maar dienen te worden versterkt. Om alle drie de *lines of defence* zoals beschreven in het plan van aanpak voldoende te laten functioneren wordt de komende jaren ingezet op: (1) betere rolneming van commandanten (eerste lijn) met meer bevoegdheden, (2) versterken van de veiligheidsorganisatie en de expertise centra (tweede lijn), en (3) beter organiseren van de kwaliteitsbewaking en borging door de derde lijn: een sterkere auditcapaciteit;
- Het verder implementeren van het veiligheidsmanagementsysteem in de bedrijfsvoering van Defensie;
- In 2020 wordt geïnvesteerd in een informatie-functionaliteit ter ondersteuning van het veiligheidsmanagementsysteem. Met deze functionaliteit moet het mogelijk worden om onderkende risico's te kunnen vastleggen en te analyseren. Tevens moet het mogelijk worden om de voortgang van maatregelen naar aanleiding van voorvallen en audits te bewaken;
- In de initiële en vervolgopleidingen worden risicomanagement en sociale en fysieke veiligheid meer dan voorheen onderwezen op basis van aangepaste curricula;
- Defensie zet een eenvoudig te benaderen meldpunt en een professioneel meldsysteem op, waardoor begeleiding en nazorg beter kunnen worden gefaciliteerd;
- De pool van onderzoekers van voorvallen van de COID wordt, net als in 2019, verder geprofessionaliseerd en uitgebreid;
- Het verbeteren van de *higher-risk* ketens c.q. processen zoals het vervoer van gevaarlijke stoffen door de lucht, het schieten, het duiken,

⁴ Kamerbrief met beleidsreactie commissie Sociaal Veilige Werkomgeving Defensie Kamerstuk 35 000 X, nr. 75

de munitieketen, de medische afvoer tijdens inzet en het gebruik van gevaarlijke stoffen zoals chroom-6. De bestaande verbeterplannen zijn in uitvoering en worden verder gerealiseerd in 2020 en daarna.

Middelen

Hoofdpunten:

Sinds de Defensienota

- Aanschaf MALE UAV
- Ingebruikname transportvoertuigen
- Modernisering Apache
- Defensie Cyber Strategie
- Een stijgende investeringsquote

In 2020

- Instroom MRTT in Nederland
- Modernisering wapensystemen
- Aanpak achterstanden vastgoed
- Versterken CBRN-capaciteit
- Versterking IGO en cyber

Investerings en vervangingen

Met de Defensienota zijn ook voor ons materieel de lijnen uitgezet voor de versterking en modernisering van de krijgsmacht in de komende jaren. In 2020 neemt de vijfjaarsgemiddelde investeringsquote verder toe naar 21%, waarmee wordt voldaan aan de NAVO-norm.

Het duurt een aantal jaar voordat een project resulteert in de instroom van het materieel. Dat neemt niet weg dat ook al in 2020 materieel beschikbaar komt. Het gaat onder andere om:

- Nieuwe helmen, kleding en gevechtssuitrusting waaronder ballistische bescherming komen beschikbaar voor onze mensen;
- Het eerste *multi role* tanker-transporttoestel (MRTT) wordt afgeleverd en gestationeerd op de vliegbasis Eindhoven. België, Duitsland, Luxemburg, Nederland en Noorwegen schaffen samen acht MRTT-toestellen aan, waarbij deze landen zullen beschikken over het aantal vliegreun waarvoor zij hebben ingetekend;
- Acht F-35 toestellen stromen in. Deze toestellen worden geplaatst op de vliegbasis Leeuwarden, waar het eerste F-35 squadron zich voorbereidt op het bereiken van operationele status in 2021;
- De eerste van vier LC-fregatten die het instandhoudingsprogramma doorlopen, komt weer beschikbaar. De fregatten worden tijdens het programma voorzien van de nieuwe SMART-L radar met *early warning* sensorcapaciteit die geschikt is voor ballistische raketverdediging;
- Ruim 500 vrachtwagens van verschillende grootte en ruim 300 containers stromen in. De containers hebben uiteenlopende functies: magazijn, werkplaats (uitlevering in 2020), kantoor, commandovoering en verbindingen (uitlevering na 2020). Verder ontvangt Defensie de eerste exemplaren van in totaal ruim 200 quads en de eerste exemplaren van ruim 500 tactische lichte voertuigen voor de Luchtmobiele Brigade;
- Het project voor uitbreiding van de chemische, biologische, radiologische en nucleaire (CBRN) capaciteit wordt eind 2020 voltooid.

Daarnaast werkt Defensie in 2020 verder aan de aanschaf van nieuw materieel, dat in latere jaren zal instromen. We verwachten onder andere de B-brieven van het project «Vervanging M-fregatten» en van het project «Vervanging *Close-In Weapon System*» voor luchtverdedigingssystemen op de korte afstand van marineschepen naar de Kamer te sturen. Ook de

D-brief over de *Midlife Update* van het CV-90 Infanterie Gevechtsvoertuig en de A-brieven over de vervanging van middelzware landingsvaartuigen, een moderniseringsprogramma (*Block Upgrade*) van de NH-90 helikopters, en de vervanging van de PC-7 lesvliegtuigen worden naar verwachting in 2020 aan de Kamer gezonden.

Voorraden

Om de beschikbaarheid van voorraden te verbeteren investeren we in eerste instantie vooral om de voorraden voor missies (in het kader van de tweede hoofdtaak) op niveau te brengen. Zo zijn de voorraden van operationele rantsoenen en de geneeskundige verbruiksvoorraden voor de Snel Inzetbare Capaciteiten aangevuld. In 2020 worden er vervolgstappen gezet om ook bijvoorbeeld de munitievoorraden aan te vullen. Bij het aanvullen van de voorraden is nog veel achterstand in te lopen, het zal dus tijd (en geld) kosten.

In het kader van de eerste hoofdtaak (Bescherming van het eigen en bondgenootschappelijke grondgebied, inclusief het Caribisch deel van het Koninkrijk) wordt het Beleidskader Inzetvoorraden geactualiseerd en worden nieuwe normen vastgesteld. Dit is onderdeel van de lange lijnen naar de toekomst.

Cyber

Er is sprake van een permanente digitale dreiging, waarbij de grootste dreiging uitgaat van staten. Dit gecombineerd met de verslechterde internationale veiligheidssituatie zorgt dat Defensie een grotere rol moet spelen op het gebied van digitale veiligheid. Met het uitkomen van de nieuwe Defensie *Cyber* Strategie (DCS) geeft Defensie antwoord op en richting aan deze rol. In 2020 worden de doelstellingen van de DCS verder uitgewerkt om de bijdrage van Defensie aan de digitale veiligheid van Nederland en de NAVO te vergroten en om digitaal te winnen in militaire operaties.

Concreet betekent dit dat Defensie onder meer:

- Een strategisch responskader nader ontwikkelt in het geval van een digitale aanval, met inbegrip van defensiecapaciteiten;
- De capaciteit van het Defensie *Cyber* Commando verder uitbreidt om in militaire operaties het overwicht te verkrijgen en te behouden;
- De capaciteit van de MIVD verder uitbreidt om het inzicht op de intenties en capaciteiten van statelijke actoren verder te vergroten en deze actoren te verstoren wanneer ze optreden tegen belangen die de nationale veiligheid raken;
- Haar bijdrages vergroot aan interdepartementale structuren gericht op cyber security;
- Verder zal gaan met de ontwikkeling van *cyber mission teams* met personeel van MIVD en krijgsmacht.

Het uitbouwen van de digitale slagkracht van Defensie. Dit is noodzakelijk, gelet op de grondwettelijke taken van Defensie.

Vastgoed

Nu de defensiebegroting weer groeit, kunnen achterstanden bij investeringen en instandhouding voor vastgoed en infrastructuur worden ingelopen. Daar zijn we dan ook hard mee aan de slag. De achterstanden zijn vooral urgent bij legeringsgebouwen en keukens en waar de veiligheid en de gezondheid van het personeel in het geding kunnen komen. Daar geven we voorrang aan.

De aanpak vergt veel tijd, omdat de achterstanden zich niet in enkele jaren laten wegwerken. Zowel financieel als qua benodigde personele capaciteit – bij Defensie, het Rijksvastgoedbedrijf en bij marktpartijen – is spreiding van werkzaamheden over vele jaren geboden. Het Strategisch Vastgoedplan⁵, dat u voor het zomerreces (2019) heeft ontvangen, vormt een eerste stap in een planmatige aanpak van deze problematiek. Het is daarmee ook een belangrijke stap die we deze kabinetsperiode zetten, als onderdeel van onze weg naar een gezonde vastgoedportefeuille.

Duurzaamheid en omgeving

Dit najaar ontvangt u de Defensie Energie en Omgeving Strategie 2019–2022. Daarin geven wij op hoofdlijnen richting aan de manier waarop onze organisatie in de toekomst minder afhankelijk van fossiele brandstoffen willen worden en hoe we met een beperkte *footprint* kunnen optreden, ook voor langere duur. Dat doen we stap voor stap, afhankelijk van beschikbaar budget, (operationele) haalbaarheid en in aansluiting op het rijksbeleid. Het belangrijkste uitgangspunt is dat we onze grondwettelijke taken kunnen blijven uitvoeren. Te beginnen met het jaarverslag over 2020 ontvangt u gegevens over het energiegebruik bij Defensie. Mede op basis van de verzamelde gegevens wordt een concreet en in de tijd haalbaar pakket aan verduurzamingsmaatregelen uitgewerkt.

Hiernaast werkt Defensie in 2020 door aan de luchthavenbesluiten, die uiterlijk 1 november 2021 gereed moeten zijn. Samen met andere departementen, provincies en gemeenten werkt Defensie aan de stikstofproblematiek die is ontstaan na de uitspraak over het programma aanpak stikstof door de Raad van State. Onder meer wordt bezien wat de consequenties hiervan zijn voor geplande ontwikkelingen bij Defensie.

⁵ Kamerstuk 2018–2019, 33 763, nr. 151

Manieren

Hoofdpunten:

Sinds de Defensienota

- Nieuwe samenwerkingsvormen met verschillende partners
- FRONTDOOR als loket voor civiele partners
- Innovatie Strategie Defensie
- Defensie Industrie Strategie
- Oprichting conflict preventie unit

In 2020

- Defensiematerieelbegrotingsfonds
- Intensiveren van samenwerking met (civiele) partners
- Versterken van defensieonderzoek, technologieontwikkeling en innovatie

Vereenvoudigen besturing en processen

Mede in het kader van de beoogde wendbaarheid en het verminderen van bureaucratie zetten we de activiteiten voort om regelgeving en processen te vereenvoudigen. Daarbij kijken we ook of bevoegdheden kunnen worden gemandateerd naar lagere niveaus in de defensieorganisatie. In 2020 richten we ons onder andere op het standaardiseren, vereenvoudigen en digitaliseren van de huidige behoeftestellingsprocessen voor personeel (incl. inhuur van tijdelijk extern burgerpersoneel), materieel en IT.

Defensiematerieelbegrotingsfonds

In de begroting 2019 is de instelling van het defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF) aangekondigd waarin de uitgaven aan investeringen en instandhouding worden opgenomen. Het wetsvoorstel dat de basis vormt voor het fonds wordt, samen met een dummybegroting, tegelijk met deze begroting aangeboden. In deze dummybegroting wordt een voorstel gedaan hoe het DMF er in de praktijk uit komt te zien en welke informatie de Kamer in de toekomst in de begroting van het DMF kan vinden.

De instelling van het DMF faciliteert het belang van de lange termijn doelstellingen van Defensie (door het vergroten van de voorspelbaarheid en schokbestendigheid, Kamerstuk [27 830 nr. 281](#)) en bevordert een juiste weging van het belang van langetermijn investeringsprojecten ten opzichte van uitgaven die al op korte termijn hun effect hebben.

Samenwerking

De veranderende en verslechterende veiligheidsomgeving vraagt om een versterking van de rol van Defensie in het nationale veiligheidsdomein. De Nationale Veiligheidsstrategie (Kamerstuk [30 821, nr. 81](#)) en de herijking van de civiel-militaire samenwerking geven hier veel aanknopingspunten voor. Bij het te ontwikkelen beleid en de uitvoering hiervan worden onder andere de bescherming van vitale processen, CBRN en de weerbaarheid van de samenleving meegenomen. In 2020 wordt verder gewerkt aan de oprichting van het Territoriaal Operatie Centrum (TOC).

We gaan nog intensiever samenwerken met onze bondgenoten, onder andere in het kader van de collectieve verdediging en afschrikking. De meest recente ontwikkeling in dit opzicht is de verwelcoming van het *Readiness Initiative* tijdens de NAVO-top in 2018. Nederland heeft zowel in het maritieme als in het land- en luchtdomein aan de NAVO capaciteiten aangeboden, maar kan niet geheel voldoen aan wat NAVO graag van Nederland als bijdrage zou zien. Dit heeft onder andere te maken met het herstel van de gereedheid en de inspanningen in missies en operaties.

In het kader van de EU-samenwerking zal Nederland in de tweede helft van 2020 deelnemen aan de door Duitsland geleide *EU-Battlegroup*. De Nederlandse inzet op het gebied van Europese defensiesamenwerking is gericht op een verdere versterking, die ook bijdraagt aan een sterker Europees aandeel binnen de NAVO. We werken in EU-verband nauw samen met andere lidstaten in negen PESCO-projecten en in diverse projecten in het kader van het *European Defence Industrial Development Programme* (EDIDP). In 2019 zijn de eerste EDIDP-projecten gefinancierd. Vanaf 2021 zal het EDIDP overgaan in het Europees Defensiefonds (EDF).

Vernieuwend samenwerken

We willen een stevige verankering in de samenleving, waar we onderdeel van zijn. Dat doen we door slim te verbinden en kansen te benutten die ons helpen het voorzettingsvermogen, de inzetbaarheid en de flexibiliteit van de krijgsmacht relatief snel te vergroten waar en wanneer dat nodig is. In de logistiek en transport, bij de genie, in de CIS (Communicatie- en Informatiesystemen)- en HR-domeinen en op het gebied van opleiding, training en *cyber* zijn nieuwe civiel-militaire samenwerkingsinitiatieven ontstaan, waarin (internationale) militaire en civiele partners gelijkwaardig samenwerken. Dit concept biedt belangrijke voordelen voor zowel Defensie als de partnerorganisaties, zoals mogelijkheden om beter en sneller te anticiperen en reageren op risico's, dreigingen en piekmomenten, en het op doelmatige wijze voorzien in capaciteiten die niet onafgebroken aanwezig hoeven te zijn.

Hybride dreigingen

Hybride dreiging is domeinoverstijgend en speelt zich vooral af in het grijze gebied tussen vrede en het juridische niveau van oorlog. Ook bij dergelijke scenario's is Defensie inzetbaar in het kader van de eerste hoofdtak: het waarborgen van de veiligheid van het eigen grondgebied. Bij Defensie draagt de *Counter Hybrid Unit* (CHU) op beleidsmatig niveau bij aan de gerichtere inzet tegen deze nieuwe dreiging. Zo voert de CHU in 2020 onder meer een experiment uit om de tactische inzet in het digitale en cognitieve domein te versterken. Het doel daarvan is eenheden beter in staat te stellen alle dimensies van het (hybride) conflict te gebruiken.

Kennis & innovatie

We hebben extra middelen vrijgemaakt voor defensieonderzoek en technologieontwikkeling. In dat kader starten in 2020 onderzoekprogramma's bij TNO, NLR en Marin op prioritaire terreinen zoals *cyber*, kunstmatige intelligentie en energiewapens. Verder wordt in 2020 begonnen met de uitvoering van de Kennis- en Innovatie Agenda Veiligheid van het missie gedreven innovatie beleid van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat. Dat gebeurt in nauwe samenspraak met het Ministerie van Justitie en Veiligheid en de topsectoren High Tech Materialen en Systemen, Logistiek en Water en Maritiem.

In 2020 gaan we samen met de ministeries van Buitenlandse Zaken en Justitie en Veiligheid participeren in onderzoek van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) naar Maatschappelijk Verantwoord Innoveren. Defensie draagt in 2020 opnieuw bij aan de Nationale Wetenschapsagenda. Zo participeren we in onderzoek op het terrein van *cybersecurity*. Met het Ministerie van Buitenlandse Zaken wordt het gezamenlijke onderzoekprogramma voor strategisch veiligheidsbeleid Progress voortgezet; een van de producten daarvan is de jaarlijkse Strategische Monitor van HCSS en Clingendael.

In Europees verband beginnen we in 2020 met de concrete uitwerking van het Europees Defensiefonds (EDF), waarvoor vanaf 2021 middelen zullen worden ingezet. Daarbij zet Nederland in op betekenisvolle samenwerking tussen de lidstaten op gebied van onderzoek en technologie- en capaciteitsontwikkeling, alsmede het scheppen van kansen voor NL kennisinstellingen en industrie. In NAVO-verband wordt defensieonderzoek en technologieontwikkeling gestimuleerd met de in 2018 vastgestelde *NATO Science & Technology Strategy*. Daarbij heeft Nederland het voortouw bij het bevorderen van gezamenlijk onderzoek naar kunstmatige intelligentie ten behoeve van *military decision making*.

Vooruit kijken

We kunnen samen weer vooruitkijken. De schappen raken geleidelijk aan weer vol, onze mensen krijgen vernieuwd en verbeterd materieel, onder verbeterde en veiligere (werk)omstandigheden én met betere arbeidsvoorwaarden. Zaken die essentieel zijn voor het uitvoeren van onze grondwettelijke taken zoals het beschermen van ons (bondgenootschappelijk) grondgebied.

We zijn er echter nog niet. Nog lang niet. We willen de basis verder op orde brengen, om daarna de slagkracht te kunnen versterken en uiteindelijk onze gevechtseenheden te kunnen vergroten om zo onze schakel in de NAVO-veiligheidsketting te versterken. Hoe we dit gaan doen werken we uit in de herijking van de Defensienota die in 2020 wordt gepresenteerd. Een herijking die we aan de hand van gesprekken met ons defensiepersoneel en met mensen buiten de organisatie zullen vormgeven in een bijzonder en belangrijk jaar.

Een bijzonder jaar omdat we 75 jaar vrijheid vieren, een belangrijk jaar omdat we in 2020 keuzes moeten maken voor de krijgsmacht van de toekomst. Besluiten die van invloed zijn op het uitvoeren van onze grondwettelijke taken én onze vrijheid in 2045; het jaar waarin wij 100 jaar vrijheid vieren.

KPI's

In de onderstaande tabel worden de normen voor de KPI's in 2020 omtrent inzetbaarheid, financiën, veiligheid, personeel en voorzien in materieel toegelicht zoals toegezegd in Kamerbrief [35 000-X-136](#).

KPI	Verwachting 2020	Trend	Norm
Inzetbaarheid			
1	Gerealiseerde inzetbaarheidsdoelen	Defensie verwacht de randvoorwaarden voor capaciteiten beter op orde te hebben. Hierdoor zal een capaciteit die op norm OG is, deze status langere tijd kunnen behouden. Het aantal capaciteiten dat op norm of op track is om op norm te komen zal in 2020 niet wijzigen. Het op norm komen en blijven blijft afhankelijk van het kwantitatieve en kwalitatieve personele vulling van de eenheden, het beschikbaar komen van de noodzakelijke enablers en de inzet van eenheden.	Realisatie Defensie inzetbaarheidsdoelen
Financiën			
2	Uitgaven aan Defensie als percentage BBP	1,35%	2% BBP (NAVO-norm)
3	Uitgaven aan Kennis en Innovatie	2,6%	2% van de Defensiebegroting (EDA-norm)
Veiligheid			
4	Aantal ernstige incidenten	Defensie streeft naar zo min mogelijk incidenten met een hoge meldingsbereidheid	Aantal incidenten in categorie 3 en 4 is dalend ten opzichte van het jaar daarvoor
Personeel			
5	Vulling	Militair: 80,5-81% Burger: 98,5%	Militair: 90% Burger: 100%
Voorzien in materieel			
6	Investeringsquote als indicator voorzien in materieel, IT en vastgoed	Vijfjaars gemiddelde van 21%	Minimaal 20% van de Defensiebegroting

* Eerste keer dat dit in een percentage is gevat.

- Positieve trend
- Negatieve trend
- Gelijke trend

2.2 Belangrijkste beleidsmatige mutaties

TOTAAL DEFENSIE (bedragen x € 1 miljoen)						
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Standen ontwerpbegroting 2019	10.477,1	10.933,2	11.122,7	10.729,6	10.502,2	10.422,8
<i>Belangrijkste mutaties</i>						
1. Mutaties 1e suppletoire begroting 2019	404,8	298,3	512,7	617,2	660,6	806,8
1.a. Capaciteitsdoelstellingen van de NAVO	10,0	42,0	249,0	358,0	406,0	461,0
1.b. MIVD	1,0	5,5	10,5	14,5	14,5	14,5
1.c. Grensbewaking Marechaussee	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0
1.d. Loonbijstelling	144,0	146,0	146,9	146,2	145,8	145,2
1.e. Prijsbijstelling	91,5	99,0	101,6	94,1	89,9	90,1
1.f. Eindejaarsmarge investeringen	81,6					
1.g. Overige mutaties 1e suppletoire begroting en extrapolatie	73,8	2,8	1,7	1,4	1,5	62,0
Mutaties begroting 2020	- 110,3	- 196,5	- 183,7	440,6	430,6	440,7
2. Interdepartementale Budgetoverhevelingen	7,4	4,3	4,6	18,9	18,9	19,0
3. Maatregelen crisisbeheersing Koninkrijk en versterking maritieme grenzen Aruba, Curaçao en Bonaire	12,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4. Kasschuif investeringen	- 300,0	- 300,0	- 300,0	300,0	300,0	300,0
5. Kasschuif pensioenen en uitkeringen	0,0	- 10,0	0,0	10,0	0,0	0,0
6. Doorwerking ontvangsten / bijstellen opdrachten overige inzet	0,0	- 3,8	- 3,8	- 3,8	- 3,8	- 3,8
7. Restant maatregel uitbreiding slagkracht, cyber en werkgeverschap	110,0	110,0	110,0	110,0	110,0	120,0
8. Bijstellen leningen ABP	- 10,2	- 2,5				
9. Loonbijstelling tranche 2018 en 2019 over maatregel werkgelegenheid	5,2	5,2	5,2	5,2	5,2	5,2
10. Doorwerking van btw teruggave 2015	19,0					
11. Doorwerking ontvangsten NAFIN netwerk (opbrengst werken voor derden)		6,7	6,7	6,7	6,7	6,7
12. Kasschuif t.b.v. dekking arbeidsvoorwaarden 2019	31,7	- 6,3	- 6,3	- 6,3	- 6,3	- 6,3
13. Doorwerking ontvangsten afdracht surplus eigen vermogen agentschap DMO OPS	14,0					
Standen ontwerpbegroting 2020	10.771,6	11.035,1	11.451,7	11.787,4	11.593,4	11.639,4

Toelichting

1. Met de 1^e suppletoire begroting 2019 zijn de loon- en prijsbijstellingen (de loonbijstelling tranche 2019 van € 144,0 miljoen) en de doorwerking van de eindejaarsmarge 2018 toegevoegd aan de defensiebegroting. Tevens zijn in 2019 extra middelen toegevoegd voor het uitvoeren van het Nationaal Plan voor de NAVO, de MIVD en voor het versterken van de capaciteit voor grensbewaking.
2. Vanuit diverse ministeries is budget naar Defensie overgeheveld voor het uitvoeren van activiteiten. Het betreft met name de uitbreiding van luchtverkenningcapaciteit bij de Kustwacht Nederland, de bijdrage van EZK voor de btw compensatie NLR en de bijdrage voor Brexit.

Per saldo stijgt de begroting van Defensie met € 4,6 miljoen voor 2020 en 2021, met € 18,9 miljoen voor het jaar 2022 en 2023 en met € 19,0 miljoen voor het jaar 2024. Een volledig overzicht van de interdepartementale budgetoverhevelingen is in verdiepingsbijlage 7.2 opgenomen.

3. Mede gelet op de situatie in Venezuela biedt Nederland in 2019 in respons op bijstandsverzoeken van Aruba en Curaçao op diverse terreinen ondersteuning. Hiervoor besloot de Ministerraad om bij Voorjaarsnota 2019 Rijksbreed een bedrag van € 23,8 miljoen te reserveren. Hiervan is in totaal € 12,6 miljoen toegevoegd aan de begroting van Defensie, ten behoeve van de versterking van de maritieme grenzen van Aruba, Curaçao en Bonaire (2,2 miljoen) en ten behoeve van maatregelen in het kader van crisisbeheersing binnen het Koninkrijk (10,4 miljoen).
4. In de afgelopen periode is de projectportefeuille van Defensie en het verloop van de kasuitgaven geanalyseerd. Hierbij is het risico op onderuitputting verder in kaart gebracht en is bezien welke mogelijkheden voorhanden zijn om programmering, raming en de realisatie van alle projecten te optimaliseren. Hieruit blijkt dat een gewijzigd kasritme nodig is. De investeringsmiddelen zijn op basis van deze analyse daarom in het (op dit moment) meest realistische kasritme gezet. Daarbij worden middelen geschoven uit de jaren 2019–2021 naar latere jaren.
5. De kasschuif binnen de pensioenen leidt tot een betere aansluiting van de uitgaven op de nieuwste pensioenramingen.
6. Binnen het artikel inzet worden lagere ontvangsten voorzien voor de inzet van *Vessel Protection Detachments* (VPD's). De lagere ontvangsten werken door op het uitgavenkader van de overige inzet.
7. De reservering op de Aanvullende Post voor Uitbreiding slagkracht, *cyber* en werkgeverschap is overgeheveld naar de begroting van Defensie. De posten loonbijstelling tranche 2019 en de overgehevelde middelen van de Aanvullende Post vormen een deel van de dekking van het op 30 juli 2019 afgesloten arbeidsvoorwaardenakkoord. Het pakket aan maatregelen van dit akkoord betreft onder meer een structurele en incidentele loonsverhoging, een nieuwe pensioenregeling voor militairen, hogere toelagen en eerste stap naar een nieuw loongebouw.
8. De bijstelling van de leningen ABP betreft tussentijdse aflossingen op de lening van het kapitaaldekkingstelsel voor de militaire pensioenen
9. Over de reservering op de aanvullende post (zie punt 7) is ook nog loonbijstelling tranche 2018 en 2019 uitgedeeld.
10. De btw terug ontvangsten van 2015 werken door op het uitgavenkader.
11. De opbrengsten van werken voor derden v.w.b. het NAFIN netwerk werken door op het uitgavenkader.
12. Door het afgesloten arbeidsvoorwaardenakkoord is een kasschuif voor 2019 noodzakelijk voor de dekking van het pakket.
13. De afdracht van het surplus van het eigen vermogen van het agentschap werkt door op het uitgavenkader.

2.3 Overzicht niet-juridisch verplichte uitgaven

Overzicht niet-juridisch verplichte uitgaven en bestemming (bedragen x € 1.000)					
Art. Nr.	Naam artikel		Juridisch verplicht	Niet-juridisch verplichte uitgaven	Bestemming van de niet-juridisch verplichte uitgaven.
1	Inzet	195.247	28.524	166.723	Het betreft de voorziening HGIS voor het aangaan van nieuwe missies en verlengen van bestaande missies.
			15%	85%	
2	Koninklijke Marine	925.904	710.221	215.683	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor gereedstelling (oefenvaardagen, operationele zaken), instandhouding van de zeesystemen en overige personele en materiële exploitatie.
			77%	23%	
3	Koninklijke Landmacht	1.520.832	1.217.613	303.219	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor gereedstelling (het inhuren van oefen- en schietterreinen, operationele zaken), instandhouding van de landsystemen en overige personele en materiële exploitatie.
			80%	20%	
4	Koninklijke Luchtmacht	847.316	706.263	141.053	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor gereedstelling (het inhuren van oefen- en schietterreinen, operationele zaken), instandhouding van de luchtsystemen en overige personele en materiële exploitatie.
			83%	17%	
5	Koninklijke Marechaussee	436.668	374.556	62.112	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor de overige personele en materiële exploitatie voor alle districten van de KMar.
			86%	14%	
6	Investeringen	2.864.661	2.162.462	702.199	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor investeringen in nieuw materieel (waaronder kleine (bandbreedte)projecten), voor transport, munitie BKI, Project <i>Evolved Sea Sparrow Missile</i> (ESSM), de <i>midlife update</i> van de Fennek; de upgrade van de SM 2 Luchtdoelraket en de verwerving van het <i>Combat Support Ship</i> . Verder aanpassingen aan infrastructuur, ICT-projecten, wetenschappelijk onderzoek en bijdrage NAVO investeringsprojecten.
			75%	25%	
7	Defensie Materieel Organisatie	1.020.608	729.434	291.174	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor brandstof, munitie, communicatie verbindingen, militaire uitrusting en informatievoorziening.
			71%	29%	
8	Defensie Ondersteuningscommando	1.335.147	703.220	631.927	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor transport, gebruik en onderhouden van infrastructuur en de overige personele en materiële exploitatie (opleidingen, werving en selectie, schadevergoedingen, ondersteuning personeel op buitenlandse posten, sociaal beleidskader) en uitkeringen in het kader van ereschulden veteranen.
			53%	47%	
Totaal niet verplichte uitgaven				2.514.090	

2.4 Meerjarenplanning beleidsdoorlichtingen

Op verzoek van de Tweede Kamer is de defensiebegroting ingericht naar organisatieonderdelen in plaats van beleidsartikelen. Beleidsartikelen zijn normaal gesproken het aanknopingspunt voor beleidsdoorlichtingen. Beleid heeft bij Defensie vaak betrekking op meerdere organisatieonderdelen. Een beleidsdoorlichting kan derhalve onderdelen van verschillende begrotingsartikelen bevatten. Zo worden per beleidsdoorlichting alle gerelateerde uitgaven van Defensie verantwoord. De programmering van de beleidsdoorlichtingen is ondanks de afwijkende ordening van de begroting – conform de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek (RPE) – dekkend. Dat wil zeggen dat beleidsdoorlichtingen voor de beleidsthema's

binnen de gestelde termijn van zeven jaar zijn gepland. In elke beleidsdoorlichting wordt aandacht besteed aan de behaalde (maatschappelijke) effecten. De verantwoording over verrichte activiteiten en geleverde prestaties staat centraal.

Beleidsdoorlichtingen	Realisatie		Planning					Geheel artikel
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	
Artikel/Operationele doelstelling								
Artikel 1: Inzet								
Artikel 2: Koninklijke Marine								
Flag Officer Sea Training								X
Artikel 3: Koninklijke Landmacht								
Omvorming 13 ^{de} Gemechaniseerde Brigade		V						
Nederlands-Duitse samenwerkingsverbanden gericht op interoperabiliteit in het informatiedomein							X	
Artikel 4: Koninklijke Luchtmacht								
Vorming joint Defensie Helikopter Commando		X						
Artikel 5: Koninklijke Marechaussee								
Informatiegestuurd optreden (IGO)				X				
Artikel 6: Investerings krijgsmacht								
Nader in te vullen			X					
Artikel 7: Ondersteuning krijgsmacht door DMO								
Nader in te vullen			X					
Artikel 8: Ondersteuning krijgsmacht door DOSCO								
Beleidswijzigingen Militaire Gezondheidszorg						X		

V= afgehandeld, X = In uitvoering of in planning

Ten opzichte van de begroting 2019 is de programmering op een aantal punten gewijzigd. De beleidsdoorlichting Omvorming 13de Gemechaniseerde Brigade is in 2019 voltooid en de beleidsdoorlichting Vorming joint Defensie Helikopter Commando is doorgeschoven naar 2019. Het onderwerp voor 2020 is aangepast. Initieel was het IBO Wapensystemen 2015 inclusief professionalisering inkoop voorzien, hier zal een alternatief voor volgen. Bij de begroting zal in een separate brief de opzet en vraagstelling van dit alternatief worden toegelicht.

Toegevoegd is de beleidsdoorlichting Nederlands-Britse samenwerking gericht op de *Flag Officer Sea Training* (FOST) in 2024. Het betreft een samenwerkingsverband die de gereedstelling van zowel de Nederlandse als Britse marine raakt. Onderzoek naar dit samenwerkingsverband zal leiden tot meer inzicht in de *best practices* en doelmatigheid van deze samenwerking.

2.5 Overzicht risicoregelingen

Defensie heeft sinds 27 maart 2019 een overeenkomst met de Vereniging Verbond van Verzekeraars over de verzekeraarbaarheid van defensiepersoneel, in het bijzonder voor personeel dat deelneemt aan vredes- en humanitaire operaties (<https://www.verzekeraars.nl/media/6008/vredes-en-humanitaire-operaties-2019-overeenkomst.pdf>). De overeenkomst vervangt de overeenkomst van 8 augustus 2003, die op zijn beurt de oorspronkelijke overeenkomst tussen partijen van 8 november 1994 heeft vervangen. De overeenkomst regelt de verhouding tussen het Ministerie van Defensie en de Vereniging. Het doel hiervan is het wegnemen van belemmeringen die defensieambtenaren in het maatschappelijk verkeer ondervinden door uitsluitingsclausules bij levensverzekeringen die zijn gekoppeld aan de financiering van een woning.

Bij het sluiten van levensverzekeringen en de vaststelling van de hoogte van de premie is geen rekening gehouden met het verhoogde risico op overlijden in geval van deelname aan militaire missies. Zodra defensiepersoneel met een dergelijke levensverzekering bij een bij de Vereniging aangesloten verzekeraar tijdens deelname aan vredes- en humanitaire missies komt te overlijden, zal binnen de kaders van de overeenkomst – ondanks een eventuele molestclausule – tot uitkering worden overgegaan. Dit is van toepassing als de aan de woningfinanciering gekoppelde levensverzekering kleiner is dan € 400.000 per situatie. Defensie vergoedt de verzekeraar de helft, zodra die tot uitkering overgaat.

Er wordt een nulraming gehanteerd. De overeenkomst is potentieel van toepassing op een kleine groep, waarvan de omvang vooraf niet te bepalen is. Er wordt geen aanvullende premie gevraagd aan de uitgezonden defensieambtenaren, er bestaat geen begrotingsreserve. Mocht een beroep worden gedaan op de regeling, dan komt dit ten laste van de defensiebegroting.

De overeenkomst geldt voor onbepaalde duur tenzij zij wordt opgezegd met inachtneming van een termijn van tenminste een jaar. De overeenkomst kent geen plafondwaarde.

3. DE BELEIDSARTIKELEN

3.1. Beleidsartikel 1: Inzet

Algemene doelstelling

Defensie beschermt wat ons dierbaar is. Die opdracht is een afgeleide van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden en de Grondwet. Deze leidt tot drie hoofdtaken:

1. Bescherming van het eigen en bondgenootschappelijke grondgebied, inclusief het Caribisch deel van het Koninkrijk.
2. Bescherming en bevordering van de internationale rechtsorde en stabiliteit.
3. Ondersteuning van civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp, zowel nationaal als internationaal.

Alle drie de hoofdtaken vergen meer inzet vanwege de toegenomen instabiliteit. Om deze taken te kunnen uitvoeren stelt Defensie militaire eenheden gereed die daarvoor kunnen worden ingezet.

Rol, verantwoordelijkheid en beleidsinformatie

De Minister is verantwoordelijk voor het beschikbaar stellen en daadwerkelijk inzetten van eenheden om de veiligheid van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied te handhaven. Verder is de Minister in samenwerking met bondgenoten verantwoordelijk voor de uitvoering van bijdragen aan missies voor conflictpreventie, crisisbeheersing en vredesopbouw, wereldwijd. Het Koninkrijk der Nederlanden draagt daarmee bij aan de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. De eenheden kunnen ook worden ingezet voor nationale taken en het verlenen van (internationale) noodhulp.

Onder Beleidsartikel 1 Inzet wordt een overzicht geboden van de inzet van de krijgsmacht. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan crisisbeheersingsoperaties, contributies aan *common funded* NAVO- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijkstaken en overige inzet. Het artikel is daartoe uitgebreid met een niet-financieel overzicht voor de structurele inzet voor nationale en koninkrijkstaken, bijvoorbeeld door de KMar en de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD). In Beleidsartikel 1 is ook de begroting opgenomen van de additionele uitgaven voor inzet onder verantwoordelijkheid van de Commandant der Strijdkrachten. In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering begroot voor marine, landmacht, luchtmacht, de marechaussee en de aan hen gemandateerde inzet, voor zover deze niet valt onder artikel 1.

Beleidswijzigingen

Om de gereedheid van de NAVO te vergroten en een grotere strijdmacht sneller beschikbaar te hebben, heeft de NAVO het *NATO Readiness Initiative* (NRI) ontwikkeld aanvullend op de huidige *enhanced NATO Response Force* (eNRF). Dit initiatief voorziet binnen zeer korte tijd in 30 schepen, 30 bataljons en 30 squadrons. In juni 2019 heeft het kabinet de Kamer geïnformeerd over de Nederlandse inspanningen als bijdrage aan de snelle reactiemachten, missies en operaties tot en met 2021 (Kamerstuk [29 521, nr. 381](#)). Nederland stelt vanaf 2020 wederom militaire eenheden gereed voor de snelle reactiemachten van de NAVO en de EU. Zo stelt Nederland in 2020 militaire eenheden gereed voor de *enhanced NATO Response Force* (eNRF) en het *NATO Readiness Initiative* (NRI) en levert Nederland samen met Duitsland in de tweede helft van 2020 de

kern van een *EU Battle Group* (EUBG). Ook blijft Nederland bijdragen aan de vooruitgeschoven NAVO-aanwezigheid in de Baltische staten en Polen (*enhanced Forward Presence (eFP)*) als geruststellende maatregel voor deze landen en ter afschrikking van Rusland.

In het kader van de nationale veiligheid werkt Defensie op structurele basis samen met civiele autoriteiten. Denk hierbij aan bijstandsverlening, bijvoorbeeld bij het ondersteunen van de rechtshandhaving, het uitvoeren van rampenbestrijding of het verlenen van humanitaire hulp, voert Defensie structurele taken uit zoals het ruimen van explosieven. In dit kader levert Defensie op verzoek van rederijen *Vessel Protection Detachements* (VPD's) voor het beschermen van koopvaardij schepen tegen piraterij. Dit wordt begroot en verantwoord onder «Overige inzet».

Overeenkomstig de in de begeleidende artikel-100 brief over de Nederlandse inzet in Afghanistan 2018–2021 van 15 juni 2018 (Kamerstuk [27 925, nr. 630](#)) geschetste meerjarige, geïntegreerde en strategische kaders voor de Nederlandse bijdrage aan de *Resolute Support* missie, blijft Nederland ook in 2020 bijdragen aan deze missie. Datzelfde geldt voor de Nederlandse veiligheidsinzet in de Sahel, waarover de Kamer is geïnformeerd in de artikel 100-brief over de Nederlandse bijdrage aan MINUSMA in 2019 en de veiligheidsinzet in de Sahel 2019–2021 van 14 september 2018 (Kamerstuk [29 521, nr. 368](#)). Zoals aan de Kamer is gemeld in de artikel 100-brief van 14 september 2018 (Kamerstuk [27 925, nr. 637](#)) leverde Nederland in 2019 een bijdrage aan de anti-ISIS coalitie en de brede veiligheidsinzet in Irak. De ontwikkelingen in de strijd tegen ISIS onderschrijven het belang van de voortzetting van de Nederlandse bijdragen aan de versterking van de Iraakse veiligheidssector, als onderdeel van de geïntegreerde Nederlandse inzet in Irak. Het kabinet heeft daarom besloten om het mandaat voor de Nederlandse bijdragen aan de veiligheidsinzet in Irak te verlengen tot en met 31 december 2021, met een jaarlijks ijkmoment om ontwikkelingen en behoeftes op de grond in acht te nemen.

In VN verband zal Nederland, zoals aangegeven in het verslag van de Raad Buitenlandse Zaken van 19 november 2018 en de Evaluatie van de Nederlandse bijdrage aan Missies en Operaties in 2018, bijdragen blijven leveren aan VN-missies in het Midden-Oosten (UNDOF, UNTSO, UNIFIL).

Daarnaast is in 2019 is ook besloten tot een verlenging van de Nederlandse bijdragen aan de volgende missies:

- *European Union Rule of Law Mission* in Kosovo (EULEX, Kosovo);
- *European Union Border Assistance Mission Libia* (EUBAM, Libië).

Budgettaire gevolgen van beleid en budgetflexibiliteit

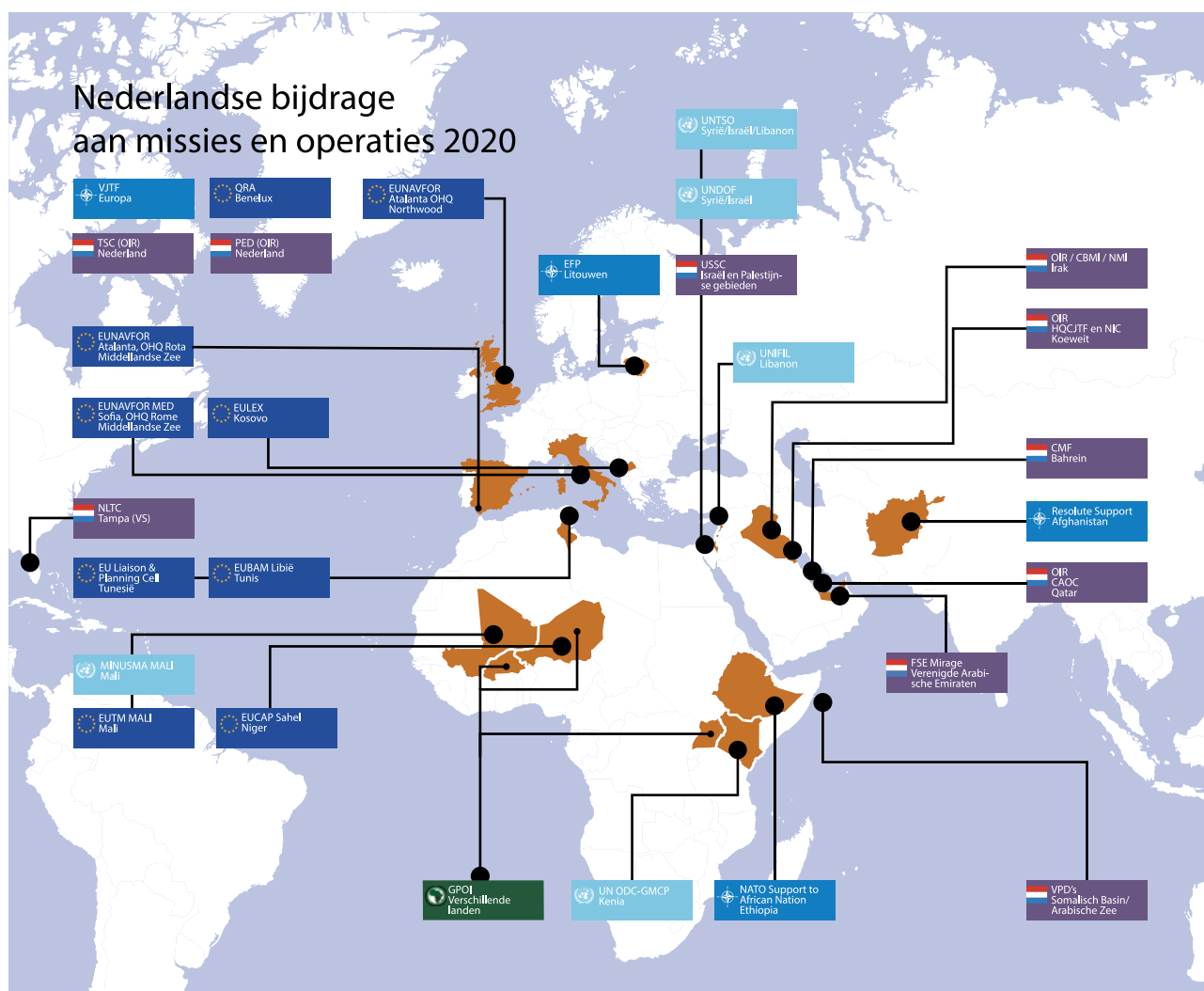
Artikel 1 Inzet (bedragen x € 1.000)							
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Verplichtingen	220.811	219.220	171.298	171.297	171.298	171.567	171.568
Uitgaven	232.001	246.969	195.247	195.246	195.247	195.246	195.247
<i>waarvan juridisch verplicht</i>			15%				
Opgavens	232.001	246.969	195.247	195.246	195.247	195.246	195.247
– Crisisbeheersingsoperaties (BIV/HGIS)	226.651	235.963	187.882	187.882	187.882	187.882	187.882
– Financiering nationale inzet krijgsmacht	1.669	3.206	3.252	3.251	3.252	3.251	3.252
– Overige inzet	3.681	7.800	4.113	4.113	4.113	4.113	4.113
Programma ontvangsten	36.119	6.707	2.907	2.907	2.907	2.907	2.907
– Crisisbeheersingsoperaties (BIV/HGIS)	34.614	1.407	1.407	1.407	1.407	1.407	1.407
– Overige inzet	1.505	5.300	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500

Toelichting op de instrumenten

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op de uitgaven voor levering van goederen en/of diensten van de lopende missies. Voor 2020 is 15% juridisch verplicht. De voorziening voor de verwachte verlenging van de huidige missies of voor nieuwe missies is juridisch gezien nog niet verplicht.

In beleidsartikel 1 Inzet wordt de inzet van de krijgsmacht begroot. Het financiële instrument «opdracht Inzet» omvat de uitgavencategorieën: 1. Crisisbeheersingsoperaties, 2. Financiering nationale inzet krijgsmacht en 3. Overige inzet.

Overzicht missies

Toelichting uitgaven per missie

Overzicht crisisbeheersingsoperaties (bedragen x € 1.000)					
	2020	2021	2022	2023	2024
Resolute Support Mission (RSM; Afghanistan)	24.000	24.000	10.000		
United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA)	15.500	1.500			
Veiligheidsinzet in Irak	PM	PM	PM		
Enhanced Forward Presence (eFP)	30.000	30.000	10.000		
Missies Algemeen	9.000	9.000	8.500	8.500	8.500
Snelle Inzetbare Capaciteiten (SIC)	4.461	4.461			
Contributies	35.500	35.500	35.500	35.500	35.500
Kleinschalige bijdragen (< € 2,5 miljoen per jaar)	5.420	5.080	2.960	2.960	2.960
Totaal	123.881	109.541	66.960	46.960	46.960

Toelichting per missie

Resolute Support Mission (Afghanistan)

De Nederlandse inzet in Afghanistan bedraagt ca. 160 militairen in Kabul en de noordelijke provincie Balkh, in de omgeving van de stad Mazar-e-Sharif, waar Duitsland de leiding heeft. De Nederlandse inzet is gericht op de advisering van de *Afghan National Defence and Security Forces*, het trainen en begeleiden van een Afghaanse speciale politie-eenheid en het leveren van beveiliging. Ook zijn in Mazar-e-Sharif militairen werkzaam in de nationale ondersteuning en in Kabul op het missie-hoofdkwartier. Voorts levert Nederland politie-adviseurs aan *Resolute Support*. Het huidige mandaat van de Nederlandse bijdrage aan *Resolute Support* loopt tot en met 31 december 2021. Het budget van ongeveer € 10 miljoen in 2022 is nodig voor de *redeployment* en het weer inzetbaar maken van het materieel na terugkeer van de missies.

Veiligheidsinzet in Irak (CBMI en NMI, Irak)

De Nederlandse inzet in Irak bestaat uit trainers die vanuit Erbil in Noord-Irak de Iraakse strijdkrachten trainen, inclusief de Koerdische Peshmerga. Daarnaast zijn in Bagdad militairen werkzaam die het Iraakse Ministerie van Defensie ondersteunen en adviseren. Tevens levert Nederland militaire adviseurs die zich bezighouden met de hervorming van de veiligheidssector van Irak en de Koerdistan Autonome Regio. Het huidige mandaat van de Nederlandse inzet in Irak loopt en met 31 december 2021.

United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission (Mali)

De Nederlandse missie is reeds beëindigd en al het materieel zal ook in 2019 weer terug in Nederland zijn. De financiële reeks is de reset van dit materieel.

Enhanced Forward Presence (Litouwen)

Enhanced Forward Presence bestaat uit vier *multinational battlegroups*. Deze zijn ontplooid in Estland, Letland, Litouwen en Polen. Nederland wil met het beschikbaar stellen van militaire eenheden aan de *multinational battlegroup* in Litouwen bijdragen aan de cohesie binnen de NAVO en aan de geloofwaardige afschrikking van de Russische Federatie. De Nederlandse deelname in Litouwen bedraagt ca. 250 militairen. Het huidige mandaat van de Nederlandse bijdrage aan eFP loopt tot en met 31 december 2021.

Contributies

Nederland draagt met contributies bij aan de gemeenschappelijke uitgaven voor crisisbeheersingsoperaties van de NAVO en de EU. Deze contributies staan los van een eventuele Nederlandse deelname aan een specifieke missie van de NAVO of de EU. Onderdeel van de contributies is ook de jaarlijkse bijdrage aan de *Strategic Airlift Capability (SAC) C-17*, gehuisvest op *Papa Air Base* te Hongarije. Dit is een internationaal samenwerkingsverband van twaalf landen, waaronder tien NAVO-lidstaten, en voorziet in een deel van de behoefte aan *strategic airlift*.

Kleinschalige bijdragen

In onderstaand overzicht staan de kleinschalige Nederlandse bijdragen met een financiële omvang van minder dan € 2,5 miljoen per jaar. De personele omvang van de missies varieert in tijd gedurende de missie van 0 tot de maximale omvang. Over de eventuele verlenging van de overige

kleinschalige bijdragen in 2020 wordt in het najaar van 2019 een besluit genomen.

Overzicht kleine bijdragen (pax)

	Max personele omvang ¹
<i>European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX Kosovo)¹</i>	5
<i>European Union Border Assistance Mission at the Rafah Crossing Point (EUBAM Rafah)¹</i>	(3)
<i>European Union Trainings Mission in Mali (EUTM Mali)</i>	5
<i>European Union Capacity Building Mission in Niger (EUCAP Sahel Niger)¹</i>	15
<i>United Nations Disengagement Observer Force (UNDOF)</i>	2
<i>United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL)</i>	1
<i>United Nations Truce Supervision Organisation (UNTSO)</i>	12
<i>Combined Maritime Forces (CMF)</i>	2
<i>Netherlands Liaison Team CENTCOM (NLTC)</i>	2

¹ personele omvang varieert in tijd gedurende de missie van 0 tot maximale omvang

Opbouw regionale vredeshandhavingscapaciteit

Programma's voor regionale vredeshandhavingscapaciteit worden door derden (met name door het Ministerie van Buitenlandse Zaken) gefinancierd en mede door Defensie uitgevoerd.

Global Peace Operations Initiative (GPOI, voorheen ACOTA)

Het GPOI-samenwerkingsprogramma draagt bij aan de versterking van de capaciteit van Afrikaanse partnerlanden, zodat zij kunnen deelnemen aan multinationale operaties onder leiding van de VN of Afrikaanse Unie.

Nederland zet enkele tientallen militairen in voor verschillende trainingen. Defensie neemt tot 1 oktober 2020 deel aan dit programma.

Toelichting op nationale inzet

Structurele nationale taken

Defensie voert structurele taken uit ten behoeve van civiele overheden. De financiële middelen van deze structurele taken zijn opgenomen in de verschillende begrotingsartikelen van Defensie. Deze structurele taken zijn vastgelegd in wet- of regelgeving, inclusief ministeriële besluiten, maar ook convenanten of arrangementen. Onder de structurele taken vallen de taken van de Koninklijke Marechaussee, de Kustwachten in Nederland en het Caribisch gebied, luchtruimbewaking, de Bijzondere Bijstandseenheden en de Explosievenopruiming.

Militaire bijstand en steunverlening (Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht (FNIK))

Defensie verleent militaire bijstand voor de handhaving van de openbare orde en veiligheid en voor de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Deze inzet wordt bekostigd vanuit dit artikel via de afspraken die gemaakt zijn in het convenant Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht (FNIK). Deze bijstand wordt zowel door de Koninklijke Marechaussee geleverd als door andere eenheden van Defensie.

Daarnaast wordt bijstand verleend in geval van een ramp of crisis, of de vrees voor het ontstaan daarvan.

De tabel indicatieve inzet voor 2020 geeft de geprognosticeerde nationale inzet weer. In 2020 vinden in Nederland diverse (inter)nationale evenementen plaats, zoals de herdenkingen in het kader van 75 jaar vrijheid en de Invictus Games. Deze leiden tot een verhoogde inspanning v.w.b. bijstand Politiewet Openbare Orde en Veiligheid. Verder is er over de gehele linie een lichte stijging zichtbaar in de aantallen.

Indicatieve inzet in 2020			
	Betreft	Aantal	Artikel
Explosieven opruiming	Aantal ruiming	2.000	Landmacht/FNIK
Explosieven opruiming Noordzee	Aantal ruiming	30	Marine
Duikassistentie	Aantal aanvragen	15	Marine/FNIK
Strafrechtelijke handhaving rechtsorde	Aantal aanvragen	10	Marine/FNIK
Onderscheppingen luchtruim	Aantal onderscheppingen	13	Luchtmacht
Strafrechtelijke handhaving rechtsorde	Aantal aanvragen	85	Marechaussee/Landmacht/FNIK
Handhaving openbare orde en veiligheid	Aantal aanvragen	40	Marechaussee/FNIK
Wet veiligheidsregio	Aantal aanvragen	50	Marechaussee/Landmacht/FNIK
Militaire steunverlening in het openbaar belang	Aantal aanvragen	20	Alle krijgsmacht delen/FNIK
Bijstand Caribisch gebied	Aantal aanvragen	43	Marine/FNIK

Toelichting op ontvangsten

De ontvangsten hebben betrekking op de eventuele vergoedingen van de EU, NAVO en VN-partners voor de door Nederland geleverde diensten of ingezette personele en materiële middelen. Ook wordt de bijdrage van de reders voor de inzet van VPD's hier geraamd.

3.2. Beleidsartikel 2: Koninklijke Marine

Algemene doelstelling

De marine levert operationeel gereede maritieme expeditionaire capaciteit (zowel vloot als mariniers) ter verdediging van de nationale territoriale wateren en ter bescherming van de koopvaardij, en helpt bij crisisbeheersingsoperaties, humanitaire hulpoperaties en rampen. De marine kan zelfstandig operaties uitvoeren en kan ook samen optreden met de landmacht, luchtmacht, marechaussee en buitenlandse bondgenoten.

Rol, verantwoordelijkheid en beleidsinformatie

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de marine alsmede de (mate van) gereedheid van maritieme eenheden. De marine is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van deze eenheden. De marine is inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken.

Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de marine gereed gesteld.

Koninklijke Marine			
Capaciteit	Aantal	Inzetbare eenheid	Omschrijving
Maritieme taakgroep van 5 schepen (kortdurend)	1	NLMARFOR staf	Expeditionair maritiem hoofdkwartier inclusief (gevechts)ondersteuning
		Amfibische taakeenheid	Eenheid van schepen (zoals LPD, HOV, AMBV) en mariniers inclusief (gevechts)ondersteuning (zoals helikopters) voor amfibische operaties
		<i>of</i>	
		SOMTG	Eenheid van schepen (zoals LPD, HOV, AMBV) en mariniers inclusief (gevechts)ondersteuning (zoals helikopters) voor maritieme speciale operaties
		Maritieme taakeenheid	Eenheid van schepen (zoals LCF, MFF, JSS) inclusief (gevechts)ondersteuning (zoals helikopters) voor maritieme operaties
OF			
Maritieme capaciteit van oppervlakteschepen (langdurig)	2	Maritieme taakeenheid (expeditie-onair)	Schip (zoals LCF, MFF, JSS) inclusief (gevechts)ondersteuning (zoals helikopters)
		IAMD taakeenheid	Schip (LCF)
Bataljon mariniers (kortdurend)	1	Mariniers-eenheid van bataljonsomvang	Infanterie eenheid van bataljonsomvang met eigen organieke CS en CSS
Maritieme logistieke capaciteit (kortdurend)	1	Maritiem logistieke taakeenheid	Schip (zoals JSS of AOR) inclusief (gevechts)ondersteuning (zoals helikopters)
EN ALTIJD			
Mijnenbestrijdingscapaciteit (langdurig)	1	Mijnenbestrijdingstaakeenheid	Schip (AMBV) en Defensie Duikgroep inclusief ondersteuning
Onderzeebootcapaciteit (langdurig)	1	Onderzeeboot	Onderzeeboot
Permanente MARSOF capaciteit tbv kortdurende Speciale Operaties	1	SOMTG	MARSOF-eenheid van pelotonsomvang voor incidentele en onverwachte Speciale Operaties met een korte reactietijd inclusief (gevechts)ondersteuning
MARSOF eenheid tbv Speciale Operaties (langdurig, i.s.m. Koninklijke Landmacht)	1	SOMTG	MARSOF-eenheid voor geplande Speciale operaties inclusief (gevechts)ondersteuning
Permanente capaciteit NLD t.b.v. nationale veiligheid	1	Mijnenbestrijdingstaakeenheid	Schip (AMBV) met mijnbestrijdingstaak MMG
		Havenbeveiligingstaakeenheid	Eenheid voor veiligheid in havens (DDG/AMBV)
		Hydrografietaakeenheid	Schip (HOV) met hydrografische taak
		UIM	Marinierseenheid voor Speciale Interventies
Permanente capaciteit Caribisch gebied	1	CZMCARIB	Eenheid voor taken in het Caribische gebied inclusief ondersteuning
		Stationsschip Caribisch gebied	Schip (OPV) voor inzet in Caribisch gebied inclusief (gevechts)ondersteuning (zoals helikopters)

Beleidswijzigingen

Opdrachten

In 2020 zal een *Amphibious Taskgroup* (ATG) *standby* staan voor de *enhanced Nato Response Force* (NRF) met onder andere twee *Landing Platform Docks* (LPD), een Hydrografisch opnamevaartuig (HOV) en een *Marine Combat Group* (MCG). NLMARFOR *Maritime Battle Staff* (MBS) zal optreden als *Commander Amphibious Taskgroup* (CATG). De onderzee-

dienst zal een onderzeeboot leveren voor een half jaar *Initial Follow On Forces Group* (IFFG) en een half jaar *Very High Readiness Joint Task Force (Maritime)* (VJTF(M)).

Middelen

Het ondersteuningsschip Zr. Ms. Pelikaan en de hydrografische opnemingsvaartuigen Zr. Ms. Snellius en Luymes krijgen een grote opknapbeurt, de zogenaamde *Midlife Update*. Dit zal zeker heel 2020 duren. Met het onderhoud worden veiligheids- en verouderingsproblemen verholpen. Zo krijgen de schepen een nieuwe zogeheten scheepshuid en worden radars en communicatieapparatuur vernieuwd. Ook volgt groot onderhoud voor scheepssystemen.

Luchtverkenningcapaciteit kustwacht

Vanwege vertraging in het verwervingstraject is het huidige contract voor de luchtverkenningcapaciteit met 2 jaar verlengd. Het aanbestedingstraject voor de vervanging van de luchtverkenningcapaciteit wordt voortgezet.

Eerste slag SOF Ground Enablers ten behoeve van MARSOF

Bij de Voorjaarsnota heeft het kabinet geld beschikbaar gesteld voor de prioriteiten van het Nationaal Plan, waaronder *SOF Ground Enablers*. Deze *enablers* versterken de ondersteuning van de *Special Operations Forces* (SOF) ten behoeve van een effectievere en veiligere uitvoering van gecompliceerde en risicovolle speciale operaties. Met het beschikbaar gestelde budget voor *SOF Enabling Ground* beschikken de *special operations forces* van de krijgsmacht over initiële ondersteunende capaciteit (eerste slag) om zogenaamde niet-voorzienne operaties te kunnen uitvoeren.

Mobiel werken

In 2018 is besloten om iedere medewerker die bij Defensie werkt een mobiele telefoon uit te reiken. In 2020 is het personeel in het Caribisch gebied aan de beurt voor de uitrol van de telefoons.

Budgettaire gevolgen van beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 2 Koninklijke Marine (bedragen x € 1.000)							
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Verplichtingen	916.861	903.137	925.904	928.659	921.833	924.318	924.091
Uitgaven	867.185	919.437	925.904	928.659	921.833	924.318	924.091
<i>waarvan juridisch verplicht</i>			77%				
Opdrachten	198.921	198.489	196.006	196.260	185.300	184.627	184.531
– gereedstelling	29.911	32.888	31.479	31.706	34.151	33.592	33.515
– instandhouding materieel	169.010	165.601	164.527	164.554	151.149	151.035	151.016
Personele uitgaven	592.657	691.973	701.294	698.935	704.003	706.115	706.588
– waarvan eigen personeel	585.868	647.961	666.220	664.870	670.254	672.020	672.392
– waarvan externe inhuur	6.789	9.030	770	759	759	759	759
– waarvan overige personele exploitatie ¹		34.982	34.304	33.306	32.990	33.336	33.437
Materiële uitgaven	75.607	28.975	28.604	33.464	32.530	33.576	32.972
– waarvan instandhouding infrastructuur	8.622	6.126	392	392	392	392	392
– waarvan instandhouding IT	1.019	1.276	1.364	1.363	1.363	1.363	1.363
– waarvan overige materiële exploitatie ¹	65.966	21.573	26.848	31.709	30.775	31.821	31.217
Apparaatsontvangsten	22.369	39.429	20.396	20.396	20.396	20.396	20.495

¹ De uitgaven voor overige personele exploitatie zijn in 2018 verantwoord onder de overige materiële exploitatie

Toelichting op de instrumenten

Het aandeel «Juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen voor 2020 volledig verplicht is. Voor 2020 is 77% juridisch verplicht t.o.v. het totaal beschikbare budget.

Opdrachten

Gereedstelling

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor opwerk- en oefenactiviteiten. Dit betreft onder andere operationele zaken, zoals voeding aan boord van schepen en voeding voor mariniers, de inhuur van oefenterreinen en schietbanen, uitgaven bij havenbezoeken en uitgaven bij lanceringen. In 2020 oefent de marine grootschalige gevechtsoperaties gezamenlijk met onze internationale partners, zoals de deelname aan de maritieme oefening Joint Warrior.

Instandhouding materieel

De instandhouding van het materieel omvat de ramingen voor de uitgaven die het operationeel houden van de (wapen-) systemen met zich meebrengt. Voor dit artikel worden deze vooral door de Directie Maritieme Instandhouding gedaan. Het betreft zowel de uitbesteding van instandhoudingswerk als de aanschaf van materiaal als (reserve-) onderdelen.

Ten opzichte van de vorige begroting zijn, vanwege de vorming van het defensiematerieelbegrotingsfonds, meer artikelen rechtstreeks gerelateerd aan de instandhouding en worden deze daarom niet meer op de overige materiële exploitatie verantwoord maar op de instandhouding. Dit betreft o.a. de militaire uitrustingen, de operationele inframiddelen (ten behoeve van legering), werkplaatsinrichting, de brandbestrijdingsmiddelen en de niet-wapensysteem gebonden artikelen en diensten.

Personele uitgaven

De personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer, reservisteninzet en inhuur personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen en overige personeelsgebonden uitgaven.

Materiële uitgaven

Materiële uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering, zoals kantoorinrichting en kantoorartikelen, transport en voorlichting. Daarnaast worden hier de uitgaven voor restaurant gerelateerde diensten, kennisontwikkeling, technologische ontwikkeling en innovatie, schadevergoedingen en kosten voor betalingsverkeer verantwoord.

De uitgaven die een relatie hebben met het instandhouden van het materieel, zoals werkplaatsinrichting en militaire artikelen en uitrustingen zijn overgegaan naar het instrument «instandhouding materieel».

Groene Draeck

De Groene Draeck is in 1957 door de Nederlandse bevolking aan toenmalig kroonprinses Beatrix geschonken. De Staat gaf bij deze gelegenheid mede het onderhoud van de Groene Draeck als geschenk. De uitgaven voor het onderhoud aan de Groene Draeck betreffen met name personele uitgaven en worden daarom onder dit instrument begroot. Naar aanleiding van het *second opinion* onderzoek bij brief van 2 juni 2016 (Kamerstukken II 2015–2016, [34 300 X, nr. 110](#)) en de motie Van der Burg (Kamerstukken II 2015–2016, [34 300 I, nr. 6](#)) heeft de Minister-President, mede namens de Minister van Defensie, gemeld dat het jaarlijkse onderhoudsbudget naar € 87.000 is bijgesteld. De uitvoering van het onderhoud blijft bij het Ministerie van Defensie zolang Prinses Beatrix gebruik maakt van de Groene Draeck. Daarbij is aangegeven dat de daadwerkelijke uitgaven over de jaren heen fluctueren. Gestuurd wordt op het niet overschrijden van het totale bedrag (€ 435.000 over een periode van vijf jaar (2016 t/m 2020), gemiddeld € 87.000 per jaar). Defensie maakt momenteel een raming van de kosten van het noodzakelijk onderhoud voor de nieuwe onderhoudsperiode (2021 t/m 2025). Ook nu wordt er, net als in 2016, een *second opinion* onderzoek (externe check voor het noodzakelijke onderhoud) uitgevoerd. De resultaten worden begin 2020 verwacht.

Kustwacht Caribisch gebied

De Kustwacht Caribisch gebied is een Koninkrijk organisatie die is belast met de maritieme rechtshandhaving in het Caribische deel van het Koninkrijk. Bestrijding van de handel in drugs, de bestrijding van vuurwapensmokkel en de bestrijding van mensenhandel, mensensmokkel en illegale immigratie hebben prioriteit. Daarnaast levert de Kustwacht een belangrijke bijdrage aan de veiligheid op het water door het uitvoeren van zoek- en reddingsoperaties en visserij-, scheepvaart- en milieu-inspecties. De Kustwacht functioneert op basis van de Rijkswet Kustwacht. Het jaarplan en jaarverslag doorlopen een separaat besluitvormend (door

de Rijksministerraad) en parlementair proces, waarbij inzicht wordt gegeven in taken, middelen en procesindicatoren. Het jaarplan wordt voorbereid door de kustwachtpresidium, die is samengesteld uit vertegenwoordigers van de vier landen en één keer per jaar bijeenkomt. De Rijksministerraad stelt het jaarplan van de Kustwacht vast.

Tot en met 2017 waren de uitgaven en ontvangsten opgenomen in de begroting van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. In het regeerakkoord is besloten deze budgetten met ingang van 2018 over te hevelen naar de begroting van Defensie. De Kamer ontvangt de specifieke begroting voor de Kustwacht in het «Jaarplan 2020 Kustwacht voor het Koninkrijk der Nederlanden in het Caribisch Gebied» nadat de Rijksministerraad dit jaarplan heeft vastgesteld.

Kustwacht Nederland

De Kustwacht Nederland is een nationale organisatie, waarvan het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) het coördinerend ministerie is. Defensie is de beheerder van de Kustwacht en draagt met de Koninklijke Marine, de Koninklijke Marechaussee en de Koninklijke Luchtmacht bij aan de dienstverleningstaken (bijvoorbeeld ruimen van explosieven) en de handhavingstaken (bijvoorbeeld grensbewaking). Tevens levert de Koninklijke Marine de directeur Kustwacht. In bijlage 3 van de begroting van het Infrastructuurfonds is de overzichtsconstructie Kustwacht Nederland opgenomen. Daarin staat hoe de uitgaven met betrekking tot de Kustwacht Nederland worden begroot op de verschillende hoofdstukken van de rijksbegroting. Meer informatie over Kustwacht Nederland is te vinden op: <https://www.kustwacht.nl>.

Investerings

Naast de exploitatie uitgaven, die in de tabel budgettaire gevolgen van beleid zijn opgenomen en in dit artikel worden toegelicht, worden voor de marine ook investeringen gedaan. Onderstaande tabellen tonen de investeringsprojecten van de marine voor de planperiode van vijftien jaar, onderverdeeld naar realisatiefase, onderzoeksfase en voorbereidingsfase. Dit betreft de uitgaven voor de investeringsprojecten. Als een project wijzigingen in de exploitatie-uitgaven tot gevolg heeft, dan is dit onderdeel van het budget van het betreffende investeringsproject. De investeringsprojecten worden integraal toegelicht bij beleidsartikel 6 Investerings.

Projecten in realisatiefase									
Omschrijving projecten in realisatie	Project-volume (bedragen x € 1 miljoen)	t/m 2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025 e.v.
<i>Koninklijke Marine</i>									
Vervanging Mijnenbestrijdingscapaciteit	922,4	0	13,0	28,0	32,2	64,9	53,1	68,3	662,9
ESSM Block 2: Verwerving & Integratie	250–1.000	Commercieel vertrouwelijk							
Verwerving <i>Combat Support Ship</i> (CSS)	250–1.000	Commercieel vertrouwelijk							
Vervanging MK46 <i>Lightweight</i> Torpedo	223,0	0	5,4	9,6	17,0	22,4	32,8	32,7	103,1
Verbetering MK48 Torpedo	191,5	74,3	16,0	17,6	17,6	16,6	5,2	21,8	22,5
Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LCF)	185,0	78,1	39,3	35,6	13,4	6,6	8,0	4,1	0
<i>Maritime Ballistic Missile Defence</i> (MBMD)	143,7	115,4	13,2	12,0	1,1	0,9	1,0	0	0
Vervanging <i>maritiem surface-to-surface missile</i>	100–250	Commercieel vertrouwelijk							
Vervanging 127 mm kanon Luchtverdedigings- en Commandofregatten	100–250	Commercieel vertrouwelijk							
Verwerving <i>Softkill</i> Torpedo Defensiesysteem	100–250	Commercieel vertrouwelijk							
Projecten in onderzoeksfase									
Omschrijving projecten in onderzoek	Project-volume (bedragen x € 1 miljoen)	2019	2020	2021	2022	2023	2024		
<i>Koninklijke Marine</i>									
Vervanging OndeKoninklijke Marinerzeebootcapaciteit	> 2.500	B-brief							
Vervanging M-fregatten	1.000–2.500	B-brief							
Vervanging <i>Close-in Weapon System</i>	100–250	B-brief							

Projecten in voorbereiding							
Omschrijving projecten in voorbereiding	Project-volume (bedragen x € 1 miljoen)	2019	2020	2021	2022	2023	2024
<i>Koninklijke Marine</i>							
Vervanging <i>All Terrain Vehicle</i> (ATV)	250–1.000	A-brief					
Vervanging Zr. Ms. Rotterdam (LPD-1)	250–1.000					A-brief	
Vervanging <i>Standard Missile 2 Block IIIA</i> (SM2-III A)	100–250					A-brief	
Vervanging Middelzwaar Landingsvaartuig (LCVP)	100–250		A-brief				
Vervanging Zr. Ms. Mercuur en Hydrografische Opname Vaartuigen (HOV's)	100–250		A-brief				
<i>Midlife Update Ocean-going Patrol Vessel</i> (OPV)	100–250		A-brief				
<i>Midlife Update</i> Zr. Ms. Karel Doorman (<i>Joint Support Ship</i> , JSS)	100–250				A-brief		
Vervanging MK 48 Torpedo	100–250						A-brief

3.3. Beleidsartikel 3: Koninklijke Landmacht

Algemene doelstelling

De Koninklijke Landmacht draagt op de grond bij aan vrede, vrijheid en veiligheid in Nederland en daarbuiten. De landmacht doet dit met professionele en goed getrainde militairen. Zij gaan door waar anderen moeten stoppen. Onder de zwaarste omstandigheden voeren zij gevechtsoperaties uit, bieden humanitaire hulp, ondersteunen bij rampen of ondersteunen dagelijks de civiele autoriteiten in Nederland.

Rol, verantwoordelijkheid en beleidsinformatie

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de landmacht alsmede de mate van gereedheid van de grondgebonden eenheden. De landmacht is verantwoordelijk voor het operationeel gereed stellen en in stand houden van de eenheden. De landmacht is inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken.

Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de landmacht gereed gesteld.

Koninklijke Landmacht			
Capaciteit	Aantal	Inzetbare eenheid	Omschrijving
<i>Brigade combat team</i> (kortdurend)	1	HQ	Brigadehoofdkwartier inclusief (gevechts-)ondersteuning
		<i>Battle groups</i>	Eenheden van bataljons omvang inclusief (gevechts)ondersteuning (zoals helikopters)
		NSE	National Support Element voor logistieke ondersteuning van de inzet van het brigade combat team
		MTF	Medical Treatment Facility voor medische ondersteuning van de inzet van het brigade combat team
OF			
<i>Battle group</i> (langdurig)	1	<i>Battle group staff</i>	Bataljonshoofdkwartier inclusief (gevechts-)ondersteuning
		Manoeuvre compagnieën	Eenheden van compagniesomvang inclusief (gevechts)ondersteuning (zoals helikopters)
		NSE	National Support Element voor logistieke ondersteuning van de inzet van het de battle group
		MTF	Medical Treatment Facility voor medische ondersteuning van de inzet van de battle group
Bataljon (kortdurend) en kleinere bijdragen (langdurig)	1	<i>Battle group staff</i>	Bataljonshoofdkwartier inclusief (gevechts-)ondersteuning
		Compagnieën	Eenheden van compagniesomvang inclusief (gevechts)ondersteuning (zoals helikopters)
		NSE	National Support Element voor logistieke ondersteuning van de inzet van het bataljon
		MTF	Medical Treatment Facility voor medische ondersteuning van de inzet van het bataljon
HQ Brigade (langdurig)	1	HQ Brigade	Brigadehoofdkwartier voor de aansturing van operaties inclusief (gevechts)ondersteuning
EN ALTIJD			

Capaciteit	Aantal	Inzetbare eenheid	Omschrijving
KCT capaciteit tbv Speciale Operaties (langdurig i.s.m. Koninklijke Marine)	1	SOLTG	KCT-eenheid van compagniesomvang voor Speciale operaties inclusief (gevechts)ondersteuning.
Permanente KCT capaciteit tbv kortdurende Speciale Operaties	1	SOLTG	KCT-eenheid van compagniesomvang voor incidentele en onverwachte Speciale Operaties met een korte reactietijd inclusief (gevechts)ondersteuning
NLD/DEU Corps HQ (kortdurend)	1	NLD/DEU Corps HQ	Nederlands deel van het Hoofdkwartier voor de aansturing van landoperaties als land component command of als corps hoofdkwartier.
HQ (Re)deployment Task Force (kortdurend)	1	HQ (Re)deployment Task Force	Hoofdkwartier voor de aansturing van (re)deployment inclusief (gevechts)ondersteuning
Air Defense task force (kortdurend)	1	Patriot Fire Unit	Patriot- luchtverdedigingseenheid inclusief (gevechts)ondersteuning
		Army Ground Based Air Defence System (AGBADS)	Grondgebonden luchtverdedigingseenheid inclusief (gevecht)ondersteuning
Permanente capaciteit NLD t.b.v. nationale veiligheid	1	Bataljons Nationale Reserve	Eenheden van bataljonsomvang als Nationale reserve inclusief (gevechts)ondersteuning
		EODD teams	Explosievenopruimingsteams inclusief ondersteuning
		CBRN response eenheid	Team voor reactie bij biologische, radiologische en nucleaire dreiging.

Beleidswijzigingen

Opdrachten

De Koninklijke Landmacht levert veelvuldig snelle inzetbare eenheden, zogenaamde standby missies. Dit zijn onder andere de bijdragen aan *de Amphibious Task Group 2020* (ondersteuning marine met medische role 2, EOD-ondersteuning en een vuursteuncomponent), *Composite Special Operations Component Command 2021*, *EU Battle group 2020* en de *enhanced NATO Response Force (eNRF)* in 2020 en van 2022 tot en met 2024.

Eerste slag SOF Ground Enablers ten behoeve van KCT

Bij de Voorjaarsnota heeft het kabinet geld beschikbaar gesteld voor de prioriteiten van het Nationaal Plan, waaronder *SOF Ground Enablers*. Deze *enablers* versterken de ondersteuning van de *Special Operations Forces* (SOF) ten behoeve van een effectievere en veiligere uitvoering van gecompliceerde en risicovolle speciale operaties. Met het beschikbaar gestelde budget voor *SOF Enabling Ground* beschikken de *special operations forces* van de krijgsmacht over initiële ondersteunende capaciteit (eerste slag) om zogenaamde niet-voorzienbare operaties te kunnen uitvoeren.

Vernieuwend Samenwerken

In 2020 wordt het Territoriaal Operatiecentrum operationeel dat in nauwe samenwerking met het Landelijk Operationeel Coördinatie Centrum (LOCC) grondgebonden militaire operaties, waaronder *host nation support* en militaire bijstand, uit gaat voeren. Met deze capaciteit verkrijgt de Nederlandse krijgsmacht een unieke capaciteit om de samenwerking met de civiele autoriteiten te versterken en bij te dragen aan de veiligheid in Nederland. Ook zal in 2020 de binationale afstemming met Duitsland

over de gereedstelling van landgebonden eenheden verder intensiveren waardoor de operationele interoperabiliteit toeneemt.

Invoeren nieuwe operationele vrachtwagens

De landmacht verkrijgt met de nieuwe operationele vrachtwagens middelen die noodzakelijk zijn voor de ondersteuning aan alle krijgsmachtdelen gedurende missies en operaties. De vrachtwagens zorgen voor transport en logistiek, maar dienen ook als platform voor bijvoorbeeld mobiele werkplaatsen en communicatiematerieel voor de *battle groups* en hoofdkwartieren (HQ's). Bij de initiële invoer zal de beschikbaarheid van eenheden en vrachtwagens door het omwisselen enigszins beperkt worden waarna de materiële en operationele gereedheid van de vrachtwagens substantieel zal verbeteren. Tevens neemt ook de bescherming voor personeel verder toe met de beschermingsgraad van de nieuwe vrachtwagens.

Verbeterd Operationeel Systeem Soldaat (VOSS)

Indien de testen in 2019 goed verlopen, worden enkele duizenden *smart vests* afgeleverd. Die zijn bestemd voor te voet optredende militairen.

Budgettaire gevolgen van beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 3 Koninklijke Landmacht (bedragen x € 1.000)							
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Verplichtingen	1.417.516	1.453.155	1.520.832	1.543.335	1.573.940	1.569.537	1.576.763
Uitgaven	1.337.845	1.453.155	1.520.832	1.543.335	1.573.940	1.569.537	1.576.763
waarvan juridisch verplicht			80%				
Opdrachten	197.620	221.201	272.441	287.512	318.756	312.006	319.312
– gereedstelling	57.527	67.453	74.297	76.214	76.278	76.250	76.252
– instandhouding materieel	140.093	153.748	198.144	211.298	242.478	235.756	243.060
Personele uitgaven	989.070	1.160.179	1.228.896	1.230.485	1.229.288	1.231.638	1.231.558
– waarvan eigen personeel	980.398	1.095.314	1.171.766	1.172.044	1.171.514	1.173.199	1.173.118
– waarvan externe inhuur	8.672	15.482	2.926	3.298	3.394	3.394	3.394
– waarvan overige personele exploitatie ¹		49.383	54.204	55.143	54.380	55.045	55.046
Materiële uitgaven	151.155	71.775	19.495	25.338	25.896	25.893	25.893
– waarvan instandhouding infrastructuur		1.799	1.374	1.452	1.553	1.546	1.546
– waarvan overige materiële exploitatie ¹	151.155	69.976	18.121	23.886	24.343	24.347	24.347
Apparaatsontvangsten	5.063	6.432	10.375	10.375	10.375	10.375	10.546

¹ De uitgaven voor overige personele exploitatie zijn in 2018 verantwoord onder de overige materiële exploitatie

Toelichting op de instrumenten

Het aandeel «Juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen voor 2020 volledig verplicht is. Voor 2020 is 80% juridisch verplicht t.o.v. het totaal beschikbare budget.

Opdrachten

Gereedstelling

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor opwerk- en oefenactiviteiten. Dit betreft o.a. de operationele rantsoenen, civiele taken, brandstof en smeermiddelen en operationele zaken, waaronder het huren van oefenterreinen. De uitgaven voor oefen- en operationele munitie en instandhouding van simulatoren zijn overgegaan naar het financiële instrument «instandhouding materieel».

In 2020 oefent de landmacht grootschalige gevechtsoperaties gezamenlijk met onze internationale partners. De nadruk ligt op het oefenen voor de aangegane verplichtingen voor de NAVO en de *EU-Battlegroup*. De landmacht zal veelal samen met de andere Krijgsmachtdelen deelnemen aan onder andere:

- de door Nederland georganiseerde tactische landoefening *Zebra Sword*;
- NAVO-oefeningen als alerteringsoefening *Briljant Jump en Command Post Exercise Steadfast Jupiter / Jackal* ter voorbereiding op het *Composite Special Operations Component Command* en het *Joint Task Force (Land) Command*;

- de oefening *European Challenge* samen met Duitsland. Dit ter voorbereiding op de Nederlandse bijdrage aan de *EU-Battlegroup* in de tweede helft van 2020;
- in het kader van de tweede hoofdtak; door de Verenigde Staten geleide oefeningen in Afrika.

Instandhouding materieel

De instandhouding van het materieel omvat de ramingen voor de uitgaven die het operationeel houden van de (wapen-) systemen met zich meebrengt. Voor dit artikel worden deze vooral door het Materieel Logistiek Commando gedaan. Het betreft zowel de uitbesteding van instandhoudingswerk als de aanschaf van materiaal als (reserve-) onderdelen. Ten opzichte van de vorige begroting zijn meer artikelen rechtstreeks gerelateerd aan de instandhouding en deze worden daarom niet meer op de overige materiële exploitatie verantwoord maar op de instandhouding. Dit betreft o.a. de militaire uitrustingen, de operationele inframiddelen (t.b.v. legering), werkplaatsinrichting, de brandbestrijdingsmiddelen en de niet-wapensysteemgebonden artikelen en diensten.

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten, uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer, reservisteninzet en inhuur personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen en overige personeelsgebonden uitgaven.

Materiële uitgaven

Materiële uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering, zoals kantoorinrichting en kantoorartikelen, transport en voorlichting. Daarnaast worden hier de uitgaven voor restaurant gerelateerde diensten, kennisontwikkeling, technologische ontwikkeling en innovatie, schadevergoedingen en kosten voor betalingsverkeer verantwoord.

De uitgaven die een relatie hebben met het in stand houden van het materieel, zoals werkplaatsinrichting en militaire artikelen en uitrustingen, zijn overgegaan naar het instrument «instandhouding materieel».

Investerings

Naast de exploitatie-uitgaven, die in de tabel budgettaire gevolgen van beleid zijn opgenomen en in dit artikel worden toegelicht, worden er voor de landmacht ook investeringen gedaan. Onderstaande tabellen tonen de investeringsprojecten van de Koninklijke Landmacht voor de planperiode van 15 jaar, onderverdeeld naar realisatiefase, onderzoeksfase en voorbereidingsfase. Dit betreft de uitgaven voor de investeringsprojecten. Als een project wijzigingen in de exploitatie-uitgaven tot gevolg heeft, dan is dit onderdeel van het budget van het betreffende investeringsproject. De investeringsprojecten worden integraal toegelicht bij beleidsartikel 6 Investerings. Er zijn geen projecten in onderzoeksfase.

Projecten in realisatiefase									
Omschrijving projecten in realisatie	Project-volume (bedragen x € 1 miljoen)	t/m 2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025 e.v.
<i>Koninklijke Landmacht</i>									
Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie	821,4	788,4	12,8	20,2					
<i>Midlife Update</i> Fennek	250–1.000	Commercieel vertrouwelijk							
<i>Midlife Update</i> Infanterie Gevechtsvoertuig (CV90) incl. CE-pakket	250–1.000	Commercieel vertrouwelijk							
C-RAM/Class 1 UAV detectiecapaciteit	166,2	1,4	35,0	39,7	43,4	17,4	17,2	1,1	11,1
Verlenging levensduur Patriot	148,1	12,7	14,7	16,7	22,7	32,3	20,4	13,3	15,5
Vervanging brugleggende tank	101,0	8,1	26,3	34,9	27,0	0,5	0,5	0,5	3,1
<i>Counter Improvised Explosive Devices</i> (C-IED)	101,0	17,3	14,5	13,5	12,7	9,4	2,8	2,8	28,0
<i>Army Ground Based Air Defence System</i> (AGBADS)	100–250	Commercieel vertrouwelijk							
Projecten in voorbereidingsfase									
Omschrijving projecten in voorbereiding	Project-volume (bedragen x € 1 miljoen)		2019	2020	2021	2022	2023	2024	
<i>Koninklijke Landmacht</i>									
Vervanging <i>Medium</i> en <i>Short Range Anti-Tank</i> (MRAT/SRAT)	250–1.000			A-brief					
Verwerving <i>Very Short Range Air Defence</i> (VSHORAD)	100–250			A-brief					
Vervanging Amarak	100–250				A-brief				

3.4. Beleidsartikel 4: Koninklijke Luchtmacht

Algemene doelstelling

De Koninklijke Luchtmacht is een modern en technologisch krijgsmachtdeel dat wereldwijd actief is. De luchtmacht ondersteunt bestrijding van internationale onrust en biedt hulp bij rampen. In Nederland zorgt ze voor veiligheid vanuit de lucht door onder andere bewaking en verdediging van het luchtruim. Hiervoor beschikt het krijgsmachtdeel over hooggekwalificeerd personeel, vliegtuigen, helikopters en andere wapensystemen.

Rol, verantwoordelijkheid en beleidsinformatie

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en de samenstelling van de luchtmacht en van de mate van gereedheid van de luchtmacht.

De luchtmacht is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van de lucht- en grondgebonden capaciteit van de krijgsmacht. De luchtmacht is inzetbaar voor zowel expeditionaire taken als nationale taken.

Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de luchtmacht gereed gesteld.

Koninklijke Luchtmacht			
Capaciteit	Aantal	Inzetbare eenheid	Omschrijving
Jachtvliegtuigen (kortdurend)	1	1 x vlucht F-16	Een groep jachtvliegtuigen inclusief (gevechts) ondersteuning
		<i>Advanced Target Development</i>	Een team ter ondersteuning van het targeting proces
Tactisch luchttransport (kortdurend)	1	C-130	C-130 inclusief (gevechts)ondersteuning
OF			
Jachtvliegtuigen (langdurig)	1	1 x vlucht F-16	Een groep jachtvliegtuigen inclusief (gevechts) ondersteuning
		<i>Advanced Target Development</i>	Een team ter ondersteuning van het targeting proces
Tactisch luchttransport (langdurig)	1	C-130	C-130 inclusief (gevechts)ondersteuning
EN ALTIJD			
<i>Dual capable aircraft</i>	1	1 x vlucht <i>dual capable aircraft</i>	Een groep jachtvliegtuigen met dual capable capaciteit inclusief ondersteuning
Strategisch luchttransport (langdurig) of AAR (kortdurend)	1	KDC-10	KDC-10 voor strategisch luchttransport of AAR inclusief (gevechts) ondersteuning
Strategic <i>medevac</i>	1	<i>Aeromedical evacuation team</i>	Medisch team voor evacuatie door de lucht
Onbemande luchtsystemen (langdurig)	1	<i>Processing Exploration Dissemination (PED) Cell</i>	Een team analisten en inlichtingenpersoneel ter ondersteuning van het <i>joint ISR</i> proces
Permanente capaciteit NLD t.b.v. nationale veiligheid		Luchtruimbewaking BENELUX	Een groep jachtvliegtuigen voor <i>Quick reaction Alert</i> inclusief (gevechts) ondersteuning

Beleidswijzigingen

Opdrachten

Voor de nationale operaties levert de Koninklijke Luchtmacht, samen met de Belgische luchtmacht, het gehele jaar een bijdrage aan de luchtruimbeveiliging van de BENELUX, met twee F-16's ondersteund door de luchtgevechtsleiding (QRA). Daarnaast wordt het gehele jaar een NH-90 aan het Station Schip Caribisch Gebied (SSCG) toegewezen, staan de Chinook en Cougar helikopters gedurende enkele maanden geconsigneerd voor de zogenaamde *Fire Bucket Operations* en staat een KDC-10 stand-by voor eventuele strategische medische evacuaties.

Ten behoeve van de snelle inzetbare eenheden (SIC) heeft de Koninklijke Luchtmacht het gehele jaar vier F-16's gereed staan voor de VJTF(A), levert ze het gehele jaar een NH-90 aan de *Standing NATO Maritime Group One* (SNMG1), staat er het gehele jaar een NH-90 gereed voor het *NATO Readiness Initiative* (NRI) en embarkeren twee Cougar helikopters aan boord van de *Amphibious Task Group* (ATG 2020). Gedurende de tweede helft van het jaar wordt tevens een *composite squadron*, bestaande uit een vlucht Apache en een vlucht Chinook-helikopters, plus een C-130 transportvliegtuig aan de *European Battle Group* (EUBG 2020-II) geleverd.

Instandhouding van de Cougar-helikopters

Vanuit de Voorjaarsnota 2019 wordt incidenteel geld beschikbaar gesteld om de inzetbaarheid van de Cougar-helikopters tot einde levensduur (2030) te garanderen. Door de investeringen kan veroudering van het wapensysteem worden gemitigeerd en kan tegelijkertijd het wapensysteem worden aangepast om te blijven voldoen aan de geldende wet- en regelgeving (*compliance*).

Vervanging jachtvliegtuigen

Met de gelden die voor het Nationaal Plan beschikbaar zijn gesteld voor de aanschaf van 9 F-35 toestellen wordt de basis gelegd voor een derde F-35 squadron. Met extra F-35's vergroten we de slagkracht in het luchtdomein in het hoogste geweldsspectrum. Vijfde generatie jachtvliegtuigen zijn binnen de NAVO en EU een schaarse capaciteit. Met een volledig derde squadron wordt het mogelijk langdurig vier F-35's in te zetten of kortdurend acht F-35's in te zetten op één as. Ook maakt een volledig derde squadron het mogelijk kortdurend met vier F-35's een tweede as te bedienen.

De transitie van de F-16 naar de F-35 heeft een grote impact op de luchtmacht. Er kunnen in 2020 maar vier F-16's kortdurend of langdurig ingezet worden voor expeditionaire taken en in 2021 maar vier kortdurend. Tegelijkertijd wordt voor de F-35 gepland om eind 2021 de status *Initial Operational Capable* te behalen, waarmee de eerste vlucht F-35's gereed komt voor expeditionaire taken. In de periode naar 2025 wordt de F-16 vloot en de vulling van de bijbehorende organisatie af- dan wel omgebouwd.

Vergroten inzetbaarheid helikopters

De Chinook ondergaat een vervangings- en moderniseringsprogramma en de vloot wordt met drie toestellen uitgebreid, waarbij de Chinook eind 2021 initieel operationeel beschikbaar is. Gedurende de transitieperiode heeft de luchtmacht minimaal één toestel minder ter beschikking voor het operationele gereedstellingsproces en wordt de norm voor de operati-

onele gereedheid gereduceerd tot een vlucht. De Apache ondergaat een modificatieprogramma, waarbij is voorzien dat deze in 2025 weer initieel operationeel beschikbaar is. Tijdens deze transitieperiode heeft de luchtmacht minder toestellen beschikbaar. Dit is nog afhankelijk van het transitieplan dat wordt opgesteld in samenwerking met de fabrikant. De norm voor operationele gereedheid wordt gedurende de transitie gereduceerd tot een vlucht.

Invoeren van de MALE UAV

De Nederlandse krijgsmacht verkrijgt met de *Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle* (MALE UAV) een capaciteit die langdurig tactische en strategische informatie vanuit de lucht kan vergaren. Hiermee krijgen eigen en bondgenootschappelijke troepen een eerdere en betere informatiepositie en kan politieke en militaire besluitvorming sneller en beter plaatsvinden. De MALE UAV capaciteit wordt middels vier toestellen van het type MQ-9 *Reaper* ingevuld. In 2020 worden de eerste twee toestellen aan Nederland geleverd en in 2021 de laatste twee toestellen. Naar verwachting beschikt Defensie over een initiële operationele capaciteit vanaf begin 2021, waarmee de kwaliteit van de inlichtingenondersteuning van missies toeneemt.

Vervanging KDC-10

In 2020 beschikt de Koninklijke Luchtmacht over één KDC-10 nadat de andere eind 2019 is uitgefaseerd. Vanaf medio 2020 worden taken van de KDC-10 overgenomen door een opbouwende vloot van acht *Multi Role Tanker Transport* (MRTT) vliegtuigen, die middels internationale samenwerking wordt aangeschaft. De laatste KDC-10 faseert in 2021 uit zodra de eerste uitzendbare MRTT-capaciteit beschikbaar komt. Tijdens de transitie en opbouw naar een volledige MRTT-capaciteit is er minder eigen capaciteit beschikbaar voor luchttransport. Het tekort aan strategisch luchttransport wordt evenwel zoveel als mogelijk aangevuld met inhuur.

Vernieuwend samenwerken

De luchtmacht richt zich, naast de innovatie rondom *fifth generation air*, ook op langdurige strategische samenwerking met civiele partijen om oplossingen op het gebied van onderwijs en de uitwisseling van talent binnen de militaire en civiele luchtvaartindustrie mogelijk te maken. Relevante organisaties uit de luchtvaartsector, de techniek, ROC-onderwijsinstellingen, onderhoudsbedrijven, kennisinstututen en overheidsorganisaties werken daarbij samen om talent voor de sector en de regio optimaal te benutten en te behouden. In 2020 wordt ingezet op het borgen van deze werkwijzen en het vermeerderen van dergelijke initiatieven.

Budgettaire gevolgen van beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 4 Koninklijke Luchtmacht (bedragen x € 1.000)							
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Verplichtingen	890.455	843.971	847.316	860.192	845.691	846.341	844.981
Uitgaven	771.677	843.971	847.316	860.192	845.691	846.341	844.981
waarvan juridisch verplicht			83%				
Opdrachten	230.498	258.450	262.141	270.014	248.932	253.400	253.587
– gereedstelling	18.005	19.857	18.618	19.500	19.416	18.601	18.601
– instandhouding materieel	212.493	238.593	243.523	250.514	229.516	234.799	234.986
Personele uitgaven	436.161	515.536	563.898	566.167	568.140	563.999	564.348
– waarvan eigen personeel	432.225	472.012	473.101	473.560	477.162	479.961	480.310
– waarvan externe inhuur	3.936	8.673					
– waarvan overige personele exploitatie ¹		34.851	90.797	92.607	90.978	84.038	84.038
Materiële uitgaven	105.018	69.985	21.277	24.011	28.619	28.942	27.046
– waarvan instandhouding infrastructuur		1.000	355	355	355	355	355
– waarvan instandhouding IT			4.906	6.542	6.547	6.547	6.547
– waarvan overige materiële exploitatie ¹	105.018	68.985	16.016	17.114	21.717	22.040	20.144
Apparaatsontvangsten	20.425	12.043	12.032	12.032	12.032	12.032	12.066

¹ De uitgaven voor overige personele exploitatie zijn in 2018 verantwoord onder de overige materiële exploitatie

Toelichting op de instrumenten

Het aandeel «Juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen voor 2020 volledig verplicht is. Voor 2020 is 83% juridisch verplicht t.o.v. het totaal beschikbare budget.

Opdrachten

Gereedstelling

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor opwerk- en oefenactiviteiten, alsmede de daarbij behorende huur van oefenterreinen en andere operationele zaken, zoals de inhuur van *Red Air*. Een voorbeeld van een oefening is *Frisian Flag 2020*. Hiermee organiseert Nederland de grootste Europese multinationale oefening voor jachtvliegtuigen.

Instandhouding materieel

De instandhouding van het materieel omvat de ramingen voor de uitgaven die het operationeel houden van de (wapen-) systemen met zich meebrengt. Voor dit artikel worden deze vooral door vooral het Logistiek Centrum in Woensdrecht gedaan. Het betreft zowel de uitbesteding van instandhoudingswerk als de aanschaf van materiaal als (reserve-) onderdelen. Ten opzichte van de vorige begroting zijn, vanwege de vorming van het defensiematerieelbegrotingfonds, meer artikelen rechtstreeks gerelateerd aan de instandhouding en worden daarom niet

meer op de overige materiële exploitatie verantwoord maar op de instandhouding. Dit betreft o.a. de militaire uitrustingen, en de niet-wapensysteem gebonden artikelen en diensten.

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten, uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer, reservisteninzet en inhuur personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen (zowel vliegeropleidingen als andersoortige opleidingen), werving, dienstreizen en overige personeelsgebonden uitgaven. De uitgaven voor militaire uitrustingen zijn overgegaan naar het financiële instrument «instandhouding materieel».

Materiële uitgaven

Materiële uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering, zoals kantoorinrichting en kantoorartikelen, transport en voorlichting. Daarnaast worden hier de uitgaven voor restaurant gerelateerde diensten, kennisontwikkeling, technologische ontwikkeling en innovatie, schadevergoedingen en kosten voor betalingsverkeer verantwoord.

De uitgaven die een relatie hebben met het instandhouden van het materieel, zoals werkplaatsinrichting en militaire artikelen en uitrustingen zijn overgegaan naar het instrument «instandhouding materieel».

Investerings

Naast de exploitatie-uitgaven, die in de tabel budgettaire gevolgen van beleid zijn opgenomen en in dit artikel worden toegelicht, worden er voor de luchtmacht ook investeringen gedaan. Onderstaande tabellen tonen de investeringsprojecten van de Koninklijke Luchtmacht voor de planperiode van vijftien jaar, onderverdeeld naar realisatiefase en voorbereidingsfase. Er zijn geen projecten in onderzoeksfase. Dit betreft de uitgaven voor de investeringsprojecten. Als een project wijzigingen in de exploitatie-uitgaven tot gevolg heeft, dan is dit onderdeel van het budget van het betreffende investeringsproject. De investeringsprojecten worden integraal toegelicht bij beleidsartikel 6 Investerings.

Projecten in realisatiefase									
Omschrijving projecten in realisatie	Project-volume (bedragen x € 1 miljoen)	t/m 2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025 e.v.
<i>Koninklijke Luchtmacht</i>									
Verwerving F-35	4.766,5	1.220,3	816,6	709,7	688,7	600,9	343,4	182,7	204,3
NH-90	1.204,6	1.065,1	20,1	51,0	25,5	21,4	21,4		
Chinook Vervanging en Modernisering	997,3	78,7	285,6	377,5	156,6	98,9			
Apache <i>Remanufacture</i>	892,5	13,6	5,9	8,0	27,0	131,2	294,4	256,7	155,7
Verwerving <i>Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle (MALE UAV)</i>	384,7	3,0	41,8	44,3	60,6	52,4	15,7	15,2	151,6
Verwerving strategisch luchttransport en AAR (<i>Multi Role Tanker Transport (MRTT)</i>)	250–1.000	Commercieel vertrouwelijk							
F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraaket	123,9	0,6	2,4	1,6	34,9	0	68,4	16,0	
AH-64D <i>block II upgrade</i>	122,6	66,9	11,7	17,8	8,0	8,1	10,1		
Projecten in voorbereidingsfase									
Omschrijving projecten in voorbereiding	Project-volume (bedragen x € 1 miljoen)		2019	2020	2021	2022	2023	2024	
<i>Koninklijke Luchtmacht</i>									
Vervanging C-130	250–1.000						A-brief		
Vervanging PC-7	100–250			A-brief					
<i>Block Upgrade</i> NH-90	100–250				A-brief				

3.5. Beleidsartikel 5: Koninklijke Marechaussee

Algemene doelstelling

De Koninklijke Marechaussee (KMar) waakt over de veiligheid van Nederland en het Caribisch gedeelte van het Koninkrijk der Nederlanden. Wereldwijd wordt de marechaussee ingezet op plaatsen van strategisch belang. Van koninklijke paleizen tot aan de buitengrenzen van Europa. Van luchthavens in Nederland en het Caribisch gebied tot oorlogs- en crisisgebieden overal ter wereld.

De marechaussee heeft 3 hoofdtaken:

1. grenspolitietaken;
2. bewaken en beveiligen;
3. internationale en militaire politietaken.

Rol, verantwoordelijkheid en beleidsinformatie

De Minister is beheersverantwoordelijk en verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang, samenstelling en de vereiste mate van gereedheid van de KMar. De uitvoering is opgedragen aan de KMar. Het gezag over de KMar berust bij meerdere ministeries. Afhankelijk van de betreffende taak zijn dat de ministeries van Justitie en Veiligheid (inclusief de Directoraat-Generaal Migratie, het Openbaar Ministerie en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid), Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Defensie.

In artikel 4 van de Politiewet 2012 wordt de KMar de onderstaande taken opgedragen:

- Bewaken en beveiligen van koninklijke paleizen, ambassades in risicogebieden, de Nederlandsche Bank en militaire objecten en personen;
- De uitvoering van de politietaken ten behoeve van Nederlandse en andere strijdkrachten, alsmede internationale militaire hoofdkwartieren, en ten aanzien van tot die strijdkrachten en hoofdkwartieren behorende personen;
- De uitvoering van de politietaken op plaatsen onder beheer van Onze Minister van Defensie, op verboden plaatsen die krachtens de Wet bescherming staatsgeheimen ten behoeve van de landsverdediging zijn aangewezen, alsmede op het terrein van de ambtswoning van Onze Minister-President;
- Politietaken op en beveiliging van burgerluchtvaartterreinen;
- Bijstand aan en samenwerking met de Nationale Politie (bijvoorbeeld inzet voor de bewaking en beveiliging van hoog risico objecten);
- De uitvoering van de vanuit de Vreemdelingenwet opgedragen taken, waaronder de grenspolitietaken (ook in Frontex-verband ter ondersteuning van de grensbewaking van Schengen-lidstaten);
- De bestrijding van mensensmokkel en fraude met reis- en identiteitsdocumenten.

Door de uitvoering van deze taken in binnen- en buitenland levert de KMar continu een bijdrage aan de veiligheid van de Staat.

Geplande inzet

Het takenpakket van de KMar is gericht op de veiligheid van de Staat en kent drie hoofdtaken: de grenspolitietaken, bewaken en beveiligen en (inter)nationale en militaire politie(zorg)taken.

1. Grenspolitietaken

De grenspolitietaken van de KMar worden uitgevoerd op basis van de Politiewet, de Vreemdelingenwet en de Schengengrenscodex. Vanuit de grenspolitietaken richt de KMar zich op de bestrijding van illegale migratie, grensoverschrijdende criminaliteit en terrorisme. Naast de grenspolitietaken voert de KMar op de aangewezen luchthavens tegelijkertijd ook de «civiele» politietaken uit.

Deze taken worden (binnen juridische kaders en zo veel mogelijk) informatie- en risico gestuurd verricht door het optimaal benutten van zowel de informatiepositie van de KMar als die van de ketenpartners, in het fysieke en het digitale domein.

Kengetal	Prognose 2020
Aantal geweigerde personen aan de buitengrens door de KMar	2.500
Aantal personen dat aangeeft asiel te willen aanvragen aan de buitengrens en tijdens MTV controles	1.000
Aantal personen dat door tussenkomst van de KMar terugkeert (uitzettingen en verwijderingen)	4.500
Aantal aanhoudingen door de KMar op verdenking van mensensmokkel	150
Aantal onderkende illegalen tijdens MTV controles	600
Aantal gecontroleerde personen tijdens MTV controles	120.000
Aantal inklimmers maritieme grens	900

2. Bewaken en Beveiligen

De KMar draagt zorg voor de bewaking en beveiliging van bepaalde vitale objecten, personen en diensten. De KMar doet dit zelfstandig, in bijstand aan de politie en ook in samenwerking met nationale en internationale publieke en private partners op het gebied van bewaken en beveiligen.

Doelstelling	Norm 2020
Het percentage uitvoering Toezichtprogramma Beveiliging Burgerluchtvaart	100%
Het aantal inzetbare Hoog Risico Beveiligingspelotons voor non-permanente bewaking van hoog risico objecten	6
Het servicepercentage beveiligde waardetransporten voor De Nederlandsche Bank	100%
Beschikbare operationele KMar-eenheden voor expeditiepersoonsbeveiliging	(zie matrix inzetbaarheidsdoelen)

3. (Inter)nationale en militaire politie(zorg)taken

Om de inzetbaarheidsdoelen ten behoeve van de hoofddoelstellingen van Defensie te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de KMar gereed gesteld.

Koninklijke Marechaussee

Capaciteit	Aantal	Inzetbare eenheid	Omschrijving
(Inter)nationale en militaire politie(zorg)taken	1	Expeditionaire taken (langdurig, gezag: MvD)	Elementen voor diverse vormen van expeditionaire inzet zoals civiele politiemissies, <i>Stability Policing</i> en overige expeditionaire taken.
		<i>Crowd & Riot Control</i> taken (kortdurend, gezag: MvD)	Peloton voor <i>crowd & riot control</i> voor Defensie als onderdeel van een missie.
		<i>Close protection</i> capaciteit CDS (langdurig, gezag: MvD)	Eenheid met speciale beveiligingsopdracht voor CDS van KMAR.

Binnen de pijler (inter)nationale- en (militaire) politie(zorg)taken valt een onderscheid te maken tussen militaire politiezoorgtaken, civiele vredes- en internationale taken (waaronder de NAVO Militaire Politietaken en *Stability Policing* taken), Defensietaken en de taken van de liaison officieren in het buitenland. In de Politiewet zijn de militaire politiezoorgtaken voor Defensie opgedragen aan de KMar. Door het uitvoeren van die taak, onder het gezag van het Openbaar Ministerie, levert de KMar een belangrijke bijdrage aan de integriteit van de Krijgsmacht. De uitoefening van deze taken beperkt zich niet alleen tot het Nederlands grondgebied; de KMar gaat ook mee tijdens uitzendingen, inzet en oefeningen van Nederlandse militaire eenheden buiten Nederland. De KMar kan onder aansturing van de CDS bijvoorbeeld als een «*combat support force enabler*» internationaal worden ingezet op militaire politietaken-functies, ter ondersteuning van militaire operaties onder bevel van een militaire commandant.

In Caribisch Nederland is de KMar zelfstandig verantwoordelijk voor de taken die de organisatie ook in het Europese deel van het Koninkrijk heeft. Zo is de KMar onder andere verantwoordelijk voor de grensbewaking van de luchthavens en de zeegrenzen op de eilanden Bonaire, Sint-Eustatius en Saba. Op Bonaire is de KMar verantwoordelijk voor het bewaken van en het toezicht houden op de beveiliging van *Flamingo Airport*. Op Sint-Eustatius en Saba is de KMar belast met de uitvoering van het vreemdelingentoezicht. De KMar ondersteunt daarnaast het politiekorps Caribisch Nederland.

Kengetal	prognose 2020
Aantal misdrijfdoziers (aangeleverd aan militair parket)	500
Beschikbare operationele KMar-eenheden voor internationale crisis- en humanitaire operaties	(zie matrix inzetbaarheids- doelen)

Beleidswijzigingen

Grenzen en veiligheid

Op het gebied van grenzen en veiligheid speelt een aantal ontwikkelingen als gevolg van nieuwe EU wetgeving inzake een Europees In- en Uitreis-systeem (EES), een Europees Informatie- en Reisautorisatiesysteem (ETIAS), wijzigingen in het Schengen Informatiesysteem (SIS), de voorstellen voor aanpassing van EURODAC, het Visum Informatiesysteem (EUVIS) en inzake de interoperabiliteit tussen deze systemen, die op termijn consequenties hebben voor alle betrokken partijen, waaronder de

KMar. De voorbereidingen voor de implementatie van de EU-verordeningen zijn gestart.

Versterking grensbewaking

De KMar heeft in de Voorjaarsnota 2019 structureel extra middelen (€ 3 miljoen) ontvangen ten behoeve van het versterken van de grensbewaking. De KMar zal hiermee innovatieve ontwikkelingen financieren die de digitalisering van het grensproces ondersteunen, alsmede investeren in projectcapaciteit en additionele Brexit-kosten.

Frontex

De Europese grensbewakingsorganisatie Frontex werkt aan het opzetten van een vaste capaciteit ter ondersteuning van lidstaten op gebied van migratie. De consequenties hiervan voor de KMar zijn nog niet volledig inzichtelijk en worden verder uitgewerkt (zodat de uitvoering per 1 januari 2021 voldoet aan de verplichtingen⁶).

Budgettaire gevolgen van beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 5 Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)							
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Verplichtingen	410.732	456.895	436.668	433.493	433.346	434.460	435.198
Uitgaven	410.737	456.895	436.668	433.493	433.346	434.460	435.198
<i>waarvan juridisch verplicht</i>			86%				
Opdrachten	4.907	7.028	6.724	6.724	6.724	6.724	6.724
– <i>gereedstelling</i>	4.905	7.028	6.724	6.724	6.724	6.724	6.724
– <i>instandhouding materieel</i>	2						
Personele uitgaven	361.209	434.035	412.460	407.534	407.618	408.737	409.375
– <i>waarvan eigen personeel</i>	351.521	411.783	393.985	389.381	389.793	390.734	391.366
– <i>waarvan externe inhuur</i>	9.688	4.146					
– <i>waarvan overige personele exploitatie¹</i>		18.106	18.475	18.153	17.825	18.003	18.009
Materiële uitgaven	44.621	15.832	17.484	19.235	19.004	18.999	19.099
– <i>waarvan instandhouding infrastructuur</i>		70					
– <i>waarvan overige materiële exploitatie¹</i>	44.621	15.762	17.484	19.235	19.004	18.999	19.099
Apparaatsontvangsten	14.529	4.587	4.576	4.376	4.376	4.376	4.408

¹ De uitgaven voor overige personele exploitatie zijn in 2018 verantwoord onder de overige materiële exploitatie

Toelichting op de instrumenten

Het aandeel «Juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen voor 2020 volledig verplicht is. Voor 2020 is 86% juridisch verplicht t.o.v. het totaal beschikbare budget.

⁶ Tevens het uitvoeren van de EU richtlijn voor EU Border Control and Coastguard organisaties.

Opdrachten

Gereedstelling

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor opwerk- en oefenactiviteiten. Dit betreft o.a. de operationele rantsoenen, civiele taken en operationele zaken, waaronder het huren van oefenterreinen. De uitgaven voor oefen- en operationele munitie en instandhouding simulatoren zijn overgegaan naar het financiële instrument «instandhouding materieel». De uitgaven voor onderhoud en ondersteuning van commandovoering zijn overgegaan naar instandhouding IT.

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer en inhuur personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen, internationale verhuizingen en overige personeelsgebonden uitgaven. De uitgaven voor militaire uitrustingen zijn overgegaan naar het financiële instrument «instandhouding materieel».

Materiële uitgaven

Materiële uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering, zoals kantoorinrichting en kantoorartikelen, transport, voorlichting. En verder de uitgaven voor restaurant gerelateerde diensten, de uitgaven voor kennis, technologische ontwikkeling en innovatie, schadevergoedingen en kosten voor betalingsverkeer etc.

De uitgaven die een relatie hebben met het instandhouden van het materieel, zoals werkplaatsinrichting en militaire artikelen en uitrustingen zijn overgegaan naar het instrument «instandhouding materieel».

Investeringsprojecten

De KMar kent geen investeringsprojecten boven de € 100 miljoen in de planperiode van 15 jaar. Alle investeringsprojecten worden integraal toegelicht bij beleidsartikel 6 Investeringsprojecten.

3.6. Beleidsartikel 6: Investerings

Algemene doelstelling

Defensie voorziet in nieuw materieel, infrastructuur en IT-middelen en zij verkoopt, indien aan de orde, groot materieel en infrastructuur.

Rol, verantwoordelijkheid en beleidsinformatie

De Minister is verantwoordelijk voor het tijdig voorzien in van nieuw materieel, infrastructuur en IT-middelen alsmede de afstoting van overtollig groot materieel en infrastructuur. Tot de investeringen worden gerekend alle planbehoefte met een meerjarig karakter. Dit omvat ook de bijdragen aan de NAVO voor het doen van investeringen en wetenschappelijk onderzoek. Tot de investeringen worden ook bijdragen gerekend aan de instandhouding, die direct samenhangen met de betreffende investering.

Beleidswijzigingen

Informatiegestuurd Optreden (IGO)

In de Defensienota is de duidelijke strategische keuze gemaakt dat Defensie in de komende jaren inzet op IGO. De mate waarin informatie kan worden verzameld en verwerkt en de snelheid waarmee geïnformeerde besluiten kunnen worden genomen is essentieel voor de slagvaardigheid van de krijgsmacht. Dit betekent investeren in mensen, manieren en middelen. De komende jaren willen we de eerste stappen maken door te investeren in de benodigde middelen. Diverse toekomstige investeringen op het gebied van IGO moeten kunnen steunen op een moderne en robuuste IT-basisinfrastructuur, die een stevig en betrouwbaar fundament biedt mét voldoende bandbreedte in het operationele domein. Het vernieuwde programma GrIT en het programma Foxtrot dragen bij aan dit fundament en vormen samen met toekomstige IGO-investeringen de benodigde randvoorwaarden voor een informatiegestuurde krijgsmacht. We investeren in beschikbare bandbreedte, beveiliging van onze netwerken en in interoperabiliteit met onze partners.

Middelen

Naast het materieel dat in de beleidsagenda wordt genoemd, komt ook het volgende materieel ter beschikking waarover de Kamer reeds is geïnformeerd:

- Het kledingpakket wordt uitgebreid met nieuwe artikelen. Deze vormen een flinke kwaliteitsverbetering ten opzichte van de eerdere versies, waarmee het kledingpakket een nog betere basis biedt voor optreden in koude en warme omgevingen;
- Indien de testen in 2019 goed verlopen, worden enkele duizenden *smart vests* opgeleverd. Deze zijn bestemd voor te voet optredende militairen;
- De eerste van vier LC-fregatten die het instandhoudingsprogramma doorlopen, worden voorzien van Goalkeeper-luchtverdedigingssystemen die hun eigen instandhoudingsprogramma hebben doorlopen;
- Het eerste van de twee hydrografische opnemingsvaartuigen die een *midlife update* programma doorlopen, wordt opgeleverd. Dit geldt ook voor het ondersteuningsvaartuig in het Caribisch gebied;
- Eind 2020 zijn een tweede CBRN-verdedigingscompagnie, een CBRN-responseenheid en een multidisciplinaire trainingsfaciliteit ingericht;

- In 2020 verwachten we de uitlevering van 155 mm *precision guided kits & Excalibur*, 12,7mm (.50) patronen, rookgranaten en 40mm granaten voor de granaatwerper.

In 2018 en 2019 heeft de Kamer een aanzienlijk aantal A-brieven over behoeftstellingen ontvangen. Deze projecten zijn in uitvoering en van enkele niet-gemandateerde projecten uit deze lijst ontvangt de Kamer naar verwachting in 2020 verdere DMP-brieven. Bovendien ontvangt de Kamer naar verwachting enkele A-brieven over nieuwe materieelprojecten, zoals de vervanging van het middelzwaar landingsvaartuig (LCVP), de Zr.Ms. Mercurius en de hydrografische opnamevaartuigen en het *Short Range Anti-Tank* systeem.

Vernieuwend samenwerken

We werken op een vernieuwende manier samen in het Programma Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen waarvoor de Kamer nog in 2019 de A-brief zal ontvangen. De operationele wielvoertuigen, inclusief fysieke distributie en C4I-middelen, die worden vervangen, hebben een essentiële rol in de ondersteuning van het joint optreden. In de behoefte is rekening gehouden met slimme oplossingen. Zo wordt een deel van de behoefte op een adaptieve wijze samen met de markt ingevuld, waarbij wordt gestreefd naar «beschikbaarheid boven bezit» voor zowel materieel als personeel. Daarnaast wordt het informatiegestuurd optreden binnen de logistieke keten versterkt volgens de standaarden van Foxtrot / TEN (*Tactical Edge Networking*). Hierdoor stijgt de efficiency van het logistieke systeem.

In het logistieke ecosysteem verdiepen we de samenwerking met de markt. Zo gaan we het Logistiek Centrum Soesterberg samen met de markt ontwerpen en streven we voor het *Technology Centre Land* naar een gezamenlijke bouw van duurzame capaciteiten (zoals een motoren-proefstand). We maken hierbij steeds de afweging wat we zelf moeten kunnen en waarvoor we met de markt kunnen samenwerken.

Innoveren

Van de investeringsprojecten de komende jaren gaat een extra kennisimpuls uit. Dat geldt eveneens voor relevante beleidsterreinen buiten Defensie. Zo heeft Defensie zich aangesloten bij de Nationale Wetenschapsagenda (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap) en komen via het missiegedreven innovatiebeleid (van het Ministerie van EZK) extra middelen voor Defensie beschikbaar.

In november 2018 is de Innovatiestrategie Defensie (ISD) gepubliceerd. Met de ISD willen we innovatie versnellen en versterken. Daarbij gaat ook in 2020 uitdrukkelijk aandacht uit naar nieuwe partners, zoals startups en Fieldlabs. Zo steunen we met de ISD dus ook de Defensie Industrie Strategie.

Wetenschappelijk onderzoek/kennis en innovatie

Een deel van de uitgaven aan wetenschappelijk onderzoek is verplaatst naar Niet-beleidsartikel 9 omdat ze minder het karakter van investeringen hebben, maar (conform de definitie in de Rijksbegrotingsvoorschriften) een bijdrage aan een ander begrotingshoofdstuk zijn. Het betreft de programmafinanciering van TNO, NLR en MARIN. Deze bekostiging van kennis en innovatie wordt door Defensie gebruikt om bij MARIN, NLR en TNO een defensiespecifieke kennisbasis in stand te houden voor technologieontwikkeling, kennistoepassing en het faciliteren van innovaties. Op dit beleidsartikel 6 reteren de bijdrage aan grote onder-

zoeksfaciliteiten en uitgaven voor technologieontwikkeling, kennisgebruik en kort-cyclische innovatie. Deze worden gepresenteerd onder de noemer «bekostiging kennis en innovatie».

Budgettaire gevolgen van beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 6 Investerings (bedragen x € 1.000)							
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Verplichtingen	3.799.130	5.948.108	3.255.860	7.019.983	2.184.267	2.991.172	3.865.335
Opdrachten	3.693.634	5.838.419	3.185.857	6.951.259	2.116.009	2.924.651	3.798.715
<i>Investerings materieel</i>	3.186.241	5.273.044	2.621.457	6.432.132	1.544.099	2.249.437	3.276.011
<i>Investerings infrastructuur</i>	197.911	234.915	248.006	258.779	295.765	289.418	258.442
<i>Investerings IT</i>	309.482	330.460	316.394	260.348	276.145	385.796	264.262
Begrotingsreserve		0	0	0	0	0	0
Bekostiging	81.971	77.919	37.311	37.343	37.373	37.373	37.373
Bijdrage aan internationale organisaties	23.525	31.770	32.692	31.381	30.885	29.148	29.247
Uitgaven	1.736.955	2.624.129	2.864.661	3.158.908	3.487.531	3.321.441	3.386.524
<i>waarvan juridisch verplicht</i>			75%				
Opdrachten	1.643.037	2.514.440	2.794.658	3.090.184	3.419.273	3.254.920	3.319.904
<i>Investerings materieel</i>	1.112.677	2.011.157	2.191.803	2.532.106	2.710.196	2.546.394	2.762.804
<i>Investerings infrastructuur</i>	258.273	272.823	286.461	297.730	332.932	322.730	292.838
<i>Investerings IT</i>	272.087	230.460	316.394	260.348	376.145	385.796	264.262
Begrotingsreserve	0	0	0	0	0	0	0
<i>Reserve valutaschommelingen</i>		0	0	0	0	0	0
Bekostiging	67.133	77.919	37.311	37.343	37.373	37.373	37.373
<i>Bijdrage grote onderzoeksfaciliteiten</i>			2.400	2.400	2.400	2.400	2.400
<i>Technologieontwikkeling</i>			26.511	26.543	26.573	26.573	26.573
<i>Kennisgebruik</i>			3.400	3.400	3.400	3.400	3.400
<i>Kort-cyclische innovatie</i>			5.000	5.000	5.000	5.000	5.000
Bijdrage aan internationale organisaties	26.785	31.770	32.692	31.381	30.885	29.148	29.247
<i>Investerings infrastructuur NAVO</i>	26.785	31.770	32.692	31.381	30.885	29.148	29.247
Programma ontvangsten	234.122	124.556	75.228	65.128	58.298	95.998	95.998
– Verkoopopbrengsten strategisch materieel	126.714	73.886	34.958	32.358	26.558	61.958	61.958
– Overige ontvangsten materieel	51.671	35.200	30.700	23.700	23.700	23.700	23.700
– Verkoopopbrengsten strategisch infrastructuur	39.371	10.050	5.050	5.000	4.950	7.250	7.250
– Overige ontvangsten infrastructuur	10.785	2.120	1.220	770	1.220	1.220	1.220
– Ontvangsten Internationale organisaties	5.581	3.300	3.300	3.300	1.870	1.870	1.870

Artikel 6 Investerings (bedragen x € 1.000)

	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033
Verplichtingen	4.665.494	1.617.432	1.299.527	1.817.331	1.623.205	1.094.675	2.315.516	1.702.501	2.266.649
Opdrachten	4.598.921	1.550.843	1.232.938	1.750.742	1.556.616	1.028.086	2.248.926	1.635.912	2.200.060
<i>Investerings materieel</i>	4.073.485	1.035.316	743.562	1.294.295	1.035.851	614.327	1.759.383	1.146.454	1.710.602
<i>Investerings infrastructuur</i>	255.834	257.520	264.831	266.838	265.250	223.686	301.000	301.000	301.000
<i>Investerings IT</i>	269.602	258.007	224.545	189.609	255.515	190.073	188.543	188.458	188.458
Begrotingsreserve	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bekostiging	37.373	37.373	37.373	37.373	37.373	37.373	37.374	37.373	37.373
Bijdrage aan internationale organisaties	29.200	29.216	29.216	29.216	29.216	29.216	29.216	29.216	29.216
Uitgaven	2.988.701	2.969.262	2.936.994	2.841.603	2.980.836	2.823.600	2.822.456	2.797.022	2.797.335
Opdrachten	2.922.128	2.902.673	2.870.405	2.775.014	2.914.247	2.757.011	2.755.866	2.730.433	2.730.746
<i>Investerings materieel</i>	2.358.974	2.347.158	2.341.962	2.284.405	2.357.732	2.265.938	2.266.323	2.240.975	2.241.288
<i>Investerings infrastructuur</i>	293.552	297.508	303.898	301.000	301.000	301.000	301.000	301.000	301.000
<i>Investerings IT</i>	269.602	258.007	224.545	189.609	255.515	190.073	188.543	188.458	188.458
Begrotingsreserve	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Reserve valutaschommelingen</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bekostiging	37.373	37.373	37.373	37.373	37.373	37.373	37.374	37.373	37.373
<i>Bijdrage grote onderzoeksfaciliteiten</i>	2.400	2.400	2.400	2.400	2.400	2.400	2.400	2.400	2.400
<i>Technologieontwikkeling</i>	26.573	26.573	26.573	26.573	26.573	26.573	26.574	26.573	26.573
<i>Kennisgebruik</i>	3.400	3.400	3.400	3.400	3.400	3.400	3.400	3.400	3.400
<i>Kort-cyclische innovatie</i>	5.000	5.000	5.000	5.000	5.000	5.000	5.000	5.000	5.000
Bijdrage aan internationale organisaties	29.200	29.216	29.216	29.216	29.216	29.216	29.216	29.216	29.216
<i>Investerings infrastructuur NAVO</i>	29.200	29.216	29.216	29.216	29.216	29.216	29.216	29.216	29.216
Programma ontvangsten	95.998	95.998	95.998	95.998	87.098	87.098	87.098	87.098	87.098
– Verkoopopbrengsten strategisch materieel	61.958	61.958	61.958	61.958	53.058	44.158	35.258	26.358	17.458
– Overige ontvangsten materieel	23.700	23.700	23.700	23.700	23.700	32.600	41.500	50.400	59.300
– Verkoopopbrengsten strategisch infrastructuur	7.250	7.250	7.250	7.250	7.250	7.250	7.250	7.250	7.250
– Overige ontvangsten infrastructuur	1.220	1.220	1.220	1.220	1.220	1.220	1.220	1.220	1.220
– Ontvangsten Internationale organisaties	1.870	1.870	1.870	1.870	1.870	1.870	1.870	1.870	1.870

Aan te gane verplichtingen

Met de verplichtingen Voorzien in nieuw materieel wordt inzicht gegeven in de langjarige effecten op de uitgaven. De raming is gebaseerd op het geplande moment dat voor een project een contract getekend wordt. Het moment waarop een contract daadwerkelijk wordt getekend, als eindfase van de verwerving, is afhankelijk van diverse factoren. Definitieve politieke besluitvorming over de scope en fasering van een project, samenwerking met derden en onderhandelingen met leveranciers, kunnen leiden tot een ander moment van het aangaan van de verplichting dan op dit moment is voorzien. Deze raming is daarmee nadrukkelijk een momentopname.

Projecten waarvoor een juridische verplichting groter dan € 100 miljoen wordt aangegaan in 2020 zijn separaat weergegeven in de navolgende tabel.

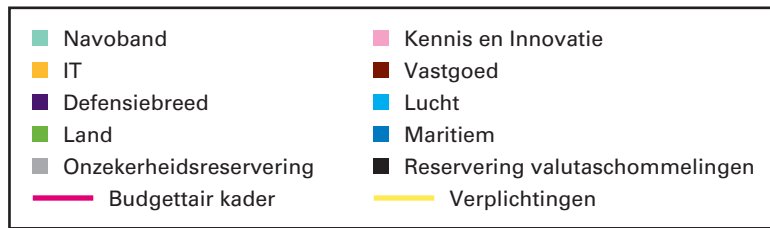
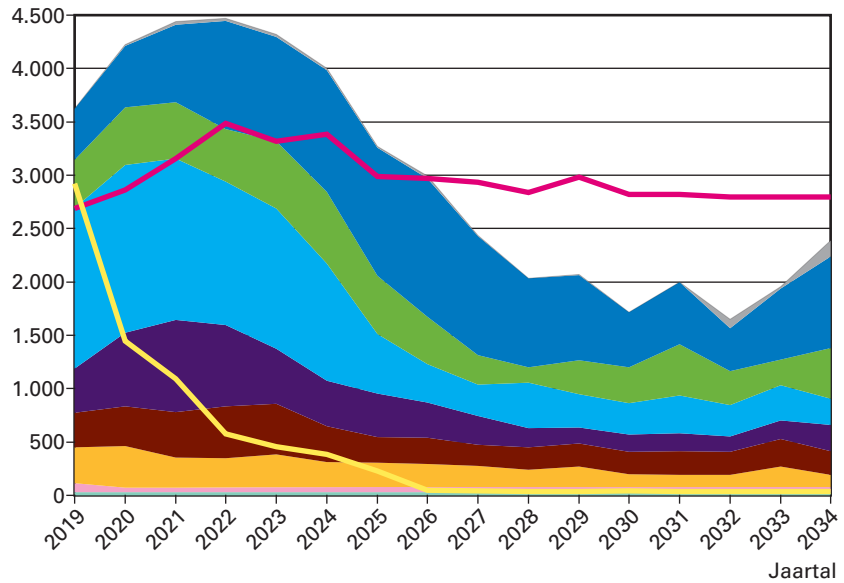
Verplichtingen voorzien in nieuw materieel (bedragen x € 1 miljoen)	
	Aan te gaan in 2020
Verwerving F-35	250–1.000
<i>Midlife Update</i> Infanterie Gevechtsvoertuig (CV90) inclusief CE-pakket	250–1.000
<i>Midlife Update</i> Fennek	250–1.000

Verdeling investeringsbudget

In de grafiek *Verdeling investeringsbudget* wordt het investeringsprogramma over vijftien jaar weergegeven, onderverdeeld naar categorieën, met standdatum 15 juli 2019. De rode lijn is het investeringsbudget zoals dat ook is opgenomen in de tabel «budgettaire gevolgen van beleid» en dat geldt als het budgettaire uitgavenplafond. De gele lijn zijn de reeds aangegane verplichtingen die in deze jaren tot betaling komen. De grafiek maakt zichtbaar dat in de eerste jaren het investeringsprogramma optelt tot een hoger bedrag dan het daadwerkelijke budget; er is sprake van overprogrammering in de eerste jaren. Deze systematiek is bedoeld om onderrealisatie van het beschikbare budget te voorkomen. Omdat de ervaring van eerdere jaren leert dat het risico op vertragingen groot is, onder andere als gevolg van onvoorziene externe factoren, worden in de eerste jaren meer projecten gepland dan totaal aan budget beschikbaar is in een jaar. Vanaf 2027 telt het totaal van het investeringsprogramma op tot een lager bedrag dan het daadwerkelijke budget; er is sprake van onderprogrammering. De onderprogrammering compenseert de overprogrammering in eerdere jaren.

Verdeling investeringsbudget

bedragen x € 1 miljoen

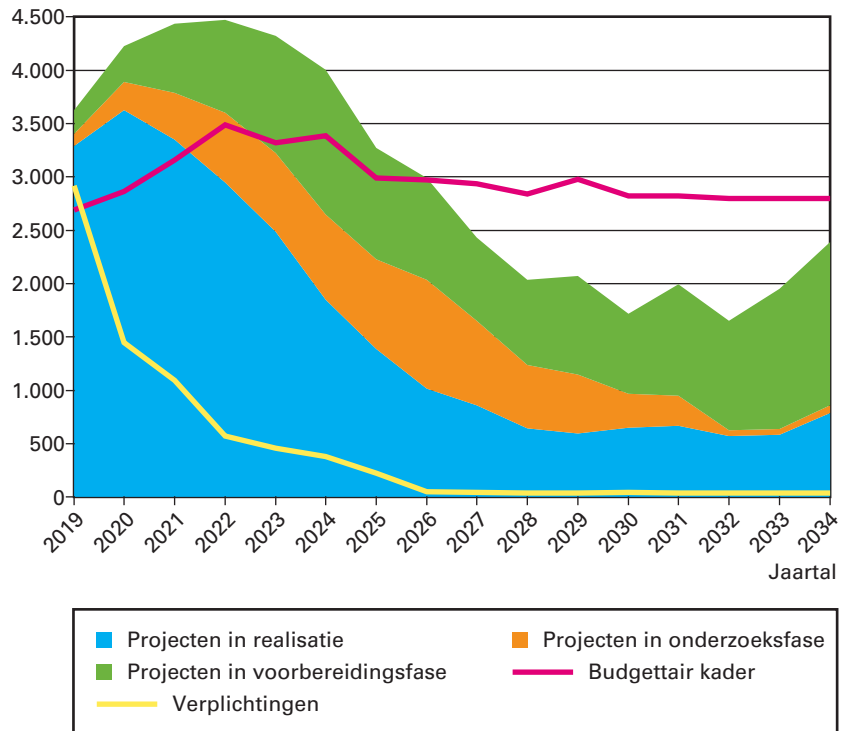
De grafiek «fasen investeringsprojecten» geeft inzicht in de mate van flexibiliteit van het totale investeringsprogramma van € 45 miljard in de jaren 2020–2034. De investeringsprojecten zijn onderverdeeld naar de volgende fasen:

- projecten voorbereidingsfase (groen): voor deze projecten wordt de behoeftestelling uitgewerkt. Voor de DMP-plichtige projecten worden de A-brieven naar de Kamer verzonden;
- projecten onderzoeksfase (oranje): voor deze projecten geldt dat de behoeftestelling is onderkend, maar nog wordt onderzocht hoe invulling gegeven wordt aan de behoefte. Voor DMP-plichtige projecten geldt dat de A-brieven zijn aangeboden aan de Kamer;
- projecten realisatiefase (blauw): dit betekent dat de realisatiefase is gestart (de opdracht voor verwerving is aan de uitvoeringsorganisaties gegeven).

Er is in de voorbereidingsfase nog sprake van flexibiliteit in de programmering van de projecten; voor de besteding van deze budgetten zijn nog geen bestuurlijke bindende afspraken gemaakt.

Fasen investeringsprojecten

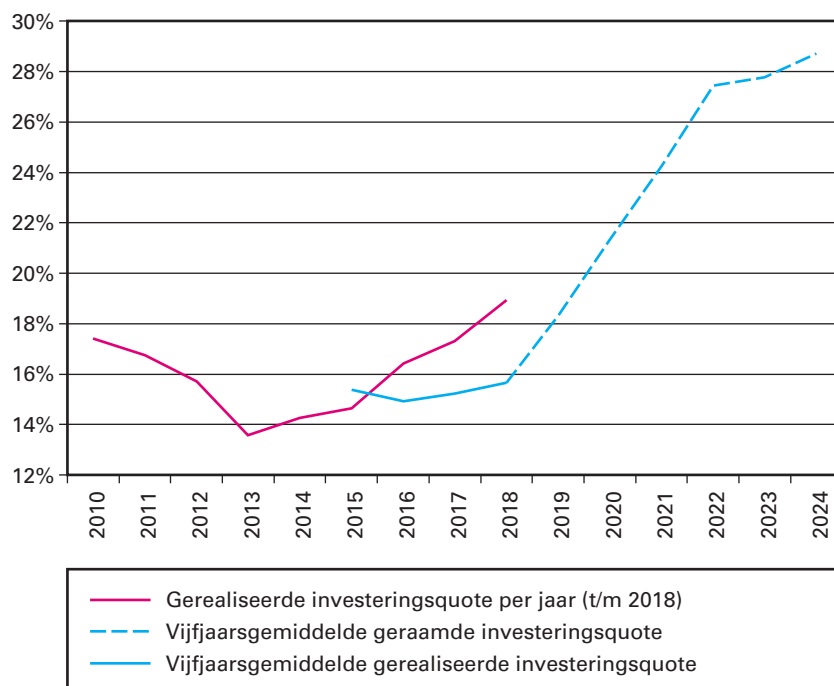
bedragen x € 1 miljoen

Investeringsquote

Defensie streeft ernaar om op termijn gemiddeld ten minste twintig procent van haar uitgavenbudget te besteden aan investeringen. Ook de NAVO hanteert dit percentage als richtlijn. Dit streven komt voort uit het besef dat een moderne krijgsmacht voldoende investeringsruimte moet hebben om haar inzetbaarheid op langere termijn te garanderen en haar materieel te kunnen moderniseren. Het kengetal hiervoor is de investeringsquote. Voor het bepalen van de (gewenste) investeringsquote voor de begrotingsperiode wordt gebruik gemaakt van een voortschrijdend vijfjaars gemiddelde. Voor het jaar 2020 is dit 21 procent en hiermee wordt voldaan aan de NAVO-norm.

Navolgende figuur toont de gerealiseerde investeringsquote van 2010 tot en met 2018 en het verwachte vijfjaarlijks voortschrijdend gemiddelde vanaf 2019.

Toelichting op de instrumenten

In het Defensieprojectenoverzicht (DPO) worden alle DMP-plichtige investeringsprojecten met een financiële omvang van meer dan € 25 miljoen toegelicht. In dit beleidsartikel worden alle projecten opgenomen met een financiële omvang van meer dan € 100 miljoen, onderverdeeld naar realisatie-, onderzoeks- en voorbereidingsfase. Bij projecten in realisatiefase worden de verwachte uitgaven per jaar gepresenteerd, tenzij dit commercieel vertrouwelijke informatie betreft. Bij projecten in onderzoeksfase worden per project de bandbreedtes volgens het DMP-proces gepresenteerd, met daarbij de planning van de DMP-brieven. Voor projecten in de voorbereidingsfase worden de projecten opgesomd waarvan in deze begrotingsperiode een A-brief verstuurd wordt. Wezenlijke veranderingen ten opzichte van de Defensienota ten aanzien van het budget of de planning worden hierbij toegelicht. Tevens wordt aangegeven wat de verwachte risico's zijn voor de realisatie van de uitgaven. Als een project wijzigingen in de exploitatie-uitgaven tot gevolg heeft, dan is dit onderdeel van het budget van het betreffende investeringsproject. Sommige projecten in onderzoeks- of realisatiefase hebben een licht gewijzigde naam ten opzichte van de vermelding in de vorige begroting(en). De benamingen zijn in lijn gebracht met de naam die is gebruikt in de A-brief waardoor nu in de begroting, het DPO en de DMP-brieven dezelfde benamingen worden gehanteerd.

Voorzien in nieuw materieel

Projecten in realisatiefase									
Projecten in realisatie	Project- volume (bedragen x € 1 miljoen)	t/m 2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025 e.v.
<i>Koninklijke Marine</i>									
Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit	922,4	0	13,0	28,0	32,2	64,9	53,1	68,3	662,9
ESSM Block 2: Verwerving & Integratie	250–1.000	Commercieel vertrouwelijk							
Verwerving <i>Combat Support Ship</i> (CSS)	250–1.000	Commercieel vertrouwelijk							
Vervanging MK46 <i>Lightweight</i> Torpedo	223,0	0	5,4	9,6	17,0	22,4	32,8	32,7	103,1
Verbetering MK48 Torpedo	191,5	74,3	16,0	17,6	17,6	16,6	5,2	21,8	22,5
Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LCF)	185,0	78,1	39,3	35,6	13,4	6,6	8,0	4,1	0
<i>Maritime Ballistic Missile Defence</i> (MBMD)	143,7	115,4	13,2	12,0	1,1	0,9	1,0	0	0
Vervanging maritiem <i>surface-to-surface missile</i>	100–250	Commercieel vertrouwelijk							
Vervanging 127 mm kanon Luchtverdedigings- en Commandofregatten	100–250	Commercieel vertrouwelijk							
Verwerving <i>Softkill</i> Torpedo Defensiesysteem	100–250	Commercieel vertrouwelijk							
<i>Koninklijke Landmacht</i>									
Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie	821,4	788,4	12,8	20,2					
<i>Midlife Update</i> Fennek	250–1.000	Commercieel vertrouwelijk							
<i>Midlife Update</i> Infanterie Gevechtsvoertuig (CV90) incl. CE-pakket	250–1.000	Commercieel vertrouwelijk							
C-RAM/Class 1 UAV detectiecapaciteit	166,2	1,4	35,0	39,7	43,4	17,4	17,2	1,1	11,1
Verlenging levensduur Patriot	148,1	12,7	14,7	16,7	22,7	32,3	20,4	13,3	15,5
Vervanging brugleggende tank	101,0	8,1	26,3	34,9	27,0	0,5	0,5	0,5	3,1
<i>Counter Improvised Explosive Devices</i> (C-IED)	101,0	17,3	14,5	13,5	12,7	9,4	2,8	2,8	28,0
<i>Army Ground Based Air Defence System</i> (AGBADS)	100–250	Commercieel vertrouwelijk							
<i>Koninklijke Luchtmacht</i>									
Verwerving F-35	4.766,5	1.220,3	816,6	709,7	688,7	600,9	343,4	182,7	204,3
NH-90	1.204,6	1.065,1	20,1	51,0	25,5	21,4	21,4		

Projecten in realisatie	Project- volume (bedragen x € 1 miljoen)	t/m 2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025 e.v.
Chinook Vervanging en Modernisering	997,3	78,7	285,6	377,5	156,6	98,9			
Apache <i>Remanufacture</i>	892,5	13,6	5,9	8,0	27,0	131,2	294,4	256,7	155,7
Verwerving <i>Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle (MALE UAV)</i>	384,7	3,0	41,8	44,3	60,6	52,4	15,7	15,2	151,6
Verwerving strategisch luchttransport en AAR (<i>Multi Role Tanker Transport (MRTT)</i>)	250–1.000	Commercieel vertrouwelijk							
F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraket	123,9	0,6	2,4	1,6	34,9	0	68,4	16,0	
AH-64D <i>block II upgrade</i>	122,6	66,9	11,7	17,8	8,0	8,1	10,1		
<i>Defensiebreed</i>									
Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)	1.000–2.500	Commercieel vertrouwelijk							
Munitie t.b.v. aanvulling inzetvoorraden	113,2	51,6	50,1	11,5					
Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)	261,7	82,8	61,2	80,0	37,7				
Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)	250–1.000	Commercieel vertrouwelijk							
Verwerving Defensie Bewaking- en Beveiligingssysteem (DBBS)	225,1	28,5	12,0	80,4	66,0	22,6	15,5		
Militaire Satelliet Communicatie lange termijn defensiebreed (MILSATCOM)	133,1	124,8	7,8	0,5					

Nieuw in realisatiefase zijn de projecten:

- Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit. Dit zijn zes nieuwe mijnenbestrijdingsvaartuigen met een toolbox bestaande uit diverse onbemande systemen. Hierdoor kunnen zij op grote afstand van het mijnengevaarlijk gebied, mijnenbestrijding uitvoeren op de Noordzee of geïntegreerd in een maritieme of amfibische taakgroep.
- ESSM *Block 2*: Verwerving & Integratie. Dit zijn raketten met geavanceerde geleidingssystemen ten behoeve van de fregatten.
- Verwerving *Combat Support Ship (CSS)*. Dit is een maritieme bevoorradingcapaciteit die wereldwijd inzetbaar is en geïntegreerd kan opereren in een maritieme of amfibische taakgroep.
- Vervanging 127 mm kanon Luchtverdedigings- en Commandofregatten. Het 127 mm kanon op de LCF wordt ingezet tegen zeedoelen tot op een afstand van 12,5 zeemijl om te waarschuwen of te neutraliseren. Ook kan het kanon worden ingezet tegen doelen op het land ter ondersteuning van amfibische en landoperaties.
- *Midlife update* Infanterie gevechtsvoertuig (CV90) inclusief CE-pakket. Dit wapensysteem is vanaf 2009 in gebruik en deze *midlife update* heeft als doel om de CV90 technisch inzetbaar en operationeel relevant

te houden. De projecten Verwerving CE-pakketten IGV en *Midlife update* Infanterie gevechtsvoertuig (CV90) zijn om doelmatigheidsredenen samengevoegd.

- *Counter Improvised Explosive Devices* (C-IED). Door het toekennen van prijsbijstelling is het projectvolume van dit project vanaf dit jaar boven € 100 miljoen, waardoor het project vanaf nu ook in de begroting wordt opgenomen.
- Munitie ten behoeve van aanvulling inzetvoorraden (hoofdtak 2). Om de inzetbaarheidsdoelen te kunnen realiseren en de tijdige beschikbaarheid van munitie voor inzet te garanderen, zal Defensie de komende jaren gefaseerd munitievoorraden ophogen. Als gevolg van de gewijzigde veiligheidssituatie is voorts een hogere mate van gereedheid noodzakelijk.

Overige wijzigingen in de projecten worden toegelicht in het Defensieprojectenoverzicht, dat tegelijk met deze begroting wordt aangeboden aan de Tweede Kamer.

Verwerving F-35

De 9 extra toestellen die voortkomen uit de gelden die beschikbaar zijn gesteld voor het Nationaal Plan bij de Voorjaarsnota zullen vanaf 2023–2024 instromen als de laatste van de eerder bestelde 37 toestellen worden geleverd. Met de extra toestellen wordt de basis gelegd voor een derde F-35 squadron. Hoewel nog niet wordt voldaan aan de NAVO-doelstelling kan met in totaal 46 toestellen de inzet van vier toestellen langdurig worden uitgevoerd (4-slag) en is er capaciteit om de DCA-taak (*Dual Capable Aircraft*) uit te kunnen voeren. De voortgang van het F-35 project is zichtbaar in de jaarlijkse voortgangsrapportage project Verwerving F-35 die gelijktijdig met de Defensiebegroting op Prinsjesdag aan de Kamer wordt aangeboden.

Projecten in onderzoeksfase							
Projecten in onderzoek	Project-volume (bedragen x € 1 miljoen)	2019	2020	2021	2022	2023	2024
<i>Koninklijke Marine</i>							
Vervanging Onderzeebootcapaciteit	> 2.500	B-brief					
Vervanging M-fregatten	1.000–2.500		B-brief				
Vervanging <i>Close-in Weapon System</i>	100–250		B-Brief				

Ten opzichte van de begroting voor 2019 zijn de volgende projecten uit de onderzoeksfase overgegaan naar de realisatiefase:

- Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit.
- Verwerving *Combat Support Ship* (CSS).
- ESSM *Block 2*: Verwerving & Integratie.
- Vervanging Kanons Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LCF).

De B-brief voor de Vervanging Onderzeebootcapaciteit was voorzien in 2018, maar wordt nu naar verwachting in het najaar van 2019 verstuurd. De B-brieven voor de vervanging van de M-fregatten en het *Close-in Weapon System* (de *Goalkeeper*) waren voorzien in 2019, maar worden naar verwachting in 2020 verstuurd.

Projecten in voorbereidingsfase							
Projecten in voorbereiding	Project-volume (bedragen x € 1 miljoen)	2019	2020	2021	2022	2023	2024
<i>Koninklijke Marine</i>							
Vervanging <i>All Terrain Vehicle</i> (ATV)	250–1.000	A-brief					
Vervanging Zr. Ms. Rotterdam (LPD-1)	250–1.000					A-brief	
Vervanging <i>Standard Missile 2 Block IIIA</i> (SM2-III A)	100–250					A-brief	
Vervanging Middelzwaar Landingsvaartuig (LCVP)	100–250		A-brief				
Vervanging Zr. Ms. Mercuur en Hydrografische Opname Vaartuigen (HOV's)	100–250		A-brief				
<i>Midlife Update Ocean-going Patrol Vessel</i> (OPV)	100–250		A-brief				
<i>Midlife Update</i> Zr. Ms. Karel Doorman (<i>Joint Support Ship</i> , JSS)	100–250				A-brief		
Vervanging MK 48 Torpedo	100–250						A-brief
<i>Koninklijke Landmacht</i>							
Vervanging <i>Medium</i> en <i>Short Range Anti-Tank</i> (MRAT/SRAT)	250–1.000		A-brief				
Verwerving <i>Very Short Range Air Defence</i> (VSHORAD)	100–250		A-brief				
Vervanging Amarak	100–250			A-brief			
<i>Koninklijke Luchtmacht</i>							
Vervanging C-130	250–1.000				A-brief		
Vervanging PC-7	100–250		A-brief				
<i>Block Upgrade</i> NH-90	100–250			A-brief			
<i>Defensiebreed</i>							
Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)	250–1.000	A-brief					
Vervanging Klein Kaliber Wapens	100–250				A-brief		

Ten opzichte van de begroting voor 2019 doen zich wijzigingen voor bij de volgende projecten:

- Vervanging Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LCF) (incl. studies). Dit project gaat later van start omdat de levensduur van de fregatten is verlengd. De A-brief wordt nu voorzien in 2026.
- Vervanging *Standard Missile 2 Block IIIA* (SM2-III A). Dit project was ten onrechte in de bracket 250–1.000 geplaatst. Het projectvolume is niet afgenomen.
- *Midlife Update Ocean-going Patrol Vessel* (OPV). De A-brief was voorzien in 2020, maar zal naar verwachting in 2021 worden verstuurd.
- Vervanging MK 48 Torpedo. Dit project is nieuw opgenomen.
- Vervanging *Medium* en *Short Range Anti-Tank* (MRAT/SRAT). De A-brief was voorzien in 2021, maar zal naar verwachting in 2020 worden verstuurd.

- Verwerving *Very Short Range Air Defence* (VSHORAD). De A-brief was voorzien in 2019, maar zal naar verwachting in 2020 worden verstuurd.
- *Midlife update* Infanterie gevechtsvoertuig (CV90) inclusief CE-pakket. Dit project bevindt zich inmiddels in realisatiefase.
- *Block Upgrade* NH-90. De A-brief was voorzien in 2020, maar zal naar verwachting in 2021 worden verstuurd.
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB). Dit programma is nieuw opgenomen. Dit programma is ontstaan door het samenvoegen van de projecten Vervanging Wissellaadsysteem, Defensiebrede vervanging wielbergings en Vervanging Trekker/oplegger-combinaties 400 en 650 KN en vervangt daarmee de vermelding van deze losse projecten.
- Munitie ten behoeve van aanvulling inzetvoorraden. Dit project bevindt zich inmiddels in realisatiefase.

Risico's bij Voorzien in nieuw materieel

Aan de uitvoering van projecten zijn diverse risico's verbonden. Hierdoor kan de realisatie afwijken van de initiële planning. Naast risico's van meer algemene aard kan bij de uitvoering van projecten sprake zijn van omstandigheden die kunnen leiden tot een verhoogd risicoprofiel. In deze begroting wordt een aantal algemene risico's benoemd. Specifiekere risico's per project worden benoemd in het Defensie Projecten Overzicht (DPO) en uiteraard in de Kamerbrieven over de projecten.

Internationale samenwerking/cofinanciering

Sommige projecten worden in samenwerking met andere landen gepland en uitgevoerd. Internationale samenwerking brengt, naast voordelen, risico's met zich mee. De doorlooptijd van de nationale en internationale besluitvorming kan bijvoorbeeld niet altijd worden beïnvloed en duurt mogelijk langer dan initieel voorzien. Vertraging in het sluiten van (gezamenlijke) contracten kan leiden tot latere levering waardoor later in de behoeften van de deelnemende landen wordt voorzien. Bij projecten met cofinanciering bestaat bovendien een risico op het niet tijdig – door alle partners – zekerstellen van de financiering. Vertraging hierin kan leiden tot vertraging in de realisatie.

Wijziging project/scope

Wanneer tijdens de plannings- of realisatiefase de scope van een project wijzigt, bijvoorbeeld als gevolg van ervaringen tijdens missies, kan dit leiden tot vertragingen of kostenstijging. Herprioriteren binnen het investeringsplan kan nodig zijn om uitvoering mogelijk te blijven maken. Hierdoor kunnen kasuitgaven vertraagd tot realisatie komen.

Vertraging in levering

Het risico bestaat dat zich vertragingen voordoen ten opzichte van het beoogde of overeengekomen leverschema, waardoor budget moet worden doorgeschoven.

Kwaliteit

Als bij een levering blijkt dat niet is voldaan aan de kwaliteitseisen worden betalingen opgeschort. In dat geval zullen geplande budgetten pas tot betaling komen nadat aan de kwaliteitseisen is voldaan.

Juridische procedures

Het risico bestaat dat zich vertraging voordoet doordat, ondanks het volgen van een correct aanbestedingstraject, bezwaar wordt aangetekend, bijvoorbeeld in de Alcatel periode, door andere partijen dan de begunstigde partij.

Voorzien in Infrastructuur

Met de Kamerbrief over het Strategisch Vastgoedplan (SVP, Kamerstukken 2018–2019, [33 763, nr. 151](#)) is de Kamer geïnformeerd over de ambitie van Defensie om de vastgoedportefeuille op lange termijn weer gezond te krijgen. Voor de voorbereiding en uitwerking van het SVP is een eerste bedrag van € 700 miljoen gereserveerd voor de komende 15 jaar. Op basis van het SVP wordt voor een aantal grote objecten, naast het bestaande bouw- en onderhoudsprogramma, een revitaliseringsprogramma ontwikkeld. Wanneer projecten boven de € 100 miljoen voortkomend uit de revitalisering zijn uitgewerkt, worden zij opgenomen in de begroting. Ook wordt op basis van een inventarisatie van de legeringsgebouwen een programma opgesteld waarin vanaf 2020 de eerste fase van de hieruit voortvloeiende investeringsmaatregelen wordt opgepakt.

Projecten in realisatiefase									
In realisatiefase	Project-volume (bedragen x € 1 miljoen)	t/m 2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025 e.v.
DBFMO Kromhoutkazerne	623,9	103,7	32,8	33,1	33,5	31,8	28,2	29,1	331,7
Aanpassingen vastgoed agv wijziging regelgeving	304,6	24,8	19,4	22,1	22,1	20,7	20,7	19,8	155,0
Bouwtechnische verbeteringen brandveiligheid	131,9	59,2	35,4	21,7	15,6	–	–	–	–
DBFMO Nationaal Militair Museum	105,0	15,3	5,1	5,4	5,4	5,3	5,1	5,3	58,0
Projecten in onderzoeksfase									
In onderzoeksfase	Project-volume (bedragen x € 1 miljoen)	t/m 2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025 e.v.
Gezamenlijke huisvesting AIVD-MIVD	250–1.000 ¹		A/B-brief						
Michiel Adriaanszoon de Ruyterkazerne Zeeland (MARKAZ)	250–1.000				D-brief				

¹ Betreft alleen MIVD-deel van het project.

Gezamenlijke huisvesting AIVD-MIVD

Dit project voorziet in gezamenlijke huisvesting van de AIVD en MIVD. Met de kamerbrief van 1 juli jl. (Kamerstuk [30 977, nr. 155](#)) is het voornemen van gezamenlijke huisvesting herbevestigd en is de Kamer geïnformeerd over de verschillende ontwikkelingen, waaronder de groei van de diensten, die resulteren in een aangepaste raming van de jaarlijkse

gebruiksvergoeding. Naar verwachting wordt de gezamenlijke huisvesting voor de AIVD en de MIVD opgeleverd in 2028 en in gebruik genomen in 2029.

Michiel Adriaanszoon de Ruyterkazerne (MARKAZ)

Met de geplande bouw van een geheel nieuwe kazerne te Vlissingen wordt de verhuizing mogelijk gemaakt van het Mariniers Trainingscommando vanuit de Van Braam Houckgeestkazerne te Doorn en het Logistiek Centrum Maartensdijk. Vanwege het lopende overleg met de medezeggenschap, dat mogelijk consequenties heeft voor de behoeftestelling, is, ook op verzoek van de kamer, de gunning van de bouw-voorbereidende werkzaamheden uitgesteld en de dialoog voor PPS-aanbesteding opgeschort.

Risico's bij Voorzien in infrastructuur

In het algemeen geldt dat projecten een beperkt risico hebben als zij in de realisatiefase zitten en dus aanbesteed zijn en alle benodigde vergunningen zijn verleend. Er is in veel gevallen sprake van een *fixed price*, behoudens onvoorzien werk. De risico's in nieuwbouwprojecten zitten met name in het voortraject en de voorbereidingscapaciteit. Voor de nog aan te besteden projecten geldt dat de projectkosten worden beïnvloed door veranderende materiaal- en loonkosten en de marktconjunctuur (vraag versus aanbod). Tevens moet de capaciteit zowel binnen Defensie als bij het Rijksvastgoedbedrijf en de markt voldoende zijn om de grotere vraag van Defensie volledig te realiseren. Het risico bestaat dat deze capaciteit onvoldoende is en niet snel genoeg kan realiseren. Daarnaast kunnen projecten vertragen als gevolg van gewijzigde behoeftes. Ook kan het wijzigen van wet- en regelgeving invloed hebben op de uitvoering van projecten. Een voorbeeld is de uitspraak van de Raad van State op het Programma aanpak Stikstof, maar ook de gevolgen van het Klimaatakkoord.

Voorzien in IT									
In onderzoeksfase	Project-volume (bedragen x € 1 miljoen)	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	
GriT	250–1.000	Kamerbrief							

Ten opzichte van de begroting 2019 is het project ERP M&F Fase 2 niet langer opgenomen. Dit project is afgerond.

Risico's bij Voorzien in IT

Defensie beraadt zich naar aanleiding van het derde advies van het Bureau ICT-toetsing (BIT) op de aanpak van het programma Grensverleggende IT (GriT) en de wijze waarop Defensie het beste verder kan gaan met de vernieuwing van haar IT-infrastructuur (Kamerbrief [31 125, nr. 104](#)). Als gevolg van de heroverweging zal de vernieuwing van de IT voor Defensie langer gaan duren en worden financiële consequenties opnieuw in beeld gebracht.

Bekostiging kennis en innovatie

Bijdrage grote onderzoeksfaciliteiten

Defensie draagt met deze middelen bij aan de instandhouding van grote onderzoeksfaciliteiten bij TNO, NLR en MARIN.

Technologie ontwikkeling

Het budget voor technologieontwikkeling wordt projectmatig ingezet op die gebieden waar technologie een oplossing kan bieden voor (operati-
onele) tekortkomingen, de (operationele) output van Defensie kan
verbeteren of tot besparingen kan leiden. De uitvoering gebeurt vaak
binnen de gouden driehoek van overheid, industrie, (inclusief MKB) en
kennisinstituten. Dit instrument draagt bij aan de versterking van het
innovatief vermogen van de Nederlandse defensie-gerelateerde industrie
en daarmee aan de doelstelling van de Defensie Industrie Strategie (DIS;
Kamerstukken II 2018–2019, [31 125, nr. 92](#)) en het Rijksbrede topsectoren-
beleid. Technologieprojecten worden, indien van toepassing, interdeparte-
mentaal (topsectorenbeleid) en internationaal (NATO, *European Defence
Agency*, EDA) afgestemd en ingebed.

Kennisgebruik

De toepassing van (met centrale middelen) opgebouwde kennis wordt
primair gefinancierd uit de decentrale budgetten van de defensieonder-
delen. Op centraal niveau is een beperkt budget beschikbaar voor acute,
onvoorziene kennisondersteuning.

Kort-cyclische innovatie

Onder kort-cyclische innovatie vallen uitgaven die worden gedaan in het
kader van centraal gestuurde innovatie, en het faciliteren van decentrale
innovatie door de krijgsmacht delen. Hiervoor kent Defensie een centrale
innovatieorganisatie FRONT (*Future Relevant Operations with Next
Generation Technology & Thinking*). Daarnaast organiseert Defensie
bijvoorbeeld de jaarlijkse Defensie Innovatie Competitie en investeert in
innovatie- en kennisnetwerken.

Bijdrage aan de NAVO

De uitgaven hebben betrekking op de Nederlandse bijdrage in de
gemeenschappelijke gefinancierde NAVO-investeringsprogramma's. Ook
de investeringsuitgaven voor AWACS-vliegtuigen zijn hierin opgenomen.

CODEMO

De CODEMO-regeling (Commissie Defensie Materieel Ontwikkeling) is een
aansprekend instrument dat vooral wordt ingezet voor innovatieve
productontwikkeling met het midden- en kleinbedrijf (MKB). Defensie
neemt, van goedgekeurde projectvoorstellen, 50 procent van de ontwikke-
lingskosten voor haar rekening. Eventuele opbrengsten voor Defensie, in
de vorm van *royalty's* over de verkoop van de ontwikkelde producten,
worden beschikbaar gesteld voor de CODEMO-regeling. Ook zijn vanuit de
oude CODEMA-regeling, de voorloper van de CODEMO-regeling, *royalty's*
toegevoegd aan de oorspronkelijke € 10 miljoen, resulterend in een totaal
van € 13,3 miljoen. In totaal is voor een bedrag van € 10,3 miljoen aan
projectvoorstellen goedgekeurd.

CODEMO

Ingediende voorstellen	89
Gehonoreerde voorstellen	26
Afgewezen voorstellen	63
Afgeronde voorstellen	17

De gehonoreerde voorstellen betreffen drieëntwintig midden- en klein
bedrijven en drie grootbedrijven.

Verkoopopbrengsten Groot Materieel

Het volgende materieel is nog beschikbaar om verkocht te worden:

- Pantserriepsvoertuigen en voorraad wielvoertuigen: dit betreft het afstoten van voertuigen als gevolg van de reguliere vervanging en invoering van nieuwe wielvoertuigen conform het project DVOW;
- Overtollige voorraden, onderdelen, etc.: dit betreft het doelmatig afstoten van voorraden die de Nederlandse krijgsmacht niet meer nodig heeft, maar die voor andere landen wel bruikbaar zijn.

Overige opbrengsten materieel

Dit betreft de reguliere ontvangstenreeks voor het F-135 motoronderhoud (€ 7,0 miljoen), ontvangsten van materieel door verkoopopbrengsten van civiele dienstauto's (€ 9,5 miljoen) en ontvangsten voor medische investeringen (€ 1,5 miljoen).

Verkoopopbrengsten Infrastructuur

De Verkoopopbrengsten Infrastructuur hebben betrekking op de opbrengsten van de af te stoten objecten. Er worden nog (rest)opbrengsten verwacht voor het afstoten van onder meer het Binckhorsthof en de Prins Willem-Alexanderkazerne in Gouda. Het overtollig vastgoed wordt in vrijwel alle gevallen eerst op basis van het Kader Overname Rijksvastgoed (KORV) door het RVB ingekocht. Incidenteel vinden nog verkopen onder de oude werkwijze plaats.

Overige ontvangsten infrastructuur

Dit betreft diverse kleinere ontvangsten ten behoeve van infrastructuur. Bijvoorbeeld als er investeringen gedaan worden waar andere financiering tegenover staat vanuit gedeclareerde zorg of medegebruikers.

3.7. Beleidsartikel 7: Defensie Materieel Organisatie

Algemene doelstelling

De Defensie Materieel Organisatie (DMO) zorgt voor de verwerving van modern, robuust en kwalitatief hoogwaardig en inzetbaar materieel en de beschikbaarstelling van IT-middelen, brandstof, munitie, kleding en uitrusting aan de defensieonderdelen.

Rol, verantwoordelijkheid en beleidsinformatie

De Minister is verantwoordelijk voor de aanschaf en de instandhouding van materieel en de afstoting van overtollig materieel van de krijgsmacht.

Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de DMO gereed gesteld.

Capaciteit	Aantal	Inzetbare eenheid	Omschrijving
Permanent capaciteit t.b.v. informatiesystemen in operaties	1	DefCERT Rapid Reaction Teams	Computer Emergency Response Teams.

Beleidswijzigingen

Dit begrotingsjaar is het eerste jaar na de samenvoeging van het voormalige baten-lastenagentschap Defensie Telematica Organisatie (DTO) en het Joint Informatievoorzieningscommando (JIVC). Alle activiteiten worden daarmee verantwoord op dit begrotingsartikel.

Initiële versterking van het cyber- en informatiedomein

In het kader van nationale veiligheid wordt bijgedragen aan de bescherming van Nederland tegen digitale dreiging (*cybersecurity*). Door te investeren in *cybersecurity* is Defensie in staat om langdurige ondersteuning van lopende operaties te realiseren en worden cyberoperaties uitgevoerd. Binnen DMO wordt de *cybercapaciteit* uitgebreid om een grotere rol te kunnen vervullen bij de bescherming van ons land tegen digitale dreigingen. Daarvoor zijn onder andere een moderne IT-basisinfrastructuur en voldoende bandbreedte nodig. Concreet beogen de huidige maatregelen verdere ontsluiting van data/informatie naar diverse spelers inclusief externe partners. Ook wordt de connectiviteit in het mobiele domein verbeterd en is Defensie beter in staat big data te verwerken en gebruiken. Dit zijn vereiste eerste stappen om door te groeien naar een informatiegestuurde krijgsmacht, waarbij continue investeringen in mensen en techniek benodigd blijven. Daarbij wordt de Defensie *Cyber* Strategie in samenhang met de Nationale *Cybersecurity* Agenda vernieuwd. In 2020 wordt € 16 miljoen geïnvesteerd in *cybersecurity*, vanaf 2021 is dit structureel € 20 miljoen.

In 2019 is het besluit genomen tot Defensiebrede maatregelen voor het personeel. Hierbij is gekozen voor het aanschaffen van extra *I-devices*, zodat het Defensiepersoneel in 2020 beschikt over een Defensiesmartphone.

Budgettaire gevolgen van beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 7 Defensie Materieel Organisatie (bedragen x € 1.000)							
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Verplichtingen	1.170.733	971.428	1.013.939	1.032.422	1.047.280	1.050.787	1.049.443
Uitgaven	919.071	985.428	1.020.608	1.039.091	1.053.949	1.057.456	1.056.112
<i>waarvan juridisch verplicht</i>			71%				
Opdrachten	334.300	329.578	381.701	406.950	424.975	439.612	437.465
– gereedstelling	221.543	233.700	141.085	153.872	154.075	154.558	157.850
– instandhouding materieel	112.757	95.878	240.616	253.078	270.900	285.054	279.615
Personele uitgaven	213.900	418.840	394.229	389.548	390.511	387.404	387.415
– waarvan eigen personeel	192.812	333.191	342.863	342.706	343.868	342.829	342.890
– waarvan externe inhuur	21.088	66.684	34.334	29.897	29.771	27.767	27.717
– waarvan overige personele exploitatie ¹		18.965	17.032	16.945	16.872	16.808	16.808
Materiële uitgaven	370.871	237.010	244.678	242.593	238.463	230.440	231.232
– waarvan instandhouding infrastructuur			231	115			
– waarvan instandhouding IT	312.843	181.107	230.825	229.334	225.295	215.222	215.764
– waarvan overige materiële exploitatie ¹	58.028	55.903	13.622	13.144	13.168	15.218	15.468
Apparaatsontvangsten	46.359	57.970	50.074	50.074	50.074	50.074	50.078

¹ De uitgaven voor overige personele exploitatie zijn in 2018 verantwoord onder de overige materiële exploitatie

Toelichting op de instrumenten

Het aandeel «Juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen voor 2020 volledig verplicht is. Voor 2020 is 71% juridisch verplicht ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

Gereedstelling

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor opwerk- en oefenactiviteiten. Dit betreft o.a. brandstof en smeermiddelen. Met ingang van deze begroting zijn, vanwege de vorming van het defensiematerieelbegrotingsfonds, de uitgaven voor oefen- en operationele munitie en voor instandhouding van simulatoren overgegaan naar het financiële instrument «instandhouding materieel». De uitgaven voor onderhoud en ondersteuning van commandovoering zijn overgegaan naar «instandhouding IT».

Instandhouding materieel

Instandhouding materieel omvat de geraamde uitgaven voor instandhouding van het materieel door de DMO. De uitgaven voor munitie vielen voorheen onder gereedstelling en de uitgaven voor kleding en personele uitrusting onder overige personele exploitatie.

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer en inhuur van personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienst-reizen en overige personeelsgebonden uitgaven. Tot en met 2019 werden ook de uitgaven voor kleding en personele uitrusting hierop verantwoord.

Materiële uitgaven

Materiële uitgaven bestaan bij de DMO hoofdzakelijk uit de instandhouding van alle IT binnen Defensie. De overige materiële exploitatie bestaat uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering.

3.8. Beleidsartikel 8: Defensie Ondersteuningscommando

Algemene doelstelling

Het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) voorziet in een doelmatige en doeltreffende ondersteuning van de krijgsmacht. Het DOSCO draagt zorg voor de levering van ondersteunende diensten aan de krijgsmacht. Een groot deel van de ondersteuning levert het DOSCO zelf, een deel van de ondersteuning wordt geleverd door organisaties buiten het Ministerie van Defensie. Het DOSCO is daarbij de verbindende schakel tussen vraag en aanbod.

Rol, verantwoordelijkheid en beleidsinformatie

De Minister is verantwoordelijk voor een doeltreffende en doelmatige ondersteuning van de krijgsmacht.

Beleidswijzigingen

Er zijn geen significante beleidswijzigingen ten opzichte van de begroting 2019. Wel wordt verder ingezet op:

- investeringen in, met het oog op het verbeteren van de inzetbaarheid, het welzijn van het personeel door het aanbieden van sportprogramma's, *lifestylecoaches* en het promoten van gezonde voeding;
- het weer op orde krijgen van de vastgoedportefeuille, in samenwerking met het RVB, waarvoor een inhaalslag nodig is met een aanpak op de korte en lange termijn (Kamerstuk [33 763, nr. 151](#) over het strategisch vastgoedplan);
- modernisering van (medische) infrastructuur, waaronder ingebruikname nieuwbouw gezondheidscentrum Ermelo, tandheelkundig centrum Badhoevedorp en start verbouwing gezondheidscentra Den Helder en Amersfoort;
- innovatieve oplossingen, bijvoorbeeld op het gebied van werving, selectie en keuring, opleidingen, re-integratie, transport en het opzetten van gezondheidsmonitoring.

Budgettaire gevolgen van beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando (bedragen x € 1.000)							
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Verplichtingen	1.296.628	1.376.821	1.335.147	1.303.381	1.290.734	1.292.737	1.291.969
Uitgaven	1.315.775	1.376.821	1.335.147	1.303.381	1.290.734	1.292.737	1.291.969
Waarvan juridisch verplicht			53%				
Oprachten	166						
– gereedstelling	166						
Personele uitgaven	579.465	767.799	746.130	749.588	747.217	748.757	749.686
– waarvan eigen personeel	540.789	613.055	593.251	594.913	595.206	601.147	600.985
– waarvan externe inhuur	26.107	6.765	3.178	2.678	2.678	2.678	2.678
– waarvan overige personele exploitatie ¹		132.991	137.209	139.505	136.841	132.440	133.531
– waarvan attachés	12.569	14.988	12.492	12.492	12.492	12.492	12.492
Materiële uitgaven	692.752	566.916	551.552	531.588	538.318	538.781	537.084
– waarvan instandhouding infrastructuur	366.914	377.335	254.536	234.372	238.625	241.457	239.901
– waarvan overige materiële exploitatie ¹	319.927	182.261	287.796	289.932	292.409	290.040	289.899
– waarvan attachés	5.911	7.320	9.220	7.284	7.284	7.284	7.284
Inkomensoverdrachten	43.392	42.106	37.465	22.205	5.199	5.199	5.199
Nationaal Fonds Ereschuld	43.392	42.106	37.465	22.205	5.199	5.199	5.199
Apparaatsontvangsten	89.243	80.988	81.355	81.355	81.355	81.355	81.364

¹ De uitgaven voor overige personele exploitatie zijn in 2018 verantwoord onder de overige materiële exploitatie

Toelichting op de instrumenten

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen voor 2020 en bij inkomensoverdrachten, het nationaal fonds ereschuld volledig verplicht zijn. Voor 2020 is 53% juridisch verplicht t.o.v. het totaal beschikbare budget.

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer en inhuur van het personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen, internationale verhuizingen en overige personeelsgebonden uitgaven. De salarissen van het attaché personeel worden afzonderlijk gepresenteerd omdat deze uitgaven onder de HGIS uitgaven vallen.

Materiële uitgaven

Onder materiële uitgaven worden de geraamde uitgaven voor instandhouding infrastructuur, overige materiële exploitatie en de attachés weergegeven. De uitgaven voor instandhouding infrastructuur bestaan voornamelijk uit instandhouding en huur van vastgoed en inrichting van ruimten. De uitgaven voor de overige materiële exploitatie bestaan onder andere uit catering, facilitaire dienstverlening, mediadienstverlening,

gezondheidszorg, beveiliging, energie en water, schoonmaak en wereldwijd transport van personen en goederen.

Inkomensoverdrachten

De uitgaven voor het Nationaal Fonds Ereschulden worden verantwoord bij het DOSCO onder het financieel instrument inkomensoverdrachten. Dit fonds is ingesteld voor militairen die een handicap, trauma of andere aandoening hebben opgelopen tijdens missies naar het buitenland. Hierin zijn de budgetten voor schadevergoedingen en regelingen voor schadevergoedingen voor veteranen ondergebracht.

4. NIET-BELEIDSARTIKELEN

4.1 Niet-beleidsartikel 9: Algemeen

Algemene doelstelling

In dit artikel worden de departementsbrede programma-uitgaven begroot. Het betreft subsidies, bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken, bijdragen aan internationale organisaties, opdrachten, bekostiging, inkomensoverdrachten en overige materiele exploitatie.

Wijzigingen

De bijdragen aan TNO, MARIN en NLR zijn verplaatst naar Niet-beleidsartikel 9 omdat ze minder het karakter van investeringen hebben, maar conform de definitie in de Rijksbegrotingsvoorschriften het karakter van een bijdrage aan ander begrotingshoofdstuk zijn.

Budgettaire gevolgen

Artikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)							
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Verplichtingen	90.693	107.917	159.397	150.290	148.526	148.672	148.982
Uitgaven	89.598	107.917	159.397	150.290	148.526	148.672	148.982
Subsidies	31.545	30.830	30.329	30.430	30.496	30.568	30.567
– subsidies	31.545	30.830	30.329	30.430	30.496	30.568	30.567
Bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken			44.506	44.506	44.506	44.506	44.506
– kennisopbouw TNO via EZK			42.183	42.183	42.183	42.183	42.183
– kennisopbouw NLR via EZK			517	517	517	517	517
– kennisopbouw MARIN via EZK			1.500	1.500	1.500	1.500	1.500
– overige bijdragen			306	306	306	306	306
Bijdrage aan (inter)nationale organisaties	46.198	47.063	58.993	60.021	60.041	60.099	60.002
– bijdrage aan de NAVO			43.571	44.435	44.435	44.433	44.435
– bijdrage aan internationale samenwerking			4.579	4.729	4.729	4.809	4.711
– overige bijdragen			10.843	10.857	10.877	10.857	10.856
Opdrachten		18.845	11.390	11.551	9.701	9.717	10.125
– opdrachten beleid			4.019	4.432	4.535	4.433	4.536
– opdrachten milieu beleid			2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
– overige opdrachten			5.371	5.119	3.166	3.284	3.589
Bekostiging		3.579	3.579	3.782	3.782	3.782	3.782
– bekostiging diverse instellingen		3.579	3.579	3.782	3.782	3.782	3.782
Inkomensoverdrachten		7.600	10.600				
– Reservering Regeling Uitkering chroom-6 Defensie		7.600	10.600				
Overige materiele exploitatie	11.855						
Programmaontvangsten	0	0	0	0	0	0	0

Toelichting op de instrumenten

Subsidies

De subsidies worden verleend aan instellingen die voor Defensie een toegevoegde waarde hebben en die defensiebeleid voor (een) bijzondere doelgroep(en) uitvoeren, omdat zij hiertoe beter geëquipeerd zijn. De defensiesubsidies zijn er op gericht de exploitatie van stichtingen en daarmee de uitvoering van hun doelen, in stand te houden. De subsidies zijn te verdelen in subsidies voor Veteranenzorg, alsmede voor cultureel erfgoed en tradities. Daarnaast worden er subsidies verstrekt op het gebied van onderwijs, kennis en technologie. Een overzicht van de subsidies is opgenomen in bijlage 7.4.

Bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken

Defensie gebruikt het centrale budget voor kennis en innovatie om bij MARIN, NLR en TNO een defensiespecifieke kennisbasis in stand te houden. De instandhouding van de kennisbasis krijgt concreet vorm via programmafinanciering. Via vraagsturing wordt jaarlijks een deel van de defensieonderzoeksprogramma's vernieuwd. De vernieuwing krijgt deels gestalte in de vorm van risicodragend verkennend onderzoek naar nieuwe technologieën, waaronder kunstmatige intelligentie, 3D-printing en bio- en nanotechnologie. Vanuit de opgebouwde kennis laat Defensie zich vervolgens adviseren en ondersteunen bij de beleidsvorming, verwerving en onderhoud van materieel, opleiding en training, bedrijfsvoering en operationeel optreden. Met de uitvoering van onderzoeksprogramma's en -projecten krijgt de Strategie-, Kennis- en Innovatieagenda 2016–2020 invulling. Daarnaast voorziet de Defensienota in extra onderzoek op het terrein van *cyber*, informatiegestuurd optreden, slagkracht in het land-, lucht- en zeedomein en nieuwe technologieën.

De overige bijdragen betreffen de bijdragen aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken inzake de Adviesraad Internationale Vraagstukken en de Atlantische Commissie.

Bijdrage aan (inter)nationale organisaties

De bijdragen aan de NAVO hebben betrekking op NAVO-exploitatie uitgaven, waaronder exploitatie uitgaven voor AWACS-vliegtuigen en voor de NAVO-commandostructuur en -programma's. De Internationale Militaire Samenwerking omvat militaire samenwerkingsactiviteiten die Defensie in internationaal verband uitvoert (bijvoorbeeld VJTF).

Opdrachten

Dit betreft directe bestedingen aan derden ten behoeve van het beleid en rechtspositionele ondersteuning. Overige uitgaven hebben tevens betrekking op de behandeling en uitvoering van schadevergoedingen en de beleidsuitgaven voorafgaand aan energie- en milieuwetgeving van de Defensie organisatie.

Bekostiging

Dit betreft uitgaven voor beleidsuitvoering aan instellingen zoals de Stichting Faciliteiten Centraal Georganiseerd Overleg Militairen, ondersteuning sector defensie en de collectiviteitsregeling Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV).

Inkomstenoverdrachten

Inkomensoverdrachten betreft de uitkeringsregeling voor chroom-6 slachtoffers: de Regeling Uitkering Defensie chroom-6 (zie Kamerstukken vergaderjaar 2018–2019, [35 210 X, nr. 2](#)).

4.2 Niet-beleidsartikel 10: Apparaat Kerndepartement

Algemene doelstelling

Inzet is de kerntaak van Defensie. De Bestuursstaf (BS) geeft hier namens de Minister sturing aan door het formuleren van het defensiebeleid, het toewijzen van middelen aan alle defensieonderdelen, het toezicht houden op de besteding daarvan, het opstellen van kaders voor de Defensiebrede bedrijfsvoering en het bijdragen aan militaire pensioenen en uitkeringen.

Budgettaire gevolgen

Artikel 10 Apparaat Kerndepartement (bedragen x € 1.000)							
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Verplichtingen	1.737.653	1.670.406	1.635.828	1.676.114	1.663.413	1.633.872	1.608.697
Uitgaven	1.728.881	1.670.406	1.635.828	1.676.114	1.663.413	1.633.872	1.608.697
Personele uitgaven	1.707.908	1.645.832	1.605.512	1.643.594	1.631.159	1.600.662	1.575.225
– waarvan eigen personeel	160.203	201.806	234.676	248.193	254.225	254.045	253.459
– waarvan externe inhuur	3.844	6.414	3.143				
– waarvan overige personele exploitatie ¹		10.635	11.215	11.864	12.212	12.310	12.311
– waarvan uitkeringen (pensioenen en wachtgelden)	1.543.861	1.426.977	1.356.478	1.383.537	1.364.722	1.334.307	1.309.455
Materiële uitgaven	20.973	24.574	30.316	32.520	32.254	33.210	33.472
– waarvan overige materiële exploitatie ¹	20.973	24.574	30.316	32.520	32.254	33.210	33.472
Apparaatsontvangsten	196.186	7.674	7.674	7.674	7.674	7.674	7.674

¹ De uitgaven voor overige personele exploitatie zijn in 2018 verantwoord onder de overige materiële exploitatie

Toelichting op de instrumenten

Personele uitgaven

De personele uitgaven bestaan uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, dienstreizen en overige persoonsgebonden uitgaven. De post «waarvan uitkeringen» betreft de militaire pensioenen, AOW-gat compensatie, UKW en verstrekking van uitkeringen in het kader van de sociale zekerheid, waaronder het Sociaal Beleidskader en overige regelingen voor voormalig defensiepersoneel.

Bestuursstaf

De Bestuursstaf (bestaande uit (hoofd)directies, Defensiestaf en bijzondere organisatie eenheden) draagt zorg voor een beheerste uitvoering van het beleidsproces en de bedrijfsvoering van het Ministerie van Defensie. De uitgaven die daarmee gemoeid zijn, betreffen vooral salarissen voor burger- en militair personeel, persoonsgebonden uitgaven, externe inhuur en overige exploitatie. De Bijzondere Organisatie Eenheden van de Bestuursstaf bestaan uit de Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht (IGK), Inspecteur-Generaal Veiligheid (IGV) die aan het hoofd staat van een Inspectie Veiligheid Defensie (IVD), de Militaire Luchtvaart Autoriteit (MLA), de Inspectie Militaire Gezondheid (IMG), de Centrale

Organisatie Integriteit Defensie (COID), het Militair Huis van de Koning (MHK) en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD).

Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst

Als grootste Bijzondere Organisatie Eenheid (BOE) ressorterend onder de Bestuursstaf is de MIVD belast met de ondersteuning van Defensie op het gebied van het leveren van kwalitatief hoogwaardig inlichtingen- en veiligheidsinformatie. Daarmee levert de MIVD een onmisbare bijdrage aan de opbouw, de gereedstelling en de inzet van de krijgsmacht en de informatiepositie van Nederland. De uitgaven die daarmee binnen dit artikel gemoeid zijn, betreffen vooral salarissen voor burger- en militair personeel, persoonsgebonden uitgaven en overige niet gecentraliseerde exploitatie uitgaven.

Overig

Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden (budgettair vallend onder het kerndepartement, aansturing door CDS) gereed gesteld.

NLD Commando Speciale Strijdkrachten			
Capaciteit	Aantal	Inzetbare eenheid	Omschrijving
Permanent capaciteit t.b.v. aansturen geheime operaties en operaties speciale eenheden	1	NLD Special Operations Command	Nationaal operationeel hoofdkwartier voor de inzet, aansturing en coördinatie van nationaal en/of internationaal aangestuurde speciale operaties
NLD/BEL/DNK CSOCC (kortdurend)	1	NLD/BEL/DNK CSOCC	Nederlands deel van een hoofdkwartier (i.s.m. Denemarken en België) voor de inzet van Speciale Operaties
Defensie Cyber Commando			
Capaciteit	Aantal	Inzetbare eenheid	Omschrijving
Cybercapaciteit	1	Cyberteams	Teams voor operationele militaire cybercapaciteit.

4.3 Niet-beleidsartikel 11: Geheim

Algemeen

Het niet-beleidsartikel Geheim op basis van artikel 2.8 van de Comptabiliteitswet 2016 kent geen artikelonderdelen. Dit niet-beleidsartikel is bestemd voor de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten waarvoor geldt dat openbaarmaking via toedeling aan een expliciet beleidsartikel niet in het belang van de Staat is.

Budgettaire gevolgen

Artikel 11 Geheim (bedragen x € 1.000)							
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Verplichtingen	7.155	8.664	9.895	9.895	9.895	9.895	9.895
Uitgaven	7.155	8.664	9.895	9.895	9.895	9.895	9.895

4.4 Niet-beleidsartikel 12: Nog onverdeeld

Algemeen

Het niet-beleidsartikel Nog onverdeeld bestaat uit verplichtingen, uitgaven en ontvangsten. Uitgaven worden onderverdeeld naar loonbijstelling, prijsbijstelling, onvoorzien en een eventuele taakstelling (negatief bedrag).

Budgettaire gevolgen

Artikel 12 Nog onverdeeld (bedragen x € 1.000)							
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Verplichtingen		77.771	83.575	153.132	163.267	159.460	160.759
Uitgaven		77.771	83.575	153.132	163.267	159.460	160.759
Loonbijstelling							
Prijsbijstelling							
Nog onverdeeld		77.771	83.575	153.132	163.267	159.460	160.759
Ontvangsten							

Toelichting

Op de post nog onverdeeld staat een deel van het arbeidsvoorwaardenakkoord geparkeerd, waarvan de effecten voor de salarissen vanaf 2020 gaan wijzigingen. Na toevoegen van loonbijstelling tranche 2020 worden deze in 2020 uitgedeeld naar de defensieonderdelen.

5. BEGROTING AGENTSCHAPPEN

5.1 Paresto

Algemeen

Het baten-lastenagentschap Paresto maakt deel uit van het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO). Paresto is een professionele cateringorganisatie die in opdracht van Defensie een pakket aan cateringondersteuning levert aan haar gehele organisatie en aan (NAVO-)bondgenoten op Nederlands grondgebied. Dit gebeurt met focus op kwaliteit én de wensen van gasten en opdrachtgevers, binnen de financiële en bedrijfsvoeringskaders.

Paresto houdt voor 2020 en verder rekening met de toename in omvang van Defensie, voortkomend uit het pakket van maatregelen uit de Defensienota. De Defensienota heeft onder meer effect op het inperken van voorgenomen sluitingen van kazernes en defensie terreinen, maar ook het repareren van tekortkomingen in mensen en materiaal.

Begroting van baten en lasten

(bedragen x € 1.000)	Realisatie	Vastgestelde begroting	Raming				
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Baten							
Omzet							
– Omzet moederdepartement	47.104	48.999	52.652	53.381	53.458	53.545	53.556
– Omzet overige departementen	471	400	480	480	480	480	480
– Omzet derden	15.718	16.077	15.895	15.930	15.930	15.930	15.930
Vrijval voorzieningen							
Bijzondere baten	1.086	900	900	900	900	900	900
Rentebaten							
Totaal baten	64.378	66.376	69.927	70.691	70.768	70.855	70.866
Lasten							
Apparaatskosten							
– Personele kosten	41.097	42.173	46.203	46.881	46.957	47.058	47.111
– <i>Waarvan eigen personeel</i>	<i>33.606</i>	<i>36.688</i>	<i>40.281</i>	<i>40.945</i>	<i>41.118</i>	<i>41.217</i>	<i>41.269</i>
– <i>Waarvan inhuur externen</i>	<i>7.035</i>	<i>5.100</i>	<i>5.100</i>	<i>5.100</i>	<i>5.000</i>	<i>5.000</i>	<i>5.000</i>
– <i>Waarvan overige personele kosten</i>	<i>456</i>	<i>385</i>	<i>822</i>	<i>836</i>	<i>839</i>	<i>841</i>	<i>842</i>
– Materiële kosten	24.527	23.964	23.659	23.745	23.745	23.745	23.745
– <i>Waarvan apparaat IT</i>	<i>449</i>	<i>425</i>	–	–	–	–	–
– <i>Waarvan bijdrage aan SSO's</i>	<i>826</i>	<i>1.125</i>	–	–	–	–	–
– <i>Waarvan overige materiële kosten</i>	<i>931</i>	<i>400</i>	<i>750</i>	<i>750</i>	<i>750</i>	<i>750</i>	<i>750</i>
Afschrijvingskosten							
– Materieel	23	235	66	66	66	52	10
– <i>Waarvan apparaat IT</i>	<i>9</i>	<i>110</i>	<i>10</i>	<i>10</i>	<i>10</i>	<i>10</i>	<i>10</i>

(bedragen x € 1.000)	Realisatie	Vastgestelde begroting	Raming				
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
– Waarvan overige materiële kosten	14	125	56	56	56	42	–
– Immaterieel							
Dotaties voorzieningen							
Overige kosten							
Bijzondere lasten	138						
Rentelasten	–	4	–	–	–	–	–
Totaal lasten	65.786	66.376	69.927	70.691	70.768	70.855	70.866
Saldo van baten en lasten	– 1.408	–	–	–	–	–	–

Toelichting begroting baten en lasten

Medio 2019 werd duidelijk dat Paresto afstevent op een disbalans tussen uitgaven en inkomsten. De oorzaak ligt bij hogere inkoopkosten (indexering contracten) en oplopende inhuurkosten (na verlenging en aanbesteding van het inhuurcontract). Aan het herstellen van deze disbalans wordt de komende periode gewerkt door het treffen van maatregelen aan de inkomsten- en uitgavenkant, waaronder het doorvoeren van de reguliere prijsindexeringen en het minder inhuren van personeel.

Baten

Omzet moederdepartement

De omzet moederdepartement bestaat uit de omzet werkgeversbijdragen en de lopende bedrijfsvoering waaronder de cateringkosten van het Militair Revalidatie Centrum. De omzet werkgeversbijdragen bestaat uit de aan de opdrachtgever in rekening gebrachte bedragen ter dekking van de personele en overige kosten die gemaakt worden om de service op locaties te kunnen bieden.

Omzet overige departementen

De omzet overige departementen betreft de opbrengst die Paresto in rekening brengt voor onder meer de hofmeesters van de Dienst Koninklijk Huis, maar ook uit kleinere opdrachten voor andere rijksdiensten als politie en justitie.

Omzet derden

De omzet derden betreft met name de opbrengst van de bijdragen die Paresto in rekening brengt bij de eigen defensie medewerkers en eventueel andere gasten op kazernes en defensieterreinen die met pin en/of contant betalen.

Bijzondere baten

De bijzondere baten betreffen producentenbonussen en betalingskorting.

Onder de omzet is conform het huidige cateringbeleid een reguliere bijstelling van de prijzen per 1 januari 2020 verwerkt. Dit betreffen een indexering van prijzen aan de kassa met de CBS-index en het verhogen van de uurtarieven voor banqueting om kostendekkend te zijn.

Lasten

Personele kosten

Begin 2020 bestaat de personele sterkte van Paresto uit 731 vte'n. Vanwege natuurlijke uitstroom, de groei van defensie en versterking van de bedrijfsvoering neemt de personele sterkte in 2020 toe tot 747 vte'n wat de stijging in personele kosten verklaart. Op plekken waar dit noodzakelijk is, wordt de weggevallen capaciteit opgevangen met inhuur. Vanwege de schaarste op de (uitzend) markt en de hogere inhuurvergoeding, wordt waar mogelijk op vaste functies aangenomen.

Materiële kosten

De materiële kosten bestaan voor 95 procent uit de kosten van de ingrediënten voor maaltijden en consumpties. De overige materiële kosten bestaan voornamelijk uit exploitatiekosten van de locaties en het servicekantoor.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten over vijf jaar betreft de nieuwe kleding voor medewerkers en de vervanging van klein materieel.

Kasstroomoverzicht							
(bedragen x € 1.000)	Realisatie	Begroting	Raming				
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
1. Rekening courant RHB 1/1	11.403	12.997	12.997	12.997	12.997	12.997	12.997
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)	5.034	235	69.927	70.691	70.768	70.855	70.866
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)	- 5.775	-	- 69.927	- 70.691	- 70.768	- 70.855	- 70.866
2. Totaal operationele kasstroom	- 741	235	-	-	-	-	-
Totaal investeringen (-/-)	- 382	-	-	-	-	-	-
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+/+)	-	-	-	-	-	-	-
3. Totaal investeringskasstroom	- 382	-	-	-	-	-	-
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	-	-	-	-	-	-	-
Eenmalige storting door moederdepartement (+/+)	-	-	-	-	-	-	-
Aflossingen op leningen (-/-)	-	- 235	-	-	-	-	-
Beroep op leenfaciliteit (+/+)	-	-	-	-	-	-	-
4. Totaal financieringskasstroom	-	- 235	-	-	-	-	-
5. Rekening courant RHB 31/12	10.280	12.997	12.997	12.997	12.997	12.997	12.997

Toelichting bij het kasstroomoverzicht

In het overzicht van de kasstromen staan de meerjarige verwachting van de omvang en de besteding van de beschikbare investeringsruimte en de liquiditeitsverwachting in het algemeen centraal. In 2020 en verder verwacht Paresto geen mutaties in de investerings- en financieringskasstroom.

Doelmatigheidsparagraaf

Onderstaande tabel is onderverdeeld in een generiek deel en een specifiek deel. Deze indeling vloeit voort uit de aard van de dienstverlening door Paresto en de sturing op de bruto marge van de locaties. De hiermee samenhangende indicatoren zijn daarom als specifiek benoemd.

	Realisatie	Begroting	Raming				
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Generiek deel							
Totaal omzet verkopen (x € 1.000)	34.650	35.506	37.254	37.392	37.392	37.392	37.392
vte'n totaal	767	803	816	816	814	816	817
– waarvan in eigen dienst	659	723	747	751	754	755	756
– waarvan inhuur	108	80	69	64	61	61	61
Saldo van baten en lasten	– 2,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Specifiek deel							
Aantal locaties	76	76	76	76	76	76	76
Productiviteit per medewerker (omzet per vte)	45.177	44.233	45.656	45.841	45.910	45.842	45.786
% Ziekteverzuim	8,5%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%
% Bruto marge locaties	34,8%	38,0%	37,5%	37,5%	37,5%	37,5%	37,5%

Toelichting

Het overgrote deel van de kosten van Paresto bestaat uit personele en ingrediëntkosten. De doelmatigheid van Paresto komt onder andere tot uitdrukking in een zo doelmatig mogelijke inzet van deze middelen. Twee belangrijke graadmeters daarvoor zijn de productiviteit per vte (omzet / aantal vte) en het percentage bruto marge (verbruik ten opzichte van de omzet).

Door een toename in omzet, laat de productiviteit per vte in 2020 een lichte stijging zien. De jaren daarna stabiliseert de productiviteit per vte, door zowel een stabiele omzet als gelijkblijvend personeelsbestand.

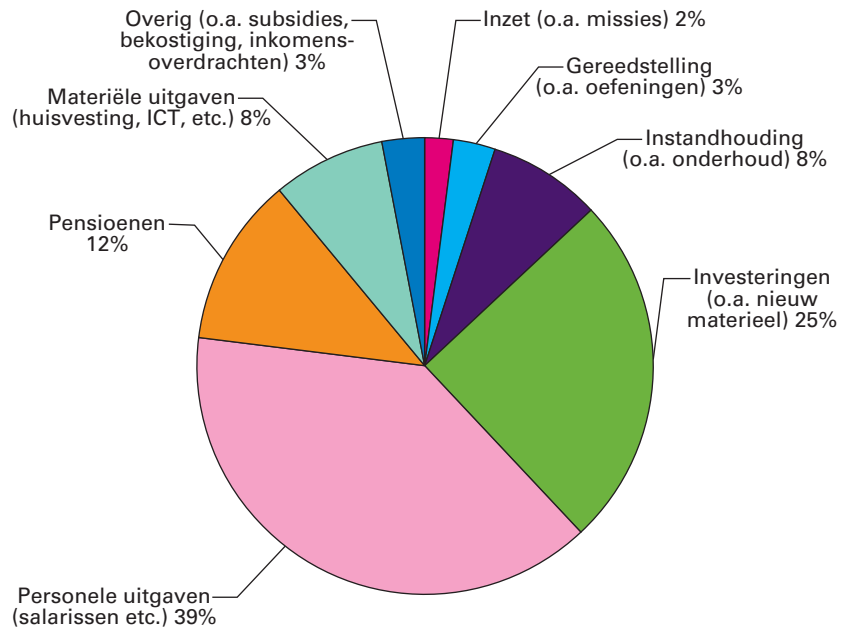
6. DEPARTEMENT SPECIFIEKE INFORMATIE

In dit bieden wij u inzicht in:

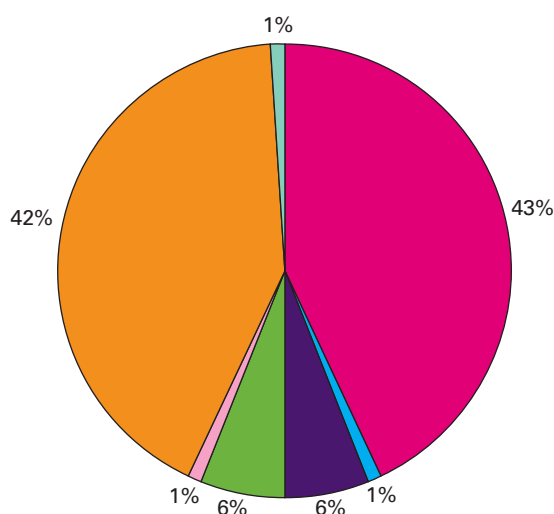
- militaire pensioenen en uitkeringen;
- verdeling van de apparaatsuitgaven;
- overzicht formatie defensiepersoneel;
- invulling *cyber & space*;
- chroom-6.

Militaire pensioenen en uitkeringen

Op verzoek van de Kamer is in onderstaande grafiek te zien wat de relatieve verdeling is van de militaire pensioenen en uitkeringen ten opzichte van de absolute begroting:

De pensioenen en uitkeringen zijn als volgt verdeeld:

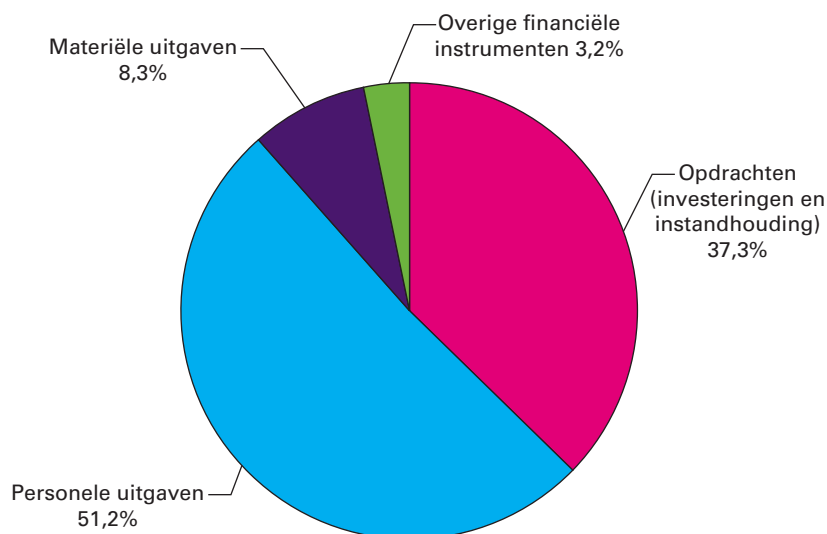
■ Ouderdomspensioenen	■ Uitvoeringskosten ABP
■ Bijzonder Militair InvaliditeitsPensioen en Bijzonder Militair NabestaandenPensioen	■ Veteranenzorg
■ AOW-hiaat	■ Overige Pensioenen en Uitkeringen
■ Uitkeringswet (gewezen militairen/UGM)	

Verdeling van de apparaatsuitgaven

De apparaatsuitgaven van Defensie zijn als volgt verdeeld over de beleids- en niet beleidsartikelen:

Totaaloverzicht apparaatsuitgaven/kosten Ministerie van Defensie (bedragen x € 1.000)							
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Verplichtingen	5.818.000	6.691.367	6.603.290	6.616.805	6.598.219	6.562.352	6.536.192
Apparaat Kerndepartement	1.728.881	1.670.406	1.635.828	1.676.114	1.663.413	1.633.872	1.608.697
Uitvoeringsorganisaties	4.655.878	5.020.961	4.967.462	4.940.691	4.934.806	4.928.480	4.927.495
Koninklijke Marine	668.264	720.948	729.898	732.399	736.533	739.691	739.560
Koninklijke Landmacht	1.140.225	1.231.954	1.248.391	1.255.823	1.255.184	1.257.531	1.257.451
Koninklijke Luchtmacht	541.179	585.521	585.175	590.178	596.759	592.941	591.394
Koninklijke Marechaussee	405.830	449.867	429.944	426.769	426.622	427.736	428.474
Defensie Materieel Organisatie	584.771	655.850	638.907	632.141	628.974	617.844	618.647
Defensie Ondersteuningscom- mando	1.315.609	1.376.821	1.335.147	1.303.381	1.290.734	1.292.737	1.291.969
Totaal apparaatsuitgaven	6.384.759	6.691.367	6.603.290	6.616.805	6.598.219	6.562.352	6.536.192

Grafische weergave van de verhouding apparaatsuitgaven (personele en materiële uitgaven) t.o.v. overige financiële instrumenten (programma)

Overzicht formatie defensiepersoneel

	Personeel 1 juli 2019	Formatie 2020	Formatie 2024
Burgerpersoneel			
Schaal 16 t/m 18	26	28	28
Schaal 15	47	40	40
Schaal 14	124	106	108
Schaal 13	417	399	410
Schaal 12	1.127	1.198	1.228
Schaal 11	1.675	1.665	1.685
Schaal 10	1.801	1.846	1.876
Schaal 9	1.236	1.198	1.218
Schaal 8	1.165	1.122	1.140
Schaal 7	1.361	1.379	1.397
Schaal 6	1.495	1.372	1.381
Schaal 5	1.918	1.952	1.951
Schaal 1 t/m 4	2.669	2.867	2.825
Totaal burgerpersoneel	15.061	15.172	15.287
Militair personeel			
GEN	76	73	73
KOL	336	342	342
LKOL	1.410	1.465	1.488
MAJ	2.287	2.497	2.551
KAP	2.856	3.126	3.172
LNT	1.560	2.502	2.545
AOO	2.822	3.170	3.195
SM	4.304	5.138	5.182

	Personeel 1 juli 2019	Formatie 2020	Formatie 2024
SGT (1)	7.752	10.471	10.549
SLD/KPL	10.327	13.806	13.864
Totaal op functie	33.730	42.590	42.961
Initiële opleidingen (NBOF)	4.227	4.019	4.123
Totaal militair personeel (inclusief NBOF)	37.957	46.609	47.084
Totaal burger en militair personeel	53.018	61.781	62.371

Cyber & space

De Kamer heeft verzocht in de Defensiebegroting *cyber* en *space* duidelijk te specificeren en uit te werken, zodat inzichtelijk wordt welke activiteiten c.q. doelstellingen gesteld worden en welke financiële middelen hiervoor beschikbaar gesteld worden (Kamerstuk [35 000-X, nr. 46](#)). *Cyber* is inmiddels een onderdeel van de begroting en komt ruim aan bod in de beleidsagenda, beleidsartikel 7 Defensie Materieel Organisatie en niet-beleidsartikel 10 Apparaat Kerndepartement. *Space* is nog geen onderdeel van de begroting.

Militair gebruik van de ruimte (*space*) is inmiddels een vaste waarde geworden. Toepassingen van gebruik van de ruimte voor navigatie en communicatie zijn onmisbaar geworden voor het goed functioneren van de krijgsmacht. Defensie heeft er als hoogtechnologische organisatie belang bij de ontwikkelingen in de ruimte op de voet te volgen en voor de modernisering van de krijgsmacht, waaronder het informatiegestuurd optreden, in te zetten. De ontwikkelingen in de ruimte gaan snel. Miniaturisering van satellieten maakt dat de onbemande ruimtevaart ook voor kleinere landen betaalbaar en bereikbaar wordt. Recente incidenten in de ruimte met gevaar voor communicatie en navigatie ten gevolge van activiteiten van andere landen onderstrepen het belang van een goede *space situational awareness* (SSA).

Defensie is bezig met de uitwerking van een Defensie *Space* Strategie waarin aandacht is voor de ruimte als operationeel domein (naast Land, Zee, Lucht en *Cyber*), voor keuzemogelijkheden in te ontwikkelen capaciteiten en de inrichting van de organisatie. Hierbij zal ook aandacht zijn voor het verzoek van de Kamer om de Defensie *Cyber* Strategie te verbreden met de inzet van *cybersoldaten* om Nederland te beschermen als *cyberaanvallen* in de ruimte dreigen de samenleving te ontwrichten en de Kamer daarover te informeren (Kamerstuk [35 000-X, nr. 52](#)).

Chroom-6

Het plan van aanpak «Beheersing chroom-6» is op 4 december 2018 aan de Tweede Kamer aangeboden ([35 000 X, nr. 70](#)). Veel van de maatregelen uit het plan zijn volgens schema reeds uitgevoerd, danwel in uitvoering, waarbij wordt samengewerkt met andere partners. Doordat Defensie gedurende de uitvoering meer inzichten en kennis heeft verworven is duidelijk geworden dat op dit moment voor twee maatregelen de opgave groter is dan bij het opstellen van het plan van aanpak was voorzien. Enerzijds blijkt het een enorme inspanning te onderzoeken welk materieel in de Defensieorganisatie chroom-6 bevat. Ondanks dat extra menskracht aan deze klus is toebedeeld, is het door de enorme opgave niet zeker dat dit binnen de gestelde termijn kan worden uitgevoerd. Daarnaast kost het

verwerken van de nadere inventarisatie van de zogenoemde carcinogene, mutagene en reproductietoxische (CMR)-stoffen, gezien het grote aantal, meer inspanning dan verwacht. Dit laat onverlet dat Defensie ernaar streeft om de gestelde deadlines van het plan van aanpak te halen. De overige maatregelen liggen op schema. Op de website www.Defensie.nl wordt de voortgang van alle maatregelen uit het plan van aanpak chroom-6 gepubliceerd. Deze informatie wordt twee keer per jaar geactualiseerd. Het zoeken naar alternatieve, minder gevaarlijke stoffen door de Directie Materieel Organisatie (DMO) zal ook in 2020 worden voortgezet, onder andere door meer vliegtuigtypes te voorzien van chromarme verfsystemen. Samen met de industrie wordt gewerkt aan minder belastende werkwijzen en aan beter gereedschap om het vrijkomen van stof verder te beperken. Het beleid van Defensie om te komen tot «stofvrij werken» leidt tot meer resultaten, ook voor de andere gevaarlijke stoffen. Door het gericht opleiden van specialisten tot arbeidshygiënist neemt de kennis en de capaciteit toe om commandanten beter te ondersteunen bij hun verantwoordelijkheid voor veilig werken.

7. BIJLAGEN

7.1 ZELFSTANDIGE BESTUURSORGANEN EN RECHTSPERSONEN MET EEN WETTELIJKE TAAK

Overzicht Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak						
Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotingsartikel	Begrotingsraming	Website RWT/ZBO
Stichting Ziektekosten Verzekering Krijgsmacht (SZVK)	X		De SZVK is namens het ministerie van Defensie belast met de uitvoering van de ministeriële Regeling Ziektekostenverzekering militairen. De activiteiten van de SZVK richten zich uitsluitend op militairen in actieve dienst: militairen vallen niet onder de werking van de Zorgverzekeringswet (ZVW).	Wordt per Defensieonderdeel (artikel 2, 3, 4, 5, 7, 8 en 10) betaald uit de post salarissen en sociale lasten	€ 93,2 miljoen. Bedrag is gebaseerd op de begroting/premiestelling 2019. Bedrag omvat de te betalen werknemers en werkgeverspremie.	www.szvk.nl
Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA (SWOON)	X		In 2011 is de stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA (SWOON) opgericht. De stichting verzorgt als onderdeel van de officiersopleiding van officieren in de Nederlandse krijgsmacht de wetenschappelijke bachelor en master programma's, in overeenstemming met de eisen van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. Verder verleent de stichting graden die behoren bij wetenschappelijk onderwijs, laat opleidingen accrediteren en geaccrediteerd houden en verzorgt het wetenschappelijk onderzoek ter ondersteuning van de wetenschappelijke opleidingen. Defensie ondersteunt de stichting met een jaarlijkse subsidie (zie 6.4 Subsidies). Tevens stelt Defensie «om niet» middelen ter beschikking. Deze middelen bestaan uit uitgaven voor salarissen en sociale lasten, IV/IT, huisvesting en overige ondersteuning. De middelen zijn begroot in artikel 8.	8 Defensie Ondersteuningscommando	€ 16,2 miljoen	–

Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotingsartikel	Begrotingsraming	Website RWT/ZBO
Stichting Koninklijke Defensiemusea (SKD)	X		Juni 2014 is de Stichting Defensiemusea (SDM) opgericht. De stichting beoogt een eenduidige aansturing van de vier defensiemusea, Nationaal Militair Museum (NMM), Mariniersmuseum, Marinemuseum en Museum der Marechaussee. Eind 2014 is het complex NMM te Soesterberg geopend en werden de subsidies ondergebracht in één subsidie ten gunste van de Stichting (de jaarlijkse subsidie). In 2018 is de naam op verzoek van het kabinet van de Koning gewijzigd in Stichting Koninklijke Defensiemusea (SKD). De SKD draagt zorg voor het beheren van de museale collectie van Defensie. Zij stelt zich daarnaast ten doel de bezoekers aan de hand van een uiteenlopend activiteiten-aanbod, met vaste en tijdelijke exposities, inzicht te laten verwerven in de betekenis van de krijgsmacht voor onze samenleving in heden, verleden en toekomst.	Niet-beleidsartikel 9: Algemeen	PM	www.nmm.nl

7.2. VERDIEPINGSBIJLAGE

In het verdiepingshoofdstuk worden de belangrijkste mutaties ten opzichte van de begroting 2019 kort toegelicht.

Toelichting op de mutaties

1. *Uitdeling prijsbijstelling*

De toegekende prijsbijstelling is vanuit artikel 12 Nog onverdeeld verder uitgedeeld aan de defensieonderdelen op basis van de financiële instrumenten van de ontwerpbegroting 2019.

2. *Kasschuiven*

Met de kasschuif binnen het artikel 6 Investerings wordt het kasritme van de investeringen in lijn gebracht met de verwachte bestedingen. De kasschuif binnen artikel 10 Apparaat Kerndepartement op de pensioenen leidt tot een betere aansluiting van de uitgaven op de nieuwste pensioenramingen. Daarnaast is er in de begroting een kasschuif arbeidsvoorwaarden verwerkt waardoor de begroting aansluit op de verwachte bestedingen.

3. *Interdepartementale overboekingen*

Vanuit diverse ministeries is budget naar Defensie overgeheveld voor het uitvoeren van activiteiten. Het betreft met name de uitbreiding van luchtverkenningcapaciteit bij de Kustwacht Nederland (artikel 6 Investerings), een bijdrage van EZK voor de btw compensatie NLR en de bijdrage voor Brexit (artikel 9 Algemeen).

Per saldo stijgt de begroting van Defensie met € 7,9 miljoen voor 2020 en met € 18,9 miljoen voor het jaar 2022. Een volledig overzicht van de interdepartementale budgetoverhevelingen is hieronder toegevoegd.

Overzicht interdepartementale overboekingen (bedragen x € 1.000)								
No.	Omschrijving	beleidsartikel	2019	2020	2021	2022	2023	2024
3.a	Bijdrage JenV aan budget Brexit	5	2.200	2.300	2.300	2.300	2.300	2.300
3.b	Bijdrage lenW luchtverkenningcapaciteit Kustwacht Nederland	6				13.491	13.491	13.491
	Bijdrage Douane luchtverkenningcapaciteit Kustwacht Nederland	6				539	539	539
	Bijdrage LNV luchtverkenningcapaciteit Kustwacht Nederland	6				269	269	269
3.c	Bijdrage EZK aan de kosten voor de schietinrichting defensiegebied Petten	6	3.146					
3.d	Bijdrage aan BZK programma versterking HR ICT rijksdienst	7		- 292				
3.e	Bijdrage aan BZK verwerking archieven	7		- 326	- 326	- 326	- 326	- 326
3.f	Bijdrage EZK voor btw compensatie NLR	9	2.683	2.683	2.683	2.683	2.683	2.683
3.g	Bijdrage aan FIN voor categorie management	10	- 70	- 70	- 70	- 70	- 70	
3.h	Bijdrage aan Koninkrijksrelaties voor incidentele herstelpremies	12	- 17	- 17	- 17	- 17	- 17	
3.i	Bijdrage aan Koninkrijksrelaties aanschaf software (OSINT)	12	- 524					
Totaal			7.418	4.278	4.570	18.869	18.869	18.956

4. *Extra aanvullende middelen*
Vanuit de Voorjaarsnota zijn middelen toegevoegd aan de Defensiebegroting, mede gelet op de situatie in Venezuela en in respons op bijstandsverzoeken van Aruba en Curaçao. Deze middelen worden besteed aan de versterking van de maritieme grenzen van Aruba, Curaçao en Bonaire en ten behoeve van maatregelen in het kader van crisisbeheersing binnen het Koninkrijk.
5. *Doorwerking bijstelling ontvangsten*
Binnen het artikel 1 Inzet worden lagere ontvangsten voorzien voor de inzet van *Vessel Protection Detachments* (VPD's). De lagere ontvangsten werken door op het uitgavenkader van de overige inzet. De extra ontvangsten van het afkomen van het eigen vermogen van het agentschap DMO OPS zijn op artikel 7 DMO toegevoegd aan het uitgavenkader.
6. *Interne herschikkingen*
DMO (artikel 7) ontvangt extra budget voor brandstof, omdat hier hogere uitgaven worden verwacht. Bij het DOSCO (artikel 8) worden verwachte tekorten in de exploitatie infrastructuur, de materiële schade door chroom-6 en de bijdrage aan Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem (DBBS) vanwege vertraging opgelost. Ook intensivering van het munitiedomein is bij de defensieonderdelen verwerkt in de budgetten van 2019 en 2020.

7. Overige mutaties

De financiële instrumenten, zoals instandhouding materieel, personele en materiële uitgaven zijn bijgesteld n.a.v. herschikken van activiteiten tussen de defensieonderdelen met de daarbij behorende financiële middelen. Verder zijn er maatregelen genomen voor de financiële dekking van de Personeelsagenda en voor het nieuwe cao akkoord.

Artikel 1 Inzet (bedragen x € 1.000)						
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Stand ontwerpbegroting 2019	199.488	199.488	199.487	199.488	199.487	199.488
Mutaties 1e suppletoire begroting 2019	48.081					
Stand 1e suppletoire begroting 2019	247.569	199.488	199.487	199.488	199.487	199.488
Nieuwe mutaties						
Loon en prijsbijstelling naar Attaches	- 600	- 600	- 600	- 600	- 600	- 600
Doorwerking ontvangsten / Bijstellen opdrachten overige inzet		- 3.800	- 3.800	- 3.800	- 3.800	- 3.800
Uitdeling prijsbijstelling		159	159	159	159	159
Stand ontwerpbegroting 2020	246.969	195.247	195.246	195.247	195.246	195.247
Artikel 2 Koninklijke Marine (bedragen x € 1.000)						
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Stand ontwerpbegroting 2019	842.097	864.324	873.722	866.366	867.175	866.520
Mutaties 1e suppletoire begroting 2019	13.491	1.611	2.383	2.006	3.275	3.336
Stand 1e suppletoire begroting 2019	855.588	865.935	876.105	868.372	870.450	869.856
Nieuwe mutaties						
Bijstelling personele uitgaven (bijstellen formatie en dekking cao en invoering kwaliteitsmedewerkers; bijdrage goed werkgeverschap)		7.711	9.107	9.436	9.534	9.518
Bijstelling instandhouding materieel (Joint fires van DMO en delta exploitatie)	376	942	940	932	821	825
Bijstelling materiële uitgaven (P-agenda en internet legering); bijdrage aan goed werkgeverschap; HR model conceptueel en TNO onderzoek MOC ABNL)	- 16	- 297	- 197			
Uitdeling prijsbijstelling		3.699	3.747	3.579	3.592	3.582
Doorwerking ontvangsten/btw teruggave	16.300					
Intensivering munitiedomein (project obelix)	167	2.000				
Aftopping maximale pensioenpremie	80	80	80	80	80	80
Cao akkoord 2019	46.942	45.834	38.877	39.434	39.841	40.230
Stand ontwerpbegroting 2020	919.437	925.904	928.659	921.833	924.318	924.091

Artikel 3 Koninklijke Landmacht (bedragen x € 1.000)

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Stand ontwerpbegroting 2019	1.427.287	1.465.734	1.499.013	1.528.201	1.521.673	1.528.177
Mutaties 1e suppletoire begroting 2019	- 48.988	- 23.318	- 19.012	- 17.684	- 15.598	15.683
Stand 1e suppletoire begroting 2019	1.378.299	1.442.416	1.480.001	1.510.517	1.506.075	1.512.494
Nieuwe mutaties						
Bijstelling personele uitgaven (bijstellen formatie, dekking cao en P-agenda; invoeren kwaliteitsmedewerkers, verbeteren stage-beleid)	- 20.000	- 1.429	- 2.685	- 4.173	- 4.870	- 4.942
Uitdeling prijsbijstelling		5.088	5.392	5.830	5.742	5.847
Teruggave verwachte onderrealisatie 2019	16.000					
Intensivering munitiedomein (project obelix)	33	400				
Bijstelling gereedstelling (dekking cao)	- 3.000					
Bijstelling materiële uitgaven (HR model)	- 31	- 125	- 157			
Bijstelling personele exploitatie (claim MIVD)		100	200	350	350	350
Aftopping maximale pensioenpremie	156	156	156	156	156	156
Cao akkoord 2019	81.698	74.226	60.428	61.260	62.084	62.858
Stand ontwerpbegroting 2020	1.453.155	1.520.832	1.543.335	1.573.940	1.569.537	1.576.763

Artikel 4 Koninklijke Luchtmacht (bedragen x € 1.000)

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Stand ontwerpbegroting 2019	799.984	818.442	832.701	818.482	815.479	813.439
Mutaties 1e suppletoire begroting 2019	11.654	91	4.175	5.509	8.734	9.102
Stand 1e suppletoire begroting 2019	811.638	818.533	836.876	823.991	824.213	822.541
Nieuwe mutaties						
Bijstelling personele uitgaven (bijstellen formatie)		- 1.533	- 797	- 2.130	- 2.096	- 2.096
Bijstelling instandhouding materieel (dekking cao en P-agenda; <i>Patriot missiles</i> OPS budget)		- 3.803	- 4.206	- 4.799	- 4.322	- 4.328
Uitdeling prijsbijstelling		5.442	5.569	5.301	4.702	4.671
Intensivering munitiedomein (project obelix)	100	600				
Bijstelling materiële uitgaven			- 78	- 78		
Bijstellen overige personele exploitatie (HR model)	- 13	- 51	- 64			
Aftopping maximale pensioenpremie	51	51	51	51	51	51
Cao akkoord 2019	32.195	28.077	22.841	23.355	23.793	24.142
Stand ontwerpbegroting 2020	843.971	847.316	860.192	845.691	846.341	844.981

Artikel 5 Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)						
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Stand ontwerpbegroting 2019	405.344	409.011	410.499	409.775	409.778	409.778
Mutaties 1e suppletoire begroting 2019	16.487	1.208	1.311	1.268	1.906	2.265
Stand 1e suppletoire begroting 2019	421.831	410.219	411.810	411.043	411.684	412.043
Nieuwe mutaties						
Bijstelling personele uitgaven (bijstellen formatie, dekking cao; P-agenda)		- 5.928	- 5.239	- 4.968	- 4.796	- 4.805
Bijstelling materiële uitgaven (Home Base Support; HR model)	- 11	- 143	- 154	- 100	- 100	
Uitdeling prijsbijstelling		562	582	578	580	580
Bijdrage JenV aan budget Brexit		1.258	1.258	1.258	1.258	1.258
Versterking grenstoezicht KMar	3.000	3.000	3.000	3.000	3.000	3.000
Intensivering munitiedomein (project obelix)	17	150				
Aftopping maximale pensioenpremie	50	50	50	50	50	50
Cao akkoord 2019	32.008	27.500	22.186	22.485	22.784	23.072
Stand ontwerpbegroting 2020	456.895	436.668	433.493	433.346	434.460	435.198

Artikel 6 Investerings (bedragen x € 1.000)						
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Stand ontwerpbegroting 2019	2.839.964	3.130.724	3.256.135	2.875.688	2.665.766	2.680.867
Mutaties 1e suppletoire begroting 2019	19.273	12.990	9.862	10.763	17.763	13.663
Stand 1e suppletoire begroting 2019	2.859.237	3.143.714	3.265.997	2.886.451	2.683.529	2.694.530
Nieuwe mutaties						
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	- 139.157	- 271.237	- 124.677	421.148	548.910	592.690
Versterking maritieme grenzen Aruba, Curacao en Bonaire	2.190					
Herschikking kasschuif 2019 OW (vastgoed)		- 10.000	- 30.000	- 30.000	- 30.000	- 30.000
Bijdrage IenW luchtverkenningcapaciteit Kustwacht Nederland				13.491	13.491	13.491
Bijdrage Douane luchtverkenningcapaciteit Kustwacht Nederland				539	539	539
Bijdrage LNV luchtverkenningcapaciteit Kustwacht Nederland				269	269	269
Kasschuiven investeringen	- 200.000	- 300.000	- 300.000	200.000	300.000	300.000
Uitdeling prijsbijstelling		49.336	53.105	45.732	39.938	43.130
Interne herschikking energiesteigers nieuwe haven		1.400	1.400	1.400	1.400	700
herschikking valuta	46.400	4.500	8.400	14.300	26.000	8.000
Bijdrage DBBS tbv bijstellen exploitatie infra a.g.v. vertraging	- 4.500	- 4.900				
herschikking 1e deel strategisch vastgoedplan		- 25.000	- 25.000	- 50.000	- 50.000	- 50.000
Uitdelen delta exploitatie reeksen	- 4.333	- 10.513	- 18.782	- 26.033	- 32.977	- 33.889
herschikking EJM naar valuta reserve	- 43.500					
Doorverdeling BVM reeks MIVD budget geïntegreerde aanwijzing (GA)	250	900	800	650	650	650
Doorverdeling NAVO capaciteitsdoelstellingen voor F-35, SOF AIR, SOF Ground Enablers		30.000	185.400	250.800	279.600	339.800

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Doorverdelen eindejaarsmarge 2018	67.500					
Bijdrage BZK aanschaf software OSINT	- 524					
Interne herschikking ontsluiting defensienetwerk A145 CNA	- 2.640	- 6.960				
Opdracht Voorzien in Infrastructuur	5.346	38.915	59.000	84.202	84.000	84.108
Herschikking kasschuif 2019 OW (vastgoed)		10.000	30.000	30.000	30.000	30.000
Uitdeling prijsbijstelling		5.315	5.400	5.602	5.400	4.808
Bijdrage Brexit grenstoezicht	2.200					
Bijdrage EZK aan de herinrichting schietrichting defensiegebied Petten	3.146					
Interne herschikking energiesteigers Nieuwe Haven		- 1.400	- 1.400	- 1.400	- 1.400	- 700
Herschikking 1e deel strategisch vastgoedplan		25.000	25.000	50.000	50.000	50.000
Opdracht Voorzien in IT	- 101.080	- 2.922	6.322	149.373	70.380	62.572
Uitdeling prijsbijstelling		6.382	5.086	4.581	6.371	4.074
Kasschuiven jubilief 2019	- 100.000			100.000		
Uitdelen delta exploitatie reeksen	- 9.720	- 16.264	- 17.364	- 17.408	- 17.391	- 17.702
Interne herschikking ontsluiting defensienetwerk nieuwbouwpand (A145) op Camp New Amsterdam (CNA)	2.640	6.960				
Doorverdelen eindejaarsmarge 2018	6.000					
Doorverdeling NAVO capaciteitsdoelstellingen: IGO defensiebreed			18.600	62.200	81.400	76.200
Bekostiging Wetenschappelijk Onderzoek	2.683	- 39.956	- 39.955	- 39.955	- 39.955	- 39.955
Bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken naar artikel 9 kennis en innovatie		- 43.325	- 43.325	- 43.325	- 43.325	- 43.325
Uitdeling prijsbijstelling		1.561	1.562	1.562	1.562	1.562
Correctie uitdeling prijsbijstelling (naar artikel 9)		- 875	- 875	- 875	- 875	- 875
Bijdrage EZK voor btw compensatie NLR	2.683	2.683	2.683	2.683	2.683	2.683
Bijdrage aan de NAVO	0	647	621	612	577	579
Uitdeling prijsbijstelling		647	621	612	577	579
Reserve valutaschommelingen	- 2.900	- 4.500	- 8.400	- 14.300	- 26.000	- 8.000
Herschikking valuta DLP 19.0		1.625	5.000	7.393	3.348	2.782
Herschikking valuta	- 46.400	- 6.125	- 13.400	- 21.693	- 29.348	- 10.782
EJM valutareserve	43.500					
Stand ontwerpbegroting 2020	2.624.129	2.864.661	3.158.908	3.487.531	3.321.441	3.386.524

Artikel 6 Investerings (bedragen x € 1.000)

	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033
Stand ontwerpbegroting 2019	2.700.210	2.701.001	2.723.821	2.719.647	2.711.350	27.115.154	2.705.550	2.703.959	
Mutaties 1e suppletoire begroting 2019									
Stand 1e suppletoire begroting 2019	2.700.210	2.701.001	2.723.821	2.719.647	2.711.350	2.711.124	2.705.550	2.703.959	
Nieuwe mutaties									

	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	213.880	198.167	157.163	102.302	189.964	99.328	103.662	79.905	2.241.288
Bijdrage IenW luchtverkenningcapaciteit Kustwacht Nederland	13.491	13.491	13.491	13.491	13.491	13.491	13.491		
Bijdrage Douane luchtverkenningcapaciteit Kustwacht Nederland	539	539	539	773	970	970	970		
Bijdrage LNV luchtverkenningcapaciteit Kustwacht Nederland	269	269	269	387	485	485	485		
Uitdeling prijsbijstelling	43.024	43.014	43.125	43.187	43.020	43.010	43.041	43.042	43.042
Interne herschikking energiesteigers nieuwe haven									
Defensie herschikking	13.703	13.703	13.703	13.703	13.703	13.703	13.703	13.703	13.703
Herschikking valuta	4.100	500	300	1.900	- 324	100	100	100	100
Herschikking 1e deel strategisch vastgoedplan	- 50.000	- 50.000	- 50.000	- 50.000	- 50.000	- 50.000	- 50.000	- 50.000	- 50.000
Uitdelen delta exploitatie reeksen	- 34.296	- 34.399	- 35.614	- 40.889	- 36.931	- 33.481	- 33.278	- 33.490	- 33.499
Bijdrage vanuit DBBS tbv hogere exploitatie infra door vertraging						4.500	4.900		
Extrapolatie							3.700		2.161.392
Samenvoegen AIVD/ MIVD en Frederikkazerne (AMF) op 1 locatie			- 7.300	- 7.300	- 7.300	- 7.300	- 7.300	- 7.300	- 7.300
Doorverdeling BVM reeks MIVD budget geïntegreerde aanwijzing (GA)	650	650	650	650	650	650	650	650	650
Doorverdeling NAVO capaciteitsdoelstellingen: IGO defensiebreed	222.400	210.400	178.000	126.400	212.200	113.200	113.200	113.200	113.200
Herschikking valuta									
Opdracht Voorzien in Infrastructuur	54.782	54.861	62.287	62.230	62.230	62.230	62.230	62.230	301.000
herschikking 1e deel strategisch vastgoedplan	50.000	50.000	50.000	50.000	50.000	50.000	50.000	50.000	50.000
Samenvoegen AIVD/ MIVD en Frederikkazerne (AMF) op 1 locatie			7.300	7.300	7.300	7.300	7.300	7.300	7.300
Parkeerplaatsen KMar op airport Rotterdam/Den Haag	- 40	- 40	- 40	- 40	- 40	- 40	- 40	- 40	
Extrapolatie									238.730
Uitdelen prijsbijstelling investeringen tranche 2019	4.822	4.901	5.027	4.970	4.970	4.970	4.970	4.970	4.970
Opdracht Voorzien in IT	63.306	55.110	33.400	- 1.299	56.345	- 9.605	- 9.510	- 9.595	188.458
Uitdelen delta exploitatie reeksen	- 17.461	- 17.588	- 17.461	- 17.755	- 17.478	- 17.438	- 17.311	- 17.396	- 17.396
Extrapolatie									198.053

	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033
Doorverdeling NAVO capaciteitsdoelstellingen: IGO defensiebreed	76.600	68.600	47.000	12.600	69.800	3.800	3.800	3.800	3.800
Uitdelen prijsbijstelling investeringen tranche 2019	4.167	4.098	3.861	3.856	4.023	4.033	4.001	4.001	4.001
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	- 39.955	- 39.955	- 39.955	- 39.955	- 39.955	- 39.955	- 39.954	- 39.955	37.373
Uitdelen prijsbijstelling investeringen tranche 2019	687	687	687	687	687	687	688	687	687
Bijdrages aan ander begrotingshoofdstukken naar artikel 9 kennis en innovatie	- 43.325	- 43.325	- 43.325	- 43.325	- 43.325	- 43.325	- 43.325	- 43.325	- 43.325
Structurele btw compensatie EZK NLR projecten	2.683	2.683	2.683	2.683	2.683	2.683	2.683	2.683	2.683
Extrapolatie									77.328
Bijdrage aan de NAVO	578	578	578	578	578	578	578	578	29.216
Uitdeling prijsbijstelling	578	578	578	578	578	578	578	578	578
Extrapolatie									28.638
Reserve valutaschommelingen	- 4.100	- 500	- 300	- 1.900	324	- 100	- 100	- 100	0
Extrapolatie									100
Intern beschikbaar valutaschommelingen	- 6.108	- 1.192	- 832	- 3.540	212	- 392	- 197	- 125	- 201
Herschikking valuta DLP 19.0	2.008	692	532	1.640	112	292	97	25	101
Stand ontwerpbegroting 2020	2.988.701	2.969.262	2.936.994	2.841.603	2.980.836	2.823.600	2.822.456	2.797.022	2.797.335

Artikel 7 Defensie Materieel Organisatie (bedragen x € 1.000)

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Stand ontwerpbegroting 2019	932.220	969.497	986.801	994.171	1.000.801	993.771
Mutaties 1e suppletoire begroting 2019	- 2.315	2.419	3.008	1.125	- 8.505	- 4.088
Stand 1e suppletoire begroting 2019	929.905	971.916	989.809	995.296	992.296	989.683
Nieuwe mutaties						
Bijstelling personele uitgaven (bijstellen formatie, dekking cao; P-agenda)	- 8.009	- 3.155	- 7.090	- 5.995	- 6.456	- 6.456
Bijstelling instandhouding infrastructuur (abonnementskosten internet op de legeringskamer)		231	115			
Bijstellen instandhouding materieel		- 890	- 510			
Bijstelling instandhouding IT / IB bijdrage aan BZK verwerken archieven en bijdrage aan categoriemanagement	- 70	- 396	- 396	- 396	- 396	- 326
Bijstelling gereedstelling (project <i>Joint fires</i> naar marine; dekking cao; P-agenda)		- 5.616	- 6.096	- 5.849	- 6.096	- 6.076
Uitdeling prijsbijstelling		8.957	9.135	9.248	9.382	9.281
Intensivering munitiedomein (project obelix)	1.000	3.750				
Bijdrage BZK programma versterking HR IT rijksdienst		- 292				
Teruggave bijdrage verwachte onderrealisatie 2019 t.b.v. brandstof	20.000					
Doorwerking ontvangsten NAFIN netwerk		6.669	6.669	6.669	6.669	6.669
Bijdrage Brexit KMar		53	53	53	53	53
Doorverdeling BVM reeks MIVD budget geïntegreerde aanwijzing (GA)		141	342	503	503	503
Uitdelen delta exploitatie	13.677	25.985	35.356	42.659	49.697	50.916
Aftopping maximale pensioenpremie	85	85	85	85	85	85
Cao akkoord 2019	14.840	13.170	11.619	11.676	11.719	11.780
Doorwerking ontvangsten EV agentschap DMO OPS	14.000					
Stand ontwerpbegroting 2020	985.428	1.020.608	1.039.091	1.053.949	1.057.456	1.056.112

Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando (bedragen x € 1.000)						
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Stand ontwerpbegroting 2019	1.279.776	1.290.764	1.267.012	1.248.789	1.253.313	1.252.076
Mutaties 1e suppletoire begroting 2019	51.183	15.028	8.457	9.437	9.352	8.168
Stand 1e suppletoire begroting 2019	1.330.959	1.305.792	1.275.469	1.258.226	1.262.665	1.260.451
Nieuwe mutaties						
Bijstelling personele uitgaven (bijstellen formatie, dekking cao; P-agenda en loon en prijscompensatie attaches; interne herschikking verhuiscontract)	600	- 17.234	- 14.619	- 13.608	- 11.973	- 11.994
Bijstelling overige personele exploitatie (HR model; home base support; SIB reïntegratie militair personeel; interne herschikking verhuiscontract)	9	3.015	3.078	9.508	5.111	6.308
Bijstellen materiële uitgaven		100	100	100	100	100
Uitdeling prijsbijstelling		8.688	8.313	8.132	8.162	8.147
Intensivering munitiedomein (project obelix)		200				
Bijstellen exploitatiebudget infrastructuur	4.500	78	78	78		
Bijstellen budget materiële schade chroom 6	4.500					
Bijdrage DBBS tbv bijstellen exploitatie infra a.g.v. vertraging	4.500	4.900				
Bijdrage Brexit KMar		908	908	908	908	908
doorverdeling BVM reeks MIVD budget geïntegreerde aanwijzing (GA)		530	1.289	1.896	1.896	1.896
Aftopping maximale pensioenpremie	366	366	366	366	366	366
Cao akkoord 2019	31.387	27.804	28.399	25.128	25.502	25.787
Stand ontwerpbegroting 2020	1.376.821	1.335.147	1.303.381	1.290.734	1.292.737	1.291.969
Artikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)						
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Stand ontwerpbegroting 2019	105.779	100.408	101.934	102.103	102.069	102.076
Mutaties 1e suppletoire begroting 2019	2.138	13.819	3.166	1.239	1.425	1.722
Stand 1e suppletoire begroting 2019	107.917	114.227	105.100	103.342	103.494	103.798
Bijstelling opdrachten (dekking cao en P-agenda)		- 515	- 534	- 583	- 699	- 685
Herschikking budget Kennis en Innovatie naar bijdrages aan andere begrotingshoofdstukken		43.325	43.325	43.325	43.325	43.325
Uitdeling prijsbijstelling		2.328	2.350	2.352	2.352	2.352
Overige mutaties		32	49	90	200	192
Stand ontwerpbegroting 2020	107.917	159.397	150.290	148.526	148.672	148.982

Artikel 10 Apparaat Kerndepartement (bedragen x € 1.000)

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Stand ontwerpbegroting 2019	1.626.034	1.574.934	1.607.071	1.582.691	1.568.865	1.484.337
Mutaties 1e suppletoire begroting 2019	- 15.613	9.376	8.267	7.538	2.797	62.690
Stand 1e suppletoire begroting 2019	1.610.421	1.584.310	1.615.338	1.590.229	1.571.662	1.547.027
Nieuwe mutaties						
Bijstelling personele uitgaven (bijstellen formatie; project obelix)		- 2.928	- 2.772	- 2.644	- 3.227	- 2.597
Dekking cao en P-agenda	- 9.000	- 9.029	- 9.234	- 9.374	- 9.473	- 9.374
Harmonisatie SIB reïntegratie MP			- 100	- 600	- 1.000	- 1.342
Uitdeling BVM-claim MIVD	750	2.829	6.869	10.101	10.101	10.101
Uitdeling prijsbijstelling		520	588	615	720	720
Doorwerking ontvangsten vrijval lening en aflossing ivm extra aflossing 2018		- 2.500				
Kasschuif pensioenen en uitkeringen		- 10.000		10.000		
Bijstelling uitkeringen (pensioenen)	- 10.200					
Overige mutaties (HR model)	- 4	- 16	- 20			
Bijdrage Brexit KMar		81	81	81	81	81
Aftopping maximale pensioenpremie	692	692	692	692	692	692
Cao akkoord 2019	77.747	71.869	64.672	64.313	64.316	63.389
Stand ontwerpbegroting 2020	1.670.406	1.635.828	1.676.114	1.663.413	1.633.872	1.608.697

Artikel 11 Geheim (bedragen x € 1.000)

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Stand ontwerpbegroting 2019	7.586	7.585	7.585	7.585	7.585	7.585
Mutaties 1e suppletoire begroting 2019	1.078	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200
Stand 1e suppletoire begroting 2019	8.664	8.785	8.785	8.785	8.785	8.785
Prijsbijstelling 2018		110	110	110	110	110
Doorverdeling MIVD budget geïntegreerde aanwijzing (GA)		1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Stand ontwerpbegroting 2020	8.664	9.895	9.895	9.895	9.895	9.895

Niet-beleidsartikel 12 Nog onverdeeld (bedragen x € 1.000)

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Stand ontwerpbegroting 2019	11.494	102.315	80.766	96.212	90.220	84.707
Mutaties 1e suppletoire begroting 2019	308.314	263.890	489.863	594.793	638.247	693.100
Stand 1e suppletoire begroting 2019	319.808	366.205	570.629	691.005	728.467	777.807
Nieuwe mutaties						
Bijstelling onverdeeld (SIB harmonisatie reïntegratie militair personeel)		2.000	2.100	- 3.858	955	
Uitdeling prijsbijstelling		- 97.918	- 100.843	- 93.119	- 88.996	- 89.250
Maatregelen crisisbeheersing Koninkrijk en versterking maritieme grenzen Aruba, Curaçao en Bonaire	10.389					
Doorwerking van btw teruggave 2015	2.700					
Dekking project obelisk, teruggave onderrealisatie; tekorten infra	- 46.317	- 7.400				
Bijdrage aan Koninkrijksrelaties voor incidentele herstellpremies	- 17	- 17	- 17	- 17	- 17	
Extrapolatie goed werkgeverschap	110.000	110.000	110.000	110.000	110.000	120.000
Doorverdelen eindejaarmarge 2018 investeringen	- 73.500					
Dekking arbeidsvoorwaardenakkoord	40.000	40.000	40.000	40.000	40.000	40.000
Doorverdelen BVM reeks MIVD budget geïntegreerde aanwijzing	- 1.000	- 5.500	- 10.500	- 14.500	- 14.500	- 14.500
P-agenda	75	275	375			
Doorverdelen reeks grensbewaking marechaussee	- 3.000	- 3.000	- 3.000	- 3.000	- 3.000	- 3.000
Uitdeling prijsbijstelling						
LPO tranche 2018 en 2019 over aanvullende post	5.230	5.230	5.230	5.230	5.230	5.230
Uitdelen NAVO capaciteitsdoelstellingen	- 10.000	- 42.000	- 249.000	- 358.000	- 406.000	- 461.000
Interne herschikking AV akkoord uitdelen NAVO capaciteitsdoelstellingen	10.000	12.000	45.000	45.000	45.000	45.000
Aftopping maximale pensioenpremie	- 1.480	- 1.480	- 1.480	- 1.480	- 1.480	- 1.480
Cao akkoord 2019	- 316.817	- 288.480	- 249.022	- 247.654	- 249.859	- 251.708
Kasschuif t.b.v. dekking arbeidsvoorwaarden 2019	31.700	- 6.340	- 6.340	- 6.340	- 6.340	- 6.340
Stand ontwerpbegroting 2020	77.771	83.575	153.132	163.267	159.460	160.759

7.3 MOTIES EN TOEZEGGINGEN

Door de Staten-Generaal aanvaarde moties				
Omschrijving van de motie	Vindplaats		Stand van zaken augustus 2019	
Karabulut en Kerstens: verzoekt de regering deze specifieke groep PTSS-patiënten zo spoedig mogelijk in kaart te brengen; verzoekt de regering tevens het gewijzigde PTSS-protocol zo spoedig mogelijk in te voeren.	Notaoverleg Veteranen- beleid	30 139, nr. 214	Afgedaan	30 139, nr. 219 d.d. 2-7-2019
Diks en Stoffer: verzoekt de regering, met de ministeries van Defensie, van Justitie en Veiligheid en van Volksgezondheid, Welzijn en Sport een landelijke campagne te ontwikkelen die leidt tot bredere bewustwording en eerdere herkenning in de samenleving van de symptomen en kenmerken van PTSS en hoe hiermee om te gaan.	Notaoverleg Veteranen- beleid	30 139, nr. 216	In behandeling	
Kerstens: inzicht in kosten en omvang flexibele schil.	WGO Jaarverslag	35 200-X, nr. 10	In behandeling	
Belhaj: over voortgang implementatie DAP 1325.	WGO Jaarverslag	35 200-X, nr. 11	In behandeling	
Kerstens: verzoekt de regering, ingeval Defensie in het gelijk wordt gesteld (bezwaar tegen RVU boetes) de daarmee gepaard gaande bedragen ten goede te laten komen aan de medewerkers van Defensie, bijvoorbeeld in de vorm van arbeidsvoorwaardenruimte.	AO Personeel	35 000-X, nr. 117	Uitspraak op bezwaar afwachten	
Belhaj: Verzoekt de regering, en specifiek het Ministerie van Defensie, in de afweging tussen chroom-6-houdende verf of gelijkwaardige alternatieven, het financieel-economische aspect de laagste prioriteit te geven binnen budgettaire kaders van Defensie en indien dit een afweging zal zijn hierover expliciet de Kamer te informeren.	AO Chroom-6	35 000-X, nr. 121	Afgedaan	35 000-X, nr. 147 d.d. 4-7-2019
Belhaj: verzoekt de regering, en specifiek het Ministerie van Defensie, om zo spoedig mogelijk actief te stoppen met het werken met chroom-6-houdende verf, het vervangingsproces en certificeringsproces te versnellen en chroomvrije verfsystemen te implementeren.	AO Chroom-6	35 000-X, nr. 120	Afgedaan	35 000-X, nr. 147 d.d. 4-7-2019
Kerstens: verzoekt de regering, voor eens en altijd duidelijk te maken dat het bij het melden van misstanden en calamiteiten onder druk laten ondertekenen van geheimhoudingsverklaringen niet aan de orde is.	AO Personeel	35 000-X, nr. 118	In behandeling	
Belhaj: verzoekt de regering, alle mogelijke maatregelen te treffen om blootstelling aan en gezondheidsschade veroorzaakt door uitstootgassen van <i>burnpits</i> zo veel als mogelijk te voorkomen.	AO Personeel	35 000-X, nr. 113	In behandeling	
Belhaj: verzoekt de regering, om de nota Defensie Industrie Strategie en de Innovatiestrategie Defensie aan te vullen met voorstellen die volgen uit het plan van aanpak Defensie Operationele Energiestrategie.	NO DIS	31 125, nr. 98	In behandeling	
Bruins Slot: verzoekt de regering, op deze voorgaande punten aan de Kamer duidelijkheid te bieden en een ethisch en juridisch kader te ontwikkelen waarbinnen het onderzoek, de ontwikkeling en de toepassing van <i>human enhancement</i> gaan plaatsvinden, en de Kamer hierover voor de zomer van 2019 te informeren.	NO DIS	31 125, nr. 97	Afgedaan	31 125, nr. 105 d.d. 4-7-2019
Bruins Slot: verzoekt het kabinet het ontwerp, de ontwikkeling, bouw, instandhouding en eindregie van onderzeeboten binnen de gouden driehoek te accommoderen.	NO DIS	31 125, nr. 96	In behandeling	
Belhaj: verzoekt de regering, na één jaar het functioneren van de IVD, het MID en de COID te evalueren, het personeel (burgers en militairen) te betrekken bij deze evaluatie en de onderzoeksopzet van de evaluatie vooraf aan de kamer voor te leggen.	AO Veiligheid en integriteit	35 000-X, nr. 89	In behandeling	

Omschrijving van de motie	Vindplaats	Stand van zaken augustus 2019
Belhaj: verzoekt de regering, bij onderzoeken naar en bij de afhandeling van klachten door het MID, de COID en de Inspectie Veiligheid Defensie, de onafhankelijkheid en objectiviteit te waarborgen, door personen (niet zijnde de melder zelf en/of getuigen) die een rol hebben gespeeld waarover de melding gaat, niet te betrekken in het onderzoek en/of bij de afhandeling van klachten; verzoekt de regering, bij gevraagde en ongevraagde onderzoeken van de Inspectie Veiligheid Defensie en de COID, de onafhankelijkheid en objectiviteit te waarborgen door personen die een rol hebben gespeeld in de totstandkoming van het te onderzoeken beleid niet te betrekken in het doen van onderzoek.	AO Veiligheid en integriteit	35 000-X, nr. 90 Afgedaan 35 000-X, nr. 106 d.d. 18-3-2019
Stoffer en Verhoeven: verzoekt de regering, een Ruslandstrategie op te stellen en deze in 2019 aan de Kamer voor te leggen.	Plenair debat Rusland	33 694, nr. 37 In behandeling
Verhoeven en Bruins Slot: verzoekt de regering het initiatief te nemen om internationale overeenstemming te bereiken over de praktische toepassing van het bestaande internationale recht op het digitale domein en de Kamer hierover te informeren.	Plenair debat Rusland	33 694, nr. 35 Afgedaan PM d.d. 5-7-2019
Stoffer: verzoekt de regering, deze samenwerking verder te optimaliseren door meer gebruik te maken van <i>dual-use-innovatie</i> en het waar mogelijk bevorderen van afspraken over reële toegang voor Nederlandse bedrijven tot door Defensie ontwikkelde kennis.	Begrotingsbehandeling	35 000-X, nr. 64 In behandeling
Bruins Slot: verzoekt de regering, de Defensie <i>Cyber</i> Strategie te verbreden met de inzet van <i>cybersoldaten</i> om Nederland te beschermen als <i>cyberaanvallen</i> in de ruimte dreigen de samenleving te ontwrichten, en de Kamer daarover te informeren.	Begrotingsbehandeling	35 000-X, nr. 52 In behandeling
Bruins Slot: verzoekt de regering, te voorzien in draadloos breedbandinternet van goede kwaliteit, thuiswifi, voor alle legering binnen Defensie, daartoe een plan te maken en de Kamer daarover uiterlijk voorjaar 2019 te informeren.	Begrotingsbehandeling	35 000-X, nr. 51 Afgedaan 34 919, nr. 35 d.d. 25-4-2019
Belhaj: draagt de regering op de Tweede Kamer eerst te informeren over alle financiële implicaties en nut en noodzaak van het voornemen tot de heroverweging van het Marine Etablissement Amsterdam alvorens stappen worden gezet met betrekking tot de heroverweging.	Begrotingsbehandeling	35 000-X, nr. 58 In behandeling
Popken: verzoekt de regering, vanaf volgend jaar in de Defensiebegroting <i>cyber</i> en <i>space</i> duidelijk te specificeren en uit te werken, zodat inzichtelijk wordt welke activiteiten c.q. doelstellingen gesteld worden en welke financiële middelen hiervoor beschikbaar gesteld worden.	Begrotingsbehandeling	35 000-X, nr. 46 Afgedaan in deze begroting
Bruins Slot en Stoffer: verzoekt de regering, interdepartementaal in overleg te treden om ruimte te creëren voor maatschappelijke diensttijd bij Defensie.	Begrotingsbehandeling	35 000-X, nr. 53 In behandeling
Stoffer en Bruins Slot: verzoekt de regering, de Franse en Duitse regering formeel op de hoogte te brengen van de Nederlandse bezwaren tegen een Europees leger, en actief samenwerking te zoeken met de regeringen van andere EU-lidstaten voor een effectief gezamenlijk tegenwicht.	Begrotingsbehandeling	35 000-X, nr. 63 Afgedaan 21 501-28, nr. 185
Kerstens: verzoekt de regering, uiterlijk in de volgende Veteranennota een uitgewerkt plan daartoe te presenteren alsook vertegenwoordigers van het thuisfront bij die uitwerking te betrekken.	Begrotingsbehandeling	35 000-X, nr. 59 Afgedaan 30 139, nr. 218 d.d. 11 juni 2019
Bruins Slot: verzoekt de regering, indien het dit jaar niet tot een arbeidsvoorwaardenakkoord komt, nog voor de jaarwisseling met een aanvullend voorstel te komen, waaruit de waardering voor het Defensiepersoneel concreet blijkt.	Begrotingsbehandeling	35 000-X, nr. 50 Afgedaan 35 000-X, nr. 72 d.d. 17-12-2018
Belhaj en Bosman: verzoekt de regering, op korte termijn de mogelijkheden te verkennen voor het initiatief van een PESCO-project om te komen tot een gezamenlijke Europese <i>Urban Warfare</i> -trainingsfaciliteit ten behoeve van het gezamenlijk opleiden en trainen van militairen.	Begrotingsbehandeling	35 000-X, nr. 57 In behandeling

Omschrijving van de motie	Vindplaats	Stand van zaken augustus 2019
Diks en Belhaj: verzoekt de regering, in aanloop naar de herijking van de Defensievisie in 2020 een inspraaktraject in te zetten om de Kamer, Defensiepersoneel en de samenleving te betrekken bij fundamentele keuzes over de toekomstige inrichting van Defensie.	Begrotingsbehandeling	35 000-X, nr. 47 Afgedaan 34 919, nr. 32
Belhaj: verzoekt de regering om, in de volgende begroting en jaarverslag inzichtelijk te maken wat de financiële middelen zijn van multicultureel netwerk, Vrouw en Defensie, Homoseksualiteit en Krijgsmacht en Jong Defensie.	Begrotingsbehandeling	35 000-X, nr. 56 Afgedaan 34 919, nr. 38 d.d. 16-05-2019
Voordewind: verzoekt de regering, zorg te dragen dat Nederland voor het motoronderhoud van de Nederlandse F-35's niet afhankelijk wordt van motoronderhoud in Turkije.	Begrotingsbehandeling	35 000-X, nr. 62 In behandeling
Kerstens: over gezamenlijk aanbod op de arbeidsmarkt door Defensie, de brandweer en de politie.	WGO Personeel	35 000-X, nr. 30 In behandeling
Karabulut en Kerstens: verzoekt de regering om samen met de vakbonden, en gedragen door het Defensiepersoneel, een goede cao overeen te komen.	WGO Personeel	35 000-X, nr. 28 Afgedaan PM d.d. 30-07-2019
Diks: verzoekt de regering, jaarlijks bij het jaarverslag een integraal inzicht te verschaffen in de actieplannen, programma's en trajecten die tot doel hebben de bedrijfsvoering bij de Defensieorganisatie te verbeteren, de onderlinge samenhang toe te lichten en de geboekte resultaten in kaart te brengen.	WGO Personeel	35 000-X, nr. 27 Afgedaan 35 200-X, nrs. 1, 3 en 4 d.d. 15 mei 2019
Belhaj: verzoekt de regering, om voor het programma Behoud en Werving duidelijke doelstellingen te formuleren, met een tijdsplanning en de daarbij benodigde financiële middelen en over de voortgang voortaan bij het jaarverslag te rapporteren.	WGO Personeel	35 000-X, nr. 31 Afgedaan 34 919, nr. 38 d.d. 16-05-2019
Diks: verzoekt de regering, te onderzoeken of <i>Fast Track Procurement</i> als standaardoptie kan worden overwogen voor het versnellen van het verwerven van uitrusting voor militairen die op korte termijn op missie of oefening gaan, zodat deze spoedverwervingen, als het niet anders kan, buiten de regulier van toepassing zijnde administratieve regels maar binnen de wettelijke kaders kunnen plaatsvinden, en de Kamer hierover te informeren.	WGO Materieel	27 830, nr. 273 In behandeling
Belhaj: verzoekt de regering om over de planning en uitvoeringsvoortgang van de centraal te verwerven en te leveren kleding en uitrusting, jaarlijkse naar de Kamer te rapporteren; verzoekt de regering om op hoofdlijnen naar de kamer te rapporteren over de afhandelingen van problemen met kleding en uitrusting gemeld bij het interventieteam.	WGO Materieel	35 000-X, nr. 24 In behandeling 35 200-X, nrs. 1, 3 en 4 d.d. 15 mei 2019
Sienot, Bosman, Belhaj, Diks en Bruins Slot: verzoekt de regering om, duurzaamheid onderdeel te laten zijn van de behoeftestelling voor materieelprojecten; verzoekt de regering tevens, te onderzoeken welke effecten het opnemen van de <i>life cycle cost</i> als uitgangspunt heeft voor de materieelspecificaties van een aanbesteding, en de Kamer hierover te informeren.	NO Energiestrategie	34 895, nr. 4 In behandeling
Sienot, Bosman, Belhaj, Diks en Bruins Slot verzoekt de regering, met een plan van aanpak te komen waarin de gouden driehoek een essentiële rol heeft om tot energiereductie te komen, en aan te geven welke middelen voor de realisatie van de Operationele Energiestrategie beschikbaar zijn.	NO Energiestrategie	34 895, nr. 5 In behandeling
Van Raan en Kerstens: Verzoekt de regering de militaire luchthavens nadrukkelijk aan te sporen zich op te stellen als goede buur.	Plenairel debat luchthavenbesluit	34 932, nr. 6 In behandeling
Kerstens: verzoekt het kabinet in het kader van bedoelde zorgvuldigheid in overleg met betrokkenen zoals hiervoor genoemd te bezien op welke wijze tot een gedragen besluit kan worden gekomen en de Kamer hierover te informeren.	Plenairel debat luchthavenbesluit	34 932, nr. 9 In behandeling
Helvert: verzoekt de regering de toenadering van Turkije tot Rusland en de aanschaf van het S-400 systeem door Turkije in het kader van de NAVO aan de orde te stellen.	VAO NAVO	28 676, nr. 294 Afgedaan 28 676, nr. 303 d.d. 24-09-2018

Omschrijving van de motie	Vindplaats	Stand van zaken augustus 2019
Kerstens en Karabulut: Verzoekt het kabinet op zo kort mogelijke termijn met vertegenwoordigers van desbetreffende medewerkers in overleg te treden omtrent bovenbedoelde, en bijvoorbeeld in een sociaal plan of sociaal statuut neer te leggen, regelingen.	VAO Materieel 27 830, nr. 256	In behandeling
Diks: verzoekt de regering, bij gemandateerde materieelverwervingsprojecten van Defensie met een financiële omvang van meer dan € 100 miljoen de A-brieven ter behandeling aan de Kamer voor te leggen en geen onomkeerbare stappen te zetten voorafgaand aan deze behandeling, voor dergelijke projecten of indien geen B-brief wordt verzonden in de A-brief uitgebreid te informeren over de risico's van het project en het al dan niet voorhanden zijn van verwervingsalternatieven.	VAO Materieel 27 830, nr. 254	Afgedaan 27 830, nrs. 259 d.d. 18-9-2018 en 262 d.d. 11-10-2018
Van den Bosch: verzoekt de regering met concrete voorstellen te komen om de in de veteranenwet vastgelegde zorgplicht volledig in de praktijk te brengen en de Kamer hier binnen een jaar over te informeren.	NO Veteranen 30 139, nr. 187	Afgedaan 30 139, nr. 218 d.d. 11 juni 2019
Van den Bosch: verzoekt de regering, te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om de financiering van het Nationaal Fonds Ereschuld ook open te stellen voor derden om additioneel in te investeren, opdat dit een écht nationaal fonds kan worden, en de Kamer hier voor de behandeling van de Defensiebegroting 2019 over te informeren.	NO Veteranen 30 139, nr. 188	Afgedaan 30 139, nr. 203 d.d. 17-9-2018
Bruins Slot en Kerstens: verzoekt de regering om, in overleg met betrokken organisaties zoals de samenwerkende veteranenontmoetingscentra, het vfonds, het Veteraneninstituut en betrokken gemeenten te werken aan een passende ondersteuning van de inloophuizen voor komende jaren en de Kamer hierover voor de begrotingsbehandeling te informeren.	NO Veteranen 30 139, nr. 189	Afgedaan 30 139, nr. 207 d.d. 14-12-2018 en 30 139, nr. 211 d.d. 18-6-2019
Belhaj: verzoekt de regering, de mogelijkheid te onderzoeken om het dragen van een militair uniform door niet actief dienende veteranen tijdens veteranenevenementen mogelijk te maken en bestaande regelingen daarvoor aan te passen.	NO Veteranen 30 139, nr. 190	Afgedaan 30 139, nr. 212 d.d. 20-6-2019
Belhaj: verzoekt de regering, spoed te betrachten bij het afhandelen van het aanpassen van het voorzieningenstelsel en maximaal gebruik te maken van de voorlopige voorziening wanneer veteranen in afwachting zijn van een definitieve toekenning.	NO Veteranen 30 139, nr. 191	Afgedaan 30 139, nr. 218 d.d. 11 juni 2019
Belhaj: verzoekt de regering om, onderzoek naar <i>moral injury</i> te stimuleren en <i>moral injury</i> een vast onderdeel van het curriculum van opleidingen van de Nederlandse Defensie Academie te laten gelden.	NO Veteranen 30 139, nr. 192	Afgedaan 30 139, nr. 218 d.d. 11 juni 2019
Belhaj: verzoekt de regering, te onderzoeken in welke mate het noodzakelijk is om externe medische adviseurs te betrekken bij het schaderegelingsproces en te onderzoeken of dit op een andere wijze (intern) georganiseerd kan worden, en hierover de Kamer te informeren voor november 2018.	NO Veteranen 30 139, nr. 193	Afgedaan 30 139, nr. 205 d.d. 7-11-2018
Diks: verzoekt de regering in gesprek te gaan met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten om de mogelijkheden in kaart te brengen voor het verbeteren van de aandacht voor veteranen in gemeenten.	NO Veteranen 30 139, nr. 194	Afgedaan 30 139, nrs. 211 d.d. 18-6-2019 en 218 d.d. 11-6-2019
Kerstens: verzoekt de regering, te onderzoeken op welke wijze andere ministeries en de private sector, daaronder in de eerste plaats begrepen de (Nederlandse) defensie-industrie breder kunnen bijdragen aan het veteranenbeleid en de Kamer hierover te informeren.	NO Veteranen 30 139, nr. 197	Afgedaan 30 139, nr. 203 d.d. 17-9-2018
Van Dijk: verzoekt de regering de aanbeveling van de Algemene Rekenkamer betreffende de administratie van de munitieopslag over te nemen, en onderzoek te doen of dit probleem ook speelt bij de administratie van de voorraad van explosieven.	WGO Jaarverslag 34 950-X, nr. 9	In behandeling

Omschrijving van de motie	Vindplaats	Stand van zaken augustus 2019
Bruins Slot: verzoekt de regering, de ondertekening van het contract met de te selecteren leverancier voor GrIT te laten voorafgaan door een nieuw BIT-advies, waarbij ook ingegaan wordt op de implementatie van eerdere aanbevelingen door het BIT; verzoekt de regering tevens, de Kamer over dit uitgebrachte BIT-advies te informeren, tijdig voorafgaand aan de contractondertekening.	VAO IT 31 125, nr. 88	Afgedaan 31 125, nr. 104 d.d. 2-7-2019
Bruins Slot: verzoekt de regering, de Kamer tijdig te informeren als het programma GrIT duurder wordt dan de initiële reservering dan wel dat de functionaliteit wordt verminderd of het niveau van IT-dienstverlening naar beneden wordt gesteld, omdat het maximum van de reservering bereikt is.	VAO IT 31 125, nr. 87	In behandeling
Stoffer: constaterende dat tijdens de NAVO-top in Wales in 2014 is afgesproken dat het Nederlandse Defensiebudget wordt verhoogd richting 2% van het bbp in 2024; overwegende dat de Defensienota hoofdzakelijk ingaat op de versterking van de krijgsmacht tijdens deze kabinetsperiode, maar onduidelijk is over de periode 2020–2024; verzoekt de regering, conform de NAVO-norm en in lijn met de aangenomen motie-Dijkgraaf over langjarige financieringssystematiek (34 775 X, nr. 57), prioriteit te geven aan een spoedige uitwerking van een perspectief op Defensie na 2020.	NO Defensienota 34 919, nr. 17	In behandeling
Bruins Slot: overwegende dat de inzet van drones vaker plaatsvindt en steeds eenvoudiger wordt voor niet-statelijke actoren; overwegende dat Defensie nog niet over voldoende counterdrones-middelen beschikt; verzoekt de Minister, in te zetten op het ontwikkelen van counterdrones-capaciteiten en de Kamer hierover te informeren.	NO Defensienota 34 919, nr. 14	Afgedaan Aanhangsel van de handelingen 2018–2019 nr. 2248
Diks: overwegende dat gelet op de destabilisering van Venezuela en de daarmee gepaard gaande politieke onvoorspelbaarheid in dat land een robuuste verdediging van de Caribische eilanden noodzakelijk is, en een verder geïntegreerde verdediging met andere westerse mogelijkheden bovendien kosten kan besparen; verzoekt de regering, te bezien of en hoe een verreгаande vorm van geïntegreerde en gezamenlijke verdediging van het Caribisch gebied met andere westerse mogelijkheden mogelijk en wenselijk is, en daarbij tevens de mogelijkheid van wederzijdse verdediging te onderzoeken.	NO Defensienota 34 919, nr. 13	Afgedaan 33 279, nr. 29 d.d. 19-6-2019
Diks: constaterende dat in de Defensienota een bedrag van 20 miljoen euro structureel voor cyberdefensie wordt vrijgemaakt en hiermee gedurende deze kabinetsperiode slechts één cyberoperatie kan worden uitgevoerd; verzoekt de regering bij de nog uit te werken cyberstrategie expliciet te onderzoeken of de beschikbare capaciteit van het Defensie Cyber Commando voldoende is om cyberdreigingen het hoofd te kunnen bieden, en tevens te onderzoeken of en hoe cyber offensief – indien opportuun en proportioneel – ingezet zou kunnen worden in het kader van het verdedigen van de internationale rechtsorde.	NO Defensienota 34 919, nr. 11	Afgedaan 33 321, nr. 9 d.d. 12-11-2018
Belhaj en Voordewind: verzoekt de regering, wetgeving voor te bereiden voor het instellen van een Defensie Materieel begrotingsfonds.	NO Defensienota 34 919, nr. 19	Afgedaan 27 830, nr. 281 d.d. 5 april 2019
Diks: verzoekt de regering, tijdelijke ontheffingen vanwege operationele noodzaak voortaan altijd te laten vergezellen door een formeel vastgelegde schriftelijke verslaglegging van de uitgevoerde veiligheidsschechs waaruit blijkt dat de munitie gedurende deze periode veilig kan worden gebruikt, en na het verstrijken van de tijdelijke ontheffing de typeclassificatie alsnog zo spoedig mogelijk uit te voeren.	AO Veiligheid en integriteit 34 775-X, nr. 132	In behandeling
Belhaj: verzoekt de regering, te allen tijde de Kamer actief te informeren, mocht de taak die opgenomen is in een instellingsbesluit voor het oprichten van een (tijdelijke) commissie onverhoopt geheel of gedeeltelijk wijzigen.	VAO Veiligheid en integriteit 34 775-X, nr. 110	In behandeling
Karabulut en Ploumen verzoekt de regering, het tijdelijke externe meldpunt open te houden tot de behandeling van de definitieve aanbevelingen van de commissie-Giebels door de Tweede Kamer.	VAO Veiligheid en integriteit 34 775-X, nr. 117	Afgedaan 34 775-X, nr. 130 d.d. 28-6-2018

Omschrijving van de motie	Vindplaats	Stand van zaken augustus 2019
Van Dijk: verzoekt de regering, alle mogelijke middelen in te zetten om het beantwoorden van de schuldvraag mogelijk te maken en daaraan consequenties te verbinden.	VAO Veiligheid en integriteit 34 775-X, nr. 112	In behandeling
Bruins Slot: verzoekt de regering, een onafhankelijke visitatiecommissie in te stellen ten behoeve van de uitvoering van het plan van aanpak integrale veiligheid en integriteit bij Defensie, die jaarlijks over de stand van zaken van het verbetertraject rapporteert aan de bewindslieden van Defensie en de Kamer, en halfjaarlijks aan de Kamer te rapporteren over de voortgang van de uitvoering van het plan van aanpak en de aanbevelingen van deze visitatiecommissie.	VAO Veiligheid en integriteit 34 775-X, nr. 113	Afgedaan 34 919, nr. 24 d.d. 5-7-2018
Belhaj: verzoekt de regering, na het voltooien van het strafrechtelijk onderzoek door het OM, onderzoek te doen naar de mogelijkheid om tot (aanvullende) interne disciplinaire maatregelen over te gaan indien er op enig moment sprake is geweest van nalatig en/of verwijtbaar handelen.	VAO Veiligheid en integriteit 34 775-X, nr. 109	In behandeling
Belhaj: verzoekt de regering, de inspecteur-generaal Veiligheid de Kamer jaarlijks te laten informeren middels een jaarverslag.	VAO Veiligheid en integriteit 34 775-X, nr. 111	In behandeling
Diks: verzoekt de regering, het contact vanuit Defensie jegens nabestaanden van omgekomen militairen op een meer empathische en ruimhartige manier te organiseren dan nu het geval is, en de Kamer te informeren over de voorgenomen verbeteringen.	VAO Veiligheid en integriteit 34 775-X, nr. 114	In behandeling
Diks: verzoekt de regering, er zorg voor te dragen dat slachtoffers van misbruik binnen defensieorganisatie op geen enkele wijze worden beperkt in hun communicatie met externen over de misbruikzaak, anders dan ter voorkoming van onderlinge beïnvloeding hangende het onderzoek.	VAO Veiligheid en integriteit 34 775-X, nr. 115	In behandeling
Sjoerdsma: verzoekt de regering, zonder militairen in gevaar te brengen, gedetailleerder te rapporteren over militaire wapeninzet.	VAO ISIS 27 925, nr. 625	Afgedaan 27 925, nr. 629 d.d. 13 april 2018
Van Ojik: overwegende dat klimaatverandering in Mali een bedreiging is voor de voedselproductie en watervoorziening, en daarmee een bron voor conflict; overwegende dat Nederland bij de aanpak van conflicten een integrale aanpak voorstaat waar defensie, diplomatie en ontwikkeling hand in hand gaan; verzoekt de regering om, samen met internationale en Malinese partners te bezien hoe meer kan worden gedaan om klimaatverandering als bron van conflict in Mali tot staan te brengen.	VAO Vredesmissies 29 521, nr. 357	Afgedaan 29 521, nr. 368 d.d. 10-10-2018
Belhaj: verzoekt de regering om, de diversiteit en het diversiteitsbewustzijn in alle geledingen van Defensie te versterken door in te zetten op een inclusieve cultuur wat resulteert in zowel instroom als behoud van medewerkers uit groepen die tot nu toe ondervertegenwoordigd zijn; en hierbij specifiek te kijken naar de regelgeving en (bedrijfsvoerings-)voorschriften die belemmeringen zouden kunnen opwerpen voor de hier voor genoemde groepen en dit te betrekken bij de beleidsnota Diversiteit en Inclusiviteit.	VAO Personeel 34 775-X, nr. 63	Afgedaan 35 000-X, nr. 12 d.d. 15-10-2018
Dijkgraaf: verzoekt de regering, zo mogelijk in de komende Defensienota, te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om tot een langjarige financieringssysteem te komen.	Begrotingsbehandeling 34 775-X, nr. 57	Afgedaan 2018–2019, nr. 26 item 11 d.d. 21 november 2018
Voordewind: verzoekt de regering, de tweedaagse geestelijkeverzorgingsconferentie ook tot vast onderdeel te maken van de opleiding van de landmachtcadetten en de deelname van militairen aan de geestelijkeverzorgingsconferenties voorafgaande aan uitzendingen te stimuleren.	Begrotingsbehandeling 34 775-X, nr. 51	Afgedaan 34 775-X, nr. 102 d.d. 26-4-2018
Bruins Slot: verzoekt de regering het onderzoek naar het delegeren van personeelsbesluiten te benutten om commandanten meer bevoegdheden en bijbehorende middelen op personeelsgebied te geven en daartoe met concrete maatregelen te komen.	Begrotingsbehandeling 34 775 X, nr. 38	Afgedaan 33 763, nr. 146 d.d. 8-11-2018

Omschrijving van de motie	Vindplaats	Stand van zaken augustus 2019
Bruins Slot: verzoekt de regering, de effecten van het AOW-pensioengat inzichtelijk te maken, integraal af te wegen en nader te bezien bij de Defensienota.	Begrotingsbehandeling	34 775-X, nr. 39 Afgedaan 34 919, nr. 1 d.d. 26-3-2018
Bruins Slot: verzoekt de regering, te investeren in <i>cyber</i> als volwaardig vijfde militaire domein en daarbij ook in te zetten op een grotere rol van Defensie in het kader van de derde hoofdtaak, om zo samen met civiele veiligheids-partners op te kunnen treden tegen digitale bedreigingen en aanvallen.	Begrotingsbehandeling	34 775-X, nr. 40 Afgedaan 33 321, nr. 9 d.d. 12-11-2018
Belhaj: verzoekt de regering, de Kamer over het groeipad voor uitgaven aan research and development en innovatie te informeren bij het aanbieden van de Defensienota en bij de volgende aanvullende nota van wijziging of de supplettoire begroting (die de verdere verdeling van de extra middelen van Rutte III realiseert) inzichtelijk te maken.	Begrotingsbehandeling	34 775-X, nr. 45 Afgedaan 35 000-X, nrs. 2 d.d. 18-9-2018 en 18 d.d. 1-11-2018
Belhaj: verzoekt de regering om, de mogelijkheden te onderzoeken om de huidige maximalisering van leeftijd bij de aanbidding van betrekkingen te verruimen en daarmee bij te dragen aan de adaptieve krijgsmacht.	Begrotingsbehandeling	34 775-X, nr. 46 Afgedaan 33 763, nr. 146 d.d. 8-11-2018
Ploumen en Voordewind: verzoekt de regering, jaarlijks een thuisfront-check uit te voeren waarbij wordt gekeken naar de uitkomsten en leerpunten om de bestaande dienstverlening te laten aansluiten op deze uitkomsten zodat tegemoetgekomen wordt aan de behoefte van het thuisfront.	Begrotingsbehandeling	34 775-X, nr. 48 Afgedaan 30 139, nr. 186 d.d. 15-06-2018
Ploumen en Karabulut: verzoekt de regering, te waarborgen dat er ook na het melden van een incident een mogelijkheid tot nazorg is.	Begrotingsbehandeling	34 775-X, nr. 49 Afgedaan 35 000-X, nrs. 13 d.d. 15 oktober 2018 en 75 d.d. 12 december 2018
Diks en Van de Molen: verzoekt de regering, te bezien hoe Defensie bij kan dragen aan deze Elfwegentocht door bijvoorbeeld experimenten te doen met alternatieve brandstoffen of in die periode geen of veel minder fossiele brandstoffen te gebruiken.	Begrotingsbehandeling	34 665-X, nr. 37 Afgedaan 33 763, nr. 142 d.d. 26-7-2018
Agema en Popken. Regering dient een einde te maken aan de Regeling faciliteiten Turkse dienstplicht defensie-ambtenaren.	Begrotingsbehandeling	34 665-X, nr. 35 Afgedaan 34 775-X, nr. 67 d.d. 20-12-2017
Karabulut et al.: over het verzoek de commissie die onafhankelijk en extern onderzoek gaat doen naar intimidatie en seksueel geweld, voldoende middelen en mogelijkheden te geven om ook de praktijk mede bij de operationele eenheden te onderzoeken.	VAO Personeel	34 775-X, nr. 21 Afgedaan 34 775-X, nr. 61 d.d. 6-12-2017
Motie Eijsink c.s. over de positie van militair personeel in wet- en regelgeving.	Begrotingsbehandeling	34 550-X, nr. 32 In behandeling
Motie De Roon over het plaatsen van lange-afstandkruisraketten op nieuwe fregatten.	Begrotingsbehandeling	34 550-X, nr. 34 In behandeling
Belhaj: over het versneld aantrekken van <i>cyber</i> reservisten.	Begrotingsbehandeling	34 550-X, nr. 35 In behandeling
Günal-Gezer/Vuijk: over een overzicht van de toegekende prijsbijstelling, de verdeling daarvan over de investeringsprojecten en exploitatie-uitgaven en de mate waarin de prijsbijstelling toereikend is.	WGO Materieel	34 300 X, nr. 35 Afgedaan 34 550-X, nr. 2 d.d. 20-09-2016
Knops: over het bij de uitvoering van de motie-Van der Staaij voorzien in een structurele oplossing voor de problematiek van onvoldoende ontvangen prijsbijstelling en stijgende kosten van defensiematerieel.	WGO Jaarverslag	34 200-X, nr. 9 In behandeling
Van Tongeren/Smaling over de Kamer op de hoogte houden over de voortgang van de aanplant van compensatiebos.	AO AWACS	33 750-XII, nr. 86 Afgedaan 34 300-XII, nr. 69 d.d. 23-5-2016

Omschrijving van de motie	Vindplaats	Stand van zaken augustus 2019
Eijsink c.s. over monitoren van geluidscontouren rond vliegbases Volkel en Leeuwarden.	NO Toekomst van de krijgsmacht 33 763, nr. 22	Afgedaan 33 763, nrs. 96 d.d. 22-2-2016 en 121 d.d. 6-12-2016

Door de bewindslieden gedane toezeggingen

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken augustus 2019
De Minister stuurt de rapporten van de Raad voor Zorg en Onderzoek weer standaard naar de Kamer.	AO Personeel 33 400-X-94	In behandeling 30 139-185
De Minister zegt toe de Kamer te informeren over nieuwe ontwikkelingen in het UAV-project, indien deze zich voordoen.	AO Drones/UAV 30 806-22	In behandeling 27 830-259 en -27 830-206
De inzet van de Minister is om de toekomstige geannoteerde agenda's en verslagen van NAVO-bijeenkomsten te verbeteren qua informatie over inhoud van de agendapunten en het Nederlandse standpunt.	AO NAVO Defensie ministeriele 28 676-200	In behandeling 28 676-321 en -28 676-320 (onder meer)
De Minister zegt toe de Kamer te informeren over grote tegenvallers, buiten de reguliere informatie-afspraken (dat wil zeggen bovenop de informatievoorziening zoals afgesproken na het combineren van de B, C en D-fase).	AO Materieel 27 830-133	In behandeling Voorstel tot vervallen, dit is onderdeel van de verantwoordingscyclus en daarmee is deze toezegging overbodig geworden.
In de volgende Personeelsrapportages zal voortaan ook worden ingegaan op problemen en ontevredenheid onder het personeel, die concreet opgelost kunnen worden.	WGO Personeel 34 000-X-42	In behandeling Voorstel tot vervallen. Dit is reeds 5 jaar opgenomen in de standaard bedrijfsvoering
De Kamer blijft het jaarlijkse rapport van de Amerikaanse Rekenkamer (GAO) toegezonden krijgen, inclusief een appreciatie van het kabinet.	AO F-16 / F-35 26 488-384	Afgedaan Vervallen in de Uitgangspuntennotitie F-35 van de VCD staat dat Defensie en EZK de relevante rapportages voor de NLD situatie meenemen in de jaarlijkse voortgangsrapportage F-35.
De Kamer zal tijdig worden geïnformeerd over een voorgenomen verkoop van materieel, in lijn met de motie Van den Doel.	AO Materiaal 27 830-152	In behandeling Voorstel tot vervallen. Dit is reeds 5 jaar opgenomen in de standaard bedrijfsvoering
De Minister van Defensie informeert de Kamer twee keer per jaar met een integrale rapportage (IV, IT en ERP) over de uitvoering van het IT-plan, uitgedrukt in product, tijd en geld. De eerste rapportage is in september 2015 en betreft de eerste verfijning van de uitwerking van het high level IT-ontwerp.	AO GRIT 31 225-60	Afgedaan 35 000-X-136 en 27 830-259

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats		Stand van zaken augustus 2019	
De Minister van Defensie zal de Kamer informeren over de gevolgen voor de nationaliteit van de actief dienende militair, die recent is vertrokken naar Syrië en zich waarschijnlijk heeft aangesloten bij ISIS (betreft vraagstuk van statelijke/niet-statale actoren).	AO MIVD	29 924-135	In behandeling	Nog niet voorgekomen sinds de laatste rapportage in januari 2019
De Minister van Defensie zal de Kamer informeren over de resultaten van het onderzoek naar de actief dienende militair die recent is vertrokken naar Syrië en zich waarschijnlijk heeft aangesloten bij ISIS, zodra de vertrouwelijkheid zich daartegen niet meer verzet.	AO MIVD	29 924-135	In behandeling	Nog niet voorgekomen sinds de laatste rapportage in januari 2019
De Minister zal het verloop van de gerealiseerde waarde en nieuwe opdrachten van Fokker separaat aan de Kamer kenbaar maken, dit in aanvulling op de eerder toegezegde informatieverschaffing over alle opdrachten aan Fokker.	AO F-35	26 488-398	In behandeling	31 125-102
De Kamer ontvangt bij de begroting jaarlijks inzicht in de effecten van het wel/niet toekennen van prijscompensatie door Minister van Financiën.	WGO Materieel	34 300-X-68	In behandeling	34 550-X-2 en 34 775-X-2 (onder meer)
De Minister zal in de volgende Materieelprojectenoverzichten nadere toelichting geven op de keuzes die voor bepaalde materieelprojecten gemaakt zijn. Daarbij wordt ingegaan op de overwegingen en de mogelijke gevolgen voor andere materieelprojecten. Dit met als voorbeeld dit jaar om de MALE UAV voor aantal jaar uit te stellen.	WGO Materieel	34 300-X-68	In behandeling	27 830-259 en -27 830-206
De Kamer ontvangt een brief over de lopende onderzoeken naar de EULEX missie in Kosovo, als daar aanleiding toe is.	AO Evaluatie Militaire Operaties	29 521-308	In behandeling	Nog niet voorgekomen sinds de laatste rapportage in januari 2019.
De Minister zegt toe de Kamer, zodra deze informatie met haar gedeeld kan worden, te zullen informeren over eventuele initiatieven van EU-lidstaten voor een <i>Center of Excellence</i> .	AO EU RBZ	21 501-28-141	In behandeling	Nog niet voorgekomen sinds de laatste rapportage in januari 2019.
De Minister stuurt de afgeronde onderzoeken van het RZO meteen naar de Kamer (en niet 1x per jaar).	Notaoverleg Veteranen	30 139-164	In behandeling	30 139-185
De Kamer blijft regulier betrokken en geïnformeerd worden bij/over de uitwerking van alle afspraken van de NAVO-top in Warschau. De manier waarop zal de Minister nog bepalen.	AO NAVO Defensie ministeriele	28 676-257	In behandeling	28 676-310
Minister Defensie zegt toe in oktober 2017, en vervolgens ieder jaar in oktober, een vervolgrapportage m.b.t. het <i>Total Force Concept</i> aan de Kamer te doen toekomen.	AO Personeel	34 550-X-74	Afgedaan	35 000-X-136 en 35 200-X-1
De Minister van Defensie zegt toe in de volgende evaluaties het aantal militairen en het aantal missies te vermelden.	AO Evaluatie Militaire Operaties	29 521-350	In behandeling	29 521-280
De Minister informeert de Kamer over de gevolgen van de nieuwe commandostructuur van de NAVO voor het <i>Joint Forces Command</i> in Brunssum.	AO NAVO Defensie ministeriele	28 676-279	In behandeling	Traject van 3 jaar. Verwachte duidelijkheid rond 2020–2022
De Minister informeert de Kamer over de personele en financiële implicaties van de nieuwe commandostructuur van de NAVO, vóór de verwachte besluitvorming daarover in februari 2018.	AO NAVO Defensie ministeriele	28 676-279	In behandeling	Traject van 3 jaar. Verwachte duidelijkheid rond 2020–2022

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats		Stand van zaken augustus 2019	
De Minister informeert de Kamer over de financiële en personele consequenties van de NAVO commandostructuur vóór de NAVO Defensie Ministeriële van juni 2018.	AO NAVO Defensie ministeriele	28 676-284	In behandeling	Traject van 3 jaar. Verwachte duidelijkheid rond 2020–2022
De Minister zendt een overzicht naar aanleiding van de inventarisatie van grensoverschrijdende militaire mobiliteit aan de Kamer en zij zal de datum waarop deze toezending zal geschieden zo spoedig mogelijk aan de Kamer meedelen.	AO NAVO Defensie ministeriele	28 676-284	In behandeling	
De Minister zegt toe de Kamer te informeren over alle stappen die worden gezet op het gebied van militaire mobiliteit, inclusief de uitkomsten van de interdepartementale inventarisatie naar de fysieke, procedurele en juridische knelpunten op het gebied van militaire mobiliteit.	AO EU RBZ	21 501-28-174	In behandeling	
De Staatssecretaris zendt de definitieve business case (vertrouwelijk) aan de Kamer, vóór de ondertekening van de overeenkomst met een leverancier.	AO GRIT	31 125-89	In behandeling	Nog niet voorgekomen sinds de laatste rapportage in januari 2019.
De Minister van Defensie zal in de komende Veteranennota nader inzicht geven in de ontwikkeling van de caseload van de zorgcoördinatoren.	Notaoverleg Veteranen	30 139-201	Afgedaan	30 139-218
De Minister van Defensie zal in samenspraak met de VNG bezien hoe er lokaal kan worden omgegaan met veteranen-vraagstukken, en de Kamer hierover uiterlijk met of bij de komende Veteranennota informeren, inclusief o.a. de situatie m.b.t. de benodigde financiering.	Notaoverleg Veteranen	30 139-201	Afgedaan	30 139-218
De Minister van Defensie zegt toe in de komende Veteranennota meer in te zullen gaan op de langere termijn, en dit tweejaarlijks te zullen herhalen (start 2019).	Notaoverleg Veteranen	30 139-201	In behandeling	30 139-218
De Minister van Defensie zegt toe dat zij de Kamer uiterlijk bij de komende Veteranennota zal informeren over noodzakelijke aanpassing van twee regelingen krachtens de Militaire Ambtenarenwet.	Notaoverleg Veteranen	30 139-201	Afgedaan	30 139-218
De Minister van Defensie zegt toe in de komende voortgangsrapportages en evaluaties van militaire missies nader in te zullen gaan op de effecten van lopende missies op de gereedheid van de Defensieorganisatie in brede zin.	AO Evaluatie Militaire Operaties	29 521-366	In behandeling	29 521-380
In het voorjaar van 2019 ontvangt de Kamer het gevraagde concrete plan van aanpak in het kader van de verduurzamingsstrategie van Defensie.	Notaoverleg Defensie Energiestrategie	34 895-4	In behandeling	
Begin volgend jaar ontvangt de Kamer een strategisch vastgoedplan waarbij de Staatssecretaris van Defensie samenwerkt met de Staatssecretaris van BZK.	Notaoverleg Defensie Energiestrategie	34 895-4	Afgedaan	33 763-151
In de jaarverslagen zal inzichtelijk worden gemaakt wat de stand van zaken is van de realisatie van doelstellingen op het gebied van de energietransitie; nulmeting 2019, realisatie vanaf 2020.	Notaoverleg Defensie Energiestrategie	34 895-4	In behandeling	
De Minister van Defensie maakt een analyse van de eventuele aanwezigheid van rechts-extremisme en salafistische gedragingen in de krijgsmacht, waarbij ook de Nederlands-Duitse onderdelen worden betrokken. Zij informeert de Kamer hierover eind 2018 in een aparte brief.	AO MIVD	29 924-176	Afgedaan	35 000-X-83
De Minister van Defensie zegt toe dat de rapporten van de visitatiecommissie direct na ontvangst aan de Kamer zullen worden aangeboden.	WGO-Personeel	35 000-X-40	In behandeling	34 919, nr. 31

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats		Stand van zaken augustus 2019	
De Staatssecretaris van Defensie zegt toe dat het nieuwe plan vastgoed voor 1 juni 2019 aan de Kamer zal worden aangeboden.	WGO-Personeel	35 000-X-40	Afgedaan	33 763-151
De Minister van Defensie zegt toe de uitkomsten van de CARD <i>trial run</i> zo spoedig mogelijk te delen met de Kamer	AO EU Defensieraad	21 501-28-182	Afgedaan	kst-21 501-28-183
De Minister informeert de Kamer dit jaar over het onderzoek inzake vitale infrastructuur. Dit i.r.t. de Cyber strategie	AO verzamel AO	35 000-X-87	In behandeling	
In de volgende voortgangsrapportage adaptieve krijgsmacht, opgenomen in de Begroting en de halfjaarlijkse P-rapportage, informeert de Minister de Kamer over de aantallen mensen die blijvend binnen Defensie zijn ingestroomd.	AO verzamel AO	35 000-X-87	Afgedaan	35 000-X-136 en 35 200-X-1
De Minister informeert de Kamer over het verloop van de strubbelingen inzake het veteranen-inloophuis in Den Bosch.	AO verzamel AO	35 000-X-87	Afgedaan	30 139-211
De Minister van Defensie zegt toe de door de heer Bosman aangehaalde onderzoeken in het kader van de samenloop van eigen onderzoek en strafrechtelijk onderzoek te zullen bestuderen, en de Kamer rond het zomerreces van 2019 schriftelijk over haar bevindingen te zullen rapporteren.	AO Integrale aanpak Veiligheid en Integriteit	35 000-X-95	In behandeling	
De Staatssecretaris van Defensie zal in de komende jaarverslagen integriteit het aantal meldingen van misstanden melden, inclusief de daarna genomen maatregelen.	AO Integrale aanpak Veiligheid en Integriteit	35 000-X-95	In behandeling	35 000-X-137
De Staatssecretaris van Defensie zegt toe de stand van zaken van de 29 maatregelen ter verbetering van «Ossendrecht» schriftelijk aan de Kamer te zullen melden	AO Integrale aanpak Veiligheid en Integriteit	35 000-X-95	Afgedaan	34 919-21
De Staatssecretaris van Defensie zegt toe de reactie van de commissie-Giebels op het verzoek om langslepende zaken te gaan beoordelen, uiterlijk 25 januari 2019 schriftelijk aan de Kamer te zullen doorgeven.	AO Integrale aanpak Veiligheid en Integriteit	35 000-X-95	Afgedaan	35 000-X-132
De Minister van Defensie zegt toe de genoemde ongevalsonderzoeken in andere landen te zullen bestuderen op het punt van het vrij kunnen rapporteren van misstanden en de Kamer hierover rond het zomerreces van 2019 te zullen berichten.	AO Integrale aanpak Veiligheid en Integriteit	35 000-X-95	In behandeling	
De Staatssecretaris van Defensie zegt toe uiterlijk 25 januari 2019 de plannen met betrekking tot de onafhankelijke ophanging van het COID, inclusief het meldpunt, in een brief aan de Kamer toe te zullen lichten, en hierin ook eventuele externe meldpunten mee te zullen nemen, afgezet tegen het advies van de commissie-Giebels, en daarin ook ingaan op de andere hierover tijdens het AO gestelde vragen.	AO Integrale aanpak Veiligheid en Integriteit	35 000-X-95	Afgedaan	35 000-X-86

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats		Stand van zaken augustus 2019	
De Staatssecretaris van Defensie zegt toe in of bij de begroting 2020 de Kamer te zullen informeren over de stand van zaken met betrekking tot het doel om in elke commissie van onderzoek een onafhankelijk lid van het COID of «de poule» zitting te laten nemen.	AO Integrale aanpak Veiligheid en Integriteit	35 000-X-95	In behandeling	De groei van de onderzoekscapaciteit van de COID zal worden gerealiseerd door een uitbreiding van het aantal vaste onderzoekers van vijf naar tien in 2019, en na een volgende reorganisatie naar in totaal 20 onderzoekers in 2020. Daarnaast is er een pool aan onderzoekers die flexibel kan worden ingezet. Deze pool bestaat uit 20 personen, die tot op heden weinig zijn ingezet (in 2018 bijvoorbeeld maar 1 x gebruik gemaakt van een poule onderzoeker). Ook is het aantal voorzitters van commissie ongewenst gedrag uitgebreid van 5 naar 10, en ook zij kunnen flexibel worden ingezet voor integriteitsonderzoek. Hiertoe worden ze in januari 2020 opgeleid. Mocht deze capaciteit onvoldoende zijn, dan kan externe onderzoekscapaciteit worden betrokken bij een andere overheidsinstelling. Zodoende kan er altijd een onafhankelijk lid zitting nemen.

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats		Stand van zaken augustus 2019	
De Minister zegt toe de Kamer, in het verslag van de informele EU-defensieraad van 30-31 januari 2019, te informeren over het Europees krachtenveld ten aanzien van een Europees leger.	AO EU Defensie Raad	21 501-28-185	Afgedaan	21 501-28-186
De Minister laat uiterlijk eind mei aan de Kamer weten welke uitgaven verder nog kunnen worden toegeschreven aan de inspanningen van Nederland om de 2%-doelstelling te halen, die in de NAVO is afgesproken.	AO NAVO Defensie ministeriele	28 676-316	Afgedaan	28 676-315
De Minister zal voor de volgende NAVO Ministeriële de Kamer informeren over het verzoek voor de Nederlandse inzet in het kader van het <i>NATO Readiness Initiative</i> .	AO NAVO Defensie ministeriele	28 676-316	Afgedaan	28 676-315
De Staatssecretaris onderzoekt wat de mogelijkheden zijn om in de dienstplichtbrief aan 18-jarigen de mogelijkheid om reservist te worden onder de aandacht te brengen en informeert de Kamer hierover vóór het zomerreces.	Notaoverleg Ambitieuze Reservisten- beleid	35 059-8	Afgedaan	34 919, nr. 38
De Staatssecretaris onderzoekt, in overleg met de Minister van BZK en de reservistenvakbonden, welke beperkingen er bestaan in het ARAR en informeert de Kamer hierover vóór het zomerreces.	Notaoverleg ambitieuze reservisten- beleid	35 059-8	In behandeling	
De Minister van Defensie zegt toe in een vóór 21 juni 2019 te versturen brief aan de Kamer nader in te zullen gaan op het medisch-ethische kader op het terrein van Defensie-onderzoek.	Notaoverleg Defensie Industrie Strategie	31 125-102	Afgedaan	31 125-105
De Minister van Defensie zal in de brief aan de Kamer ter voorbereiding op de komende RBZ nader ingaan op het voorstel van de Minister van Defensie van Duitsland inzake een gezamenlijk Europees materieel-aanschaffingsbeleid.	Notaoverleg Defensie Industrie Strategie	31 125-102	Afgedaan	28 676-315
De Staatssecretaris van Defensie zegt toe de Kamer in de B-brief over de onderzeeboten (te ontvangen vóór 21 juni 2019) ook nader te zullen informeren over de positie van de zgn. «gouden driehoek» in dit project.	Notaoverleg Defensie Industrie Strategie	31 125-102	In behandeling	
De Staatssecretaris van Defensie zegt toe de Kamer bij de begrotingen en bij de verantwoordingsstukken te zullen informeren over de experimenten en ervaringen m.b.t. innovatief partnerschap.	Notaoverleg Defensie Industrie Strategie	31 125-102	In behandeling	35 000-X-136
De Minister informeert de Kamer in de begin april te ontvangen brief inzake <i>burnpits</i> of, na ontvangst van de resultaten van de buitenlandse (Amerikaanse, Britse, Australische en Canadese) onderzoeken, een nadere analyse nodig is	AO Personeel	35 000-X-111	Afgedaan	35 000-X-133
In de openbare jaarverslagen van de MIVD wordt de stand van zaken m.b.t. neonazisme en salafisme in de krijgsmacht opgenomen.	AO Personeel	35 000-X-111	Afgedaan	29 924-184
3. De Minister informeert de Kamer uiterlijk bij de Veteranennota over het decoratiebeleid inzake Nederlandse militairen in Litouwen en de bij de hulp n.a.v. orkaan Irma betrokken militairen.	AO Personeel	35 000-X-111	Afgedaan	35 000-X-143
De Staatssecretaris informeert de Kamer vóór het zomerreces over haar duiding van de uitspraak van de CRvB van 28 februari 2019 inzake een slachtoffer van Chroom-6.	AO Personeel	35 000-X-111	Afgedaan	35 000-X-147
M.b.t. Chroom-6 informeert de Staatssecretaris de Kamer bij de begrotingsstukken over de uitvoering van het plan van aanpak.	AO Personeel	35 000-X-111	Afgedaan	35 000-X-147
De Staatssecretaris informeert de Kamer bij brief over de openstaande vacatures. Daarbij gaat zij in op het onderscheid tussen vacante functies en vacatures, alsmede op het effect van gesloten Defensieonderdelen daarop. Tevens vermeld zij daarin haar voorgenomen beleid inzake relatietherapie.	AO Personeel	35 000-X-111	Afgedaan	35 000-X-136, 35 000-X-130
De Staatssecretaris informeert de Kamer binnen drie weken over de bevoegdheden en inrichting van de onafhankelijke commissie Chroom-6	AO Personeel	35 000-X-111	Afgedaan	35 000-X-147

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats		Stand van zaken augustus 2019	
De Minister informeert de Kamer over het verloop van de bezwaarschriftprocedure inzake mijnenbestrijdingsvaartuigen, zodra daarover duidelijkheid is.	AO Materieel	27 830-285	Afgedaan	27 830-283
De Staatssecretaris laat de Kamer bij de B-brief weten in welk jaar de onderzeeboten kunnen worden opgeleverd.	AO Materieel	27 830-285	In behandeling	
De Minister informeert de Kamer voor de zomer over de uitkomst van de gesprekken met EZK over beperkende wetgeving voor elektronische stoommiddelen (jammers) bij drones.	AO Materieel	27 830-285	Afgedaan	30 806-49
De Staatssecretaris informeert de Kamer bij het volgende Materieel Projectenoverzicht over de inrichting van een evaluatie van internationale aanschaftrajecten van materieel.	AO Materieel	27 830-285	In behandeling	
De Minister brengt de Kamer bij het volgende jaarverslag Kustwacht op de hoogte van de (uitkomsten van de) werkgroep Caribisch gebied.	AO Materieel	27 830-285	Afgedaan	35 000-X-138
De Minister heeft een technische briefing aangeboden over de procedure ten aanzien van de transparantie bij bombardementen. De commissie voor Defensie zal dit gaan bespreken in de procedurevergadering.	AO Voortgangrapportage NLD bijdrage anti-ISIS coalitie	27 925-653	In behandeling	
Na het zomerreces krijgt de Kamer een reactie van de Minister van Defensie op een aantal voorstellen van enkele Kamerleden m.b.t. meer transparantie over de burgerslachtoffers, waarbij zij ook het gevaar van herleidbaarheid richting het thuisfront zal betrekken.	AO Voortgangrapportage NLD bijdrage aan anti-ISIS coalitie	27 925-653	In behandeling	
De Staatssecretaris stuurt het Strategisch Vastgoedplan op hoofdlijnen vóór het zomerreces aan de Kamer.	WGO Jaarverslag	35 200-X-13	Afgedaan	33 763-151
De Minister informeert de Kamer binnen enkele weken over de stand van zaken met betrekking tot investeringen in cyber.	WGO Jaarverslag	35 200-X-13	In behandeling	
De Minister zendt het evaluatierapport inzake keuringen aan de Kamer, zodra dat gereed is.	Notaoverleg Veteranenbeleid	30 139-214	In behandeling	
De Minister verwerkt de rapportage over de voortgang in de zorg in de volgende Veteranennota.	Notaoverleg Veteranenbeleid	30 139-214	In behandeling	
De Minister zendt de uitkomst van het onderzoek naar (c.q. de evaluatie van) de klachtenbehandeling, dat in de zomer gereed is, aan de Kamer. Daarbij wordt tevens de mogelijkheid van het indienen van mondelinge klachten betrokken.	Notaoverleg Veteranenbeleid	30 139-214	In behandeling	
Vóór de komende begrotingsbehandeling informeert de Minister de Kamer over de rol en betrokkenheid van gemeenten bij de inloophuizen Veteranen.	Notaoverleg Veteranenbeleid	30 139-214	Afgedaan	30 139-207 en -30 139-211
Vóór de komende begrotingsbehandeling informeert de Minister de Kamer bij brief over de invulling van het dragen van uniformen door veteranen, waarbij ook het dragen daarvan bij reünies wordt betrokken.	Notaoverleg Veteranenbeleid	30 139-214	In behandeling	
De Minister gaat in gesprek met de Bond van Nederlandse Militaire Oorlogs- en Dienstsachtoffers (BNMO) en informeert de Kamer over de uitkomst daarvan.	Notaoverleg Veteranenbeleid	30 139-214	In behandeling	
De Minister zal in het verslag van de NAVO Defensie Ministeriële een uitgebreide terugkoppeling geven van de besprekingen over het INF-verdrag en daarnaast in overleg met de Minister van Buitenlandse Zaken de Kamer informeren over aanvullende diplomatieke inspanningen in de NAVO-Ruslandraad met betrekking tot het INF-verdrag.	AO NAVO	28 676-322	Afgedaan	28 676-321

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats		Stand van zaken augustus 2019
De Staatssecretaris van Defensie zegt toe in de volgende reguliere voortgangsrapportage (dus bij aanbidding van de begroting 2020, hoofdstuk Defensie) nader in te zullen gaan op de acht samenhangende projecten uit het Programma MGZ 2020.	AO IMG/IGK	35 000-X-151	In behandeling
In het volgende jaarverslag informeert de Minister de Kamer nader over rechtsextremisme in de krijgsmacht, inclusief, voor zover dat mogelijk is, de cijfers.	AO MIVD	29 924-187	In behandeling
Uiterlijk bij de vaststelling van het voorlopig ontwerp inzake de colocatie voor de MIVD en AIVD informeert de Minister de Kamer over de voortgang van dit project. Daarin geeft zij ook aan welke mogelijkheden tot versnelling er zijn.	AO MIVD	29 924-187	In behandeling
De Minister onderzoekt of zij de SG aanwijzing inzake speciale operaties aan de Kamer kan sturen. Indien dit mogelijk is, wordt deze aanwijzing aan de Kamer toegezonden.	AO MIVD	29 924-187	In behandeling

7.4 SUBSIDIEOVERZICHT

De subsidies worden verleend aan instellingen die voor Defensie een toegevoegde waarde hebben en die defensiebeleid voor (een) bijzondere doelgroep(en) uitvoeren, omdat zij hiertoe beter geëquipeerd zijn. Verder zijn de subsidiebeschikkingen die Defensie verstrekt alleen bedoeld voor de specifieke subsidieaanvrager en berusten deze niet op wettelijk voorschrift, anders dan gelegen in de begroting en de regeling defensie-subsidies.

Naam	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Laatste evaluatie	Volgende evaluatie	Einddatum
Stichting Protestantse Interkerkelijk Thuisfront	15	-	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2018 ¹
Stichting Nationaal Katholiek Thuisfront	10	-	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2018 ¹
Stichting Nederlandse Veteranendag	2.569	2.636	2.636	2.636	2.636	-	-	2017	2022	2022
Nationaal Comité Herdenking Capitulatie 1945 Wageningen	25	25	25	-	-	-	-	2013	2020 ²	2020
Stichting Veteranen Platform	324	200 ³	200 ³	200 ³	200 ³	-	-	2017	2022	2022
Stichting Veteraneninstituut	5.270	5.778	5.774	5.774	5.774	-	-	017	2022	2022
Koninklijke Stichting Defensie Musea	16.033	16.300	-	-	-	-	-	n.v.t.	2019	2019 ⁴
Stichting Nationale Taptoe	270	276	276	276	276	-	-	2017	2022	2022
Stichting de Basis (Maatschappelijk werk voor veteranen)	3.790	3.850	3.850	3.850	3.850	-	-	2017	2022	2022
Universiteit van Amsterdam (leerstool militair recht)	74	74	74	74	74	-	-	2017	2022	2022
Stichting Maritiem Kenniscentrum	23	28	28	28	28	-	-	2017	2022	2022
Stichting <i>Phantasy in Blue</i>	11	25	25	25	25	-	-	2017	2022	2022
Stichting Historische Vlucht	109	111	111	111	111	-	-	2017	2022	2022
SWOON NLDA	15	22	22	22	22	-	-	2017	2022	2022
ASL BLSL Foundation	39	40	40	40	40	-	-	2017	2022	2022
Stichting Vincent van Gogh	534	-	-	-	-	-	-	n.v.t.	2018	2018 ⁵
Veteranenbegraafplaats Loenen	1.000	-	-	-	-	-	-	-	Enmalige subsidie	-
Stichting <i>Power of Freedom (Invictus Games)</i>	1.000	-	-	-	-	-	-	-	Enmalige subsidie	-
Subsidies te verstrekken na evaluatie ⁶	-	1.159	17.268	17.394	17.460	30.568	30.566	-	-	-
Totaal subsidies	31.111	30.524	30.329	30.430	30.496	30.568	30.566	-	-	-

Toelichting

- 1 De subsidie is vanaf 2018 beëindigd naar aanleiding van de vijfjaarlijkse evaluatie subsidies diversiteit en inclusiviteit. De ondersteuning is voortgezet als prestatieovereenkomst binnen de begroting van beleidsartikel 8 DOSCO.
- 2 In 2015 zijn concrete afspraken gemaakt tussen Defensie en de Stichting Nationaal Comité Herdenking Capitulaties voor de periode van 2016–2020.
- 3 Financiële consequenties inzake nuldelijnsondersteuning. In afwachting van de evaluatie uitkomst, verwacht medio 2019, nog niet opgenomen.
- 4 Onderliggende verplichtingen, volgend uit o.a. de publieke-private samenwerking die hierbij van toepassing is, lopen echter door tot 2040 (Kamerstuk [33 864, nr. A/1](#)).
- 5 De subsidierelatie is per 1 september 2018 beëindigd en op alternatieve wijze voortgezet.
- 6 Wanneer een eventuele verlening nog in afwachting is van een evaluatie wordt het budget onder deze post geplaatst.

In 2017 is er het Interdepartementaal Beleidsonderzoek (IBO) «Subsidies, robuust en proportioneel» uitgevoerd. Dit heeft geleid tot een aantal aanbevelingen. In deze begroting wordt daarom met een hyperlink naar het jaarverslag 2017 verwezen. Vanaf 2019 publiceert Defensie de, vanaf dat moment uitgevoerde, subsidie-evaluaties op www.rijksbegroting.nl.

De subsidies worden jaarlijks bij Defensie aangevraagd, door Defensie bezien en op risico's beoordeeld. De grootte en eventuele risico's zijn medebepalend voor het controle arrangement, waaronder de subsidie valt. De subsidies worden elke vijf jaar apart geëvalueerd. Tijdens de evaluatie wordt het gezamenlijk belang heroverwogen, waarna afhankelijk van de uitkomst, kan worden besloten tot afbouw van de subsidierelatie.

De regeling defensiesubsidies is te vinden op <http://wetten.overheid.nl/BWBR0013110/>.

7.5 EVALUATIE- EN OVERIG ONDERZOEK

Naast de beleidsdoorlichtingen worden binnen Defensie ook evaluaties en overig onderzoek uitgevoerd. Tot het overige evaluatieonderzoek behoren onder meer de toetsingskaderevaluaties naar lopende en voltooide operaties waaraan Nederlandse militairen deelnemen. Op grond van het Toetsingskader 2014 sturen de Ministers van Defensie en Buitenlandse Zaken elk jaar op de derde woensdag in mei een tussentijdse evaluatie van lopende operaties naar het parlement. Na beëindiging van de inzet wordt een eindevaluatie opgesteld waarin zowel militaire als politieke aspecten aan de orde komen. Indien dit opportuun is, bijvoorbeeld bij een specifiek verzoek van de Kamer of vanwege de omvang van de Nederlandse bijdrage, wordt de evaluatie afzonderlijk aan het parlement aangeboden. Evaluatie en monitoring van Nederlandse bijdragen aan internationale operaties dienen twee doelen. Ten eerste bieden ze de mogelijkheid tussentijds bij te sturen om de effectiviteit van de inzet verder te vergroten. Ten tweede zijn ze instrumenteel met het oog op de verantwoording van de inzet van Nederlands personeel en materieel in internationale operaties, waarbij sprake is van bijzondere risico's.

In 2018 is de operatie «Inzicht in Kwaliteit» gestart door de Minister van Financiën. Het doel van de operatie is om meer inzicht in de impact van beleid te krijgen, waarbij maatwerk het uitgangspunt is. Er zijn bij alle departementen in totaal 18 initiatieven gestart om dit inzicht te verwerven. Voor Defensie betreft dit de intensivering van *cybersecurity*. De Kamer wordt door de Minister van Financiën halfjaarlijks geïnformeerd over de voortgang van de operatie, de eerstvolgende rapportage komt in het derde kwartaal van 2019. Een statusupdate van de initiatieven, waaronder die van Defensie, wordt hier in meegenomen.

Overzicht Evaluatie- en overig onderzoek			
Artikel 1 – Inzet			
	Titel/onderwerp	Start	Afronding
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a. Beleidsdoorlichtingen			
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
	Evaluatie convenant FNIK	2019	2019
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
2a. MKBA's			
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
3. Overig onderzoek			

Artikel 2 – Koninklijke Marine

	Titel/onderwerp	Start	Afronding
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a. Beleidsdoorlichtingen			
	<i>Flag Officer Sea Training</i>	2024	2024
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
2a. MKBA's			
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
3. Overig onderzoek			

Artikel 3 – Koninklijke Landmacht

	Titel/onderwerp	Start	Afronding
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a. Beleidsdoorlichtingen			
	Omvorming 13 ^{de} gemechaniseerde brigade	2018	2019
	Nederlands-Duitse samenwerkingsverbanden gericht op interoperabiliteit in het informatiedomein	2022	2023
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
2a. MKBA's			
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
3. Overig onderzoek			

Artikel 4 – Koninklijke Luchtmacht

	Titel/onderwerp	Start	Afronding
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a. Beleidsdoorlichtingen			
	Vorming <i>joint</i> Defensie Helikopter Commando	2017	2019
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
2a. MKBA's			
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
3. Overig onderzoek			

Artikel 5 – Koninklijke Marechaussee

	Titel/onderwerp	Start	Afronding
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a. Beleidsdoorlichtingen			
	Informatiegestuurd optreden	2020	2021
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
2a. MKBA's			
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
3. Overig onderzoek			

Artikel 6 – Investerings krijgsmacht

	Titel/onderwerp	Start	Afronding
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a. Beleidsdoorlichtingen	Nader in te vullen	2019	2020
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
2a. MKBA's			
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
3. Overig onderzoek			

Artikel 7 – Ondersteuning krijgsmacht door DMO

	Titel/onderwerp	Start	Afronding
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a. Beleidsdoorlichtingen	Nader in te vullen	2019	2020
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
2a. MKBA's			
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
3. Overig onderzoek			

Artikel 8 – Ondersteuning krijgsmacht door DOSCO

	Titel/onderwerp	Start	Afronding
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a. Beleidsdoorlichtingen			
	Beleidswijzigingen Militaire Gezond- heidszorg	2021	2022
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
2a. MKBA's			
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
3. Overig onderzoek			

Artikel 9 – Algemeen

	Titel/onderwerp	Start	Afronding
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a. Beleidsdoorlichtingen			
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
	Subsidie Stichting Nederlandse Veteranendag	2022	2022
	Subsidie Nat. Comité Herdenking Capitulatie 1945 Wageningen	2020	2020
	Subsidie Veteranen Platform	2022	2022
	Subsidie Stichting Veteraneninstituut	2022	2022
	Subsidie Koninklijke Stichting Defensie Musea	2019	2019
	Subsidie Stichting Nationale Taptoe	2022	2022
	Subsidie Stichting de Basis	2022	2022
	Subsidie UvA leerstoel militair recht	2022	2022
	Subsidie Stichting Maritiem Kenniscentrum	2022	2022
	Subsidie Stichting <i>Phantasy in Blue</i>	2022	2022
	Subsidie Stichting Historische Vlucht	2022	2022
	Subsidie SWOON NLDA	2022	2022
	<i>Subsidie ASL BISL Foundation</i>	2022	2022
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
2a. MKBA's			
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
3. Overig onderzoek			

Artikel 10 – Apparaat Kerndepartement

	Titel/onderwerp	Start	Afronding
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a. Beleidsdoorlichtingen			
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
2a. MKBA's			
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
3. Overig onderzoek			
	<i>Cyber</i> initiatief Operatie inzicht in kwaliteit	2018	2023

7.6 OVERZICHT UITGAVEN VETERANEN EN UITGAVEN ZORG EN NAZORG

Aan de Kamer is toegezegd dat in de begroting een overzicht wordt opgenomen van de begrote uitgaven in het kader van het veteranenbeleid. De uitgaven zijn in de begroting verwerkt in verschillende begrotingsartikelen. In het onderstaande overzicht is dit samengebracht.

Totaaloverzicht van begrote uitgaven voor erkenning en waardering voor veteranen:

Omschrijving	bedragen x € 1.000
Subsidie Stichting het Veteraneninstituut	5.774
Subsidie Stichting Nederlandse Veteranendag	2.636
Subsidie Vereniging Veteranen Platform	200 ¹
Ondersteuning organisatie dag voor militaire oorlogs- en dienstslachtoffers	330
Ondersteunen veteranenzaken door operationele commando's	871
Totaal	9.811

¹ Exclusief structurele bijdrage nuldelijnsondersteuning

Operationele commando's	bedragen x € 1.000
Koninklijke Marine	294
Koninklijke Landmacht	400
Koninklijke Luchtmacht	102
Koninklijke Marechaussee	75
Totaal	871

Totaaloverzicht van begrote uitgaven voor zorg voor veteranen:

Omschrijving	bedragen x € 1.000
Invalideitspensioenen	62.270
Nabestaandenpensioenen	22.332
Volledige Schadevergoedingsregeling voor MOD slachtoffers	9.800 ¹
Veteranenclaims PTSS	25.500 ¹
Ereschuldtoekering	0
Sociale Zorg (w.o. de Voorzieningenregeling MOD slachtoffers)	10.273
Inkomensvoorziening in verband met zorg & re-integratie	700
Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV)	1.229
Subsidie Stichting De Basis	3.850
Zorgcoördinatie Veteranenloket	7.088
Subsidie Vereniging Veteranen Platform (t.b.v. Nuldelijnsondersteuning)	135 ²
Veteranen Intensieve Behandel Unit	125
Totaal gecontinueerd.	143.302

¹ Exclusief prijsbijstelling, onderdeel van het Nationaal Fonds Ereschuld.

² In afwachting van de resultaten van de evaluatie.

Begrote uitgaven overig:

Omschrijving	bedragen x € 1.000
De Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek (RZO)	135 ¹
Nationale ombudsman	400 ²
Totaal	535

¹ Geen input voor 2020 ontvangen, daarom bedrag van 2019 gecontinueerd.

² Jaarlijkse overheveling naar Ministerie van Binnenlandse Zaken.

Begrote uitgaven onderzoek:

Omschrijving	bedragen x € 1.000
Militaire Geestelijke Gezondheidszorg	500 ¹
Overig onderzoek	500
Research & Development LZV	150
Totaal	1.150

¹ Geen input voor 2020 ontvangen, daarom bedrag van 2019 gecontinueerd.

Uitgaven erkenning en waardering

De uitgaven voor erkenning en waardering zijn begroot in niet-beleidsartikel 9 Algemeen en 10 Apparaat Kerndepartement, met uitzondering van de uitgaven voor reüniefaciliteiten die zijn begroot op de beleidsartikelen van de operationele commando's.

Stichting het Veteraneninstituut

De Stichting het Veteraneninstituut richt zich primair op de directe dienstverlening aan veteranen en hun thuisfront en versterkt daarmee de erkenning en waardering voor veteranen. De Stichting het Veteraneninstituut vervult met het Veteranenloket tevens de loketfunctie naar de dienstverlening en zorg, en fungeert als kennis- en onderzoekscentrum op veteranengebied.

Stichting Nederlandse Veteranendag (NLVD)

De Stichting NLVD heeft tot doel het bevorderen en bestendigen van de maatschappelijke erkenning en waardering voor Nederlandse veteranen onder regie van het Nationaal Comité Veteranendag. De Stichting NLVD bereikt deze doelstelling door onder meer het jaarlijks organiseren van het dagevenement (de Nederlandse Veteranendag), educatieve activiteiten (in samenwerking met het Veteraneninstituut) en een doorlopende publiciteitscampagne.

Vereniging Veteranen Platform (VP)

De Vereniging Veteranen Platform (VP) behartigt de belangen van de Nederlandse veteranen en militaire oorlogs- en diensslachtoffers via aangesloten veteranenorganisaties. De afgelopen jaren heeft het VP de positie als gewaardeerd gesprekspartner voor Defensie verworven. Dit houdt in dat Defensie het VP beschouwt als vertegenwoordiger van alle veteranen en in die hoedanigheid het VP betreft bij beleidsveranderingen. Het VP werkt continu aan het verbeteren van de beeldvorming over veteranen. Ook stimuleert het VP de deelname aan activiteiten door de jonge generatie veteranen. Daarnaast coördineert het VP de landelijke nuldelijnsondersteuning; een netwerk van vrijwilligers dat veteranen kan ondersteunen door bijvoorbeeld het bieden van een luisterend oor of praktische hulp.

Dagen voor Militaire Oorlogs- en Diensslachtoffers (MOD-ers)

Defensie organiseert zes keer per jaar een contactdag voor Militaire Oorlogs- en Diensslachtoffers (MOD-ers). De doelstellingen van deze dagen zijn het bieden van erkenning en waardering aan MOD-ers en hun partners, het bieden van informatie over de (pensioen)regelingen en voorzieningen en het luisteren naar de behoeften van de doelgroep.

Reüniefaciliteiten

Verenigingen voor veteranen, post-actieven en MOD-ers, die geregistreerd zijn in het reünierregister van het Veteraneninstituut, kunnen eenmaal per jaar aanspraak maken op reüniefaciliteiten. De organisatie hiervan ligt in handen van de verenigingen zelf. Daarnaast organiseert elk operationeel commando een eigen veteranendag die, waar mogelijk, wordt gecombineerd met de open dag van het operationeel commando.

Uitgaven zorg

De uitgaven voor zorg en nazorg zijn begroot op beleidsartikel 8 DOSCO en niet-beleidsartikelen 9 Algemeen en 10 Apparaat Kerndepartement.

Kaderwet militaire pensioenen

Deze wetgeving bevat het geheel aan wet- en regelgeving voor veteranen, MOD-ers, militairen buiten dienst en ex-militairen die niet meer (volledig) kunnen werken of aanvullende voorzieningen nodig hebben vanwege arbeidsongeschiktheid.

Voor 2020 zijn de uitgaven aan bijzonder militair invaliditeitspensioen begroot op € 62,3 miljoen. Tevens is het bijzonder militair nabestaandenpensioen onderdeel van deze wetgeving. Voor 2020 zijn de uitgaven begroot op € 22,3 miljoen. De volledige schadevergoedingsregeling voor MOD-ers beoogt finale kwijting te bieden voor alle ten gevolge van een dienstongeval of dienstverbandaandoening veroorzaakte schade. Met deze regeling worden juridische procedures over aansprakelijkheid overbodig en kan Defensie proactief voorzien in materiële zorg. De hiermee gemoeide uitgaven zijn voor 2020 begroot op € 25,5 miljoen aan claims door veteranen die gerelateerd zijn aan PTSS en € 9,8 miljoen voor de Regeling Volledige Schadevergoeding.

Sociale zorg (w.o. Voorzieningenregeling MOD-ers)

Vanuit de wettelijke zorgplicht voor veteranen worden voorzieningen aan veteranen verstrekt met het oog op het verbeteren van de levensomstandigheden in specifieke situaties. Met ingang van 1 januari 2015 is, in het kader van de hervorming langdurige zorg, de Wet Maatschappelijke Ondersteuning 2015 (Wmo 2015) van kracht. Voorzieningen die met ingang van 1 januari 2015 niet of niet meer volledig worden toegekend op grond van de Wmo 2015, zullen aanvullend worden vergoed via de Voorzieningenregeling MOD-ers. Deze meerkosten voor Defensie zijn moeilijk vooraf in te schatten. Meerkosten die het gevolg zijn van wijzigingen in de Wmo 2015 worden daarom achteraf op basis van realisatiecijfers vergoed door het Ministerie van VWS. De benodigde ondersteuning blijft daarmee voor de groep veteranen en MOD-ers ongewijzigd op het niveau zoals dat is vastgelegd in de Veteranenwet.

Inkomensvoorziening in verband met zorg en re-integratie

De inkomensvoorziening, zoals opgenomen in artikel 7 van de Veteranenwet, is een laagdrempelige regeling voor veteranen die ziek of arbeidsongeschikt zijn en waarbij sprake is van een vermoeden van een dienstgerelateerde aandoening. Met het aanvragen van de inkomensvoorziening in verband met zorg wordt tegelijkertijd ook de aanvraag militair invaliditeitspensioen (MIP) gestart. Daarnaast worden voor deze veteranen de inspanningen op het gebied van de re-integratie geïntensiveerd en worden de reiskosten van hun partners vergoed wanneer ze deelnemen aan ambulante lotgenotengroepen. De uitvoeringskosten die gemoeid zijn met de re-integratie en het vergoeden van de reiskosten maken onderdeel uit van de raming. In totaal is voor deze voorzieningen een bedrag van € 700.000 geraamd.

Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV)

Het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV) is een civiel-militaire ketenorganisatie met als doel post-actieve veteranen, diensslachtoffers en hun relaties bij missie gerelateerde psychische en psychosociale problemen overal in Nederland de meest geëigende zorg te bieden. In april 2018 is de samenwerkingsovereenkomst tussen Defensie en de LZV-instellingen opnieuw bekrachtigd met een convenant. Voor 2020 zijn de uitgaven begroot op € 1.229.000.

Maatschappelijke ondersteuning voor veteranen

De eerstelijnszorg voor post-actieve veteranen wordt verzorgd door het gespecialiseerd maatschappelijk werk van Stichting de Basis. Hiermee wordt beoogd te bereiken dat de post-actieve veteraan weer deel kan nemen aan het maatschappelijk verkeer. De subsidie voor het gespecialiseerd maatschappelijk werk voor post-veteranen bedraagt voor 2019 € 3,8 miljoen.

Zorgcoördinatie Veteranenloket (VL)

Zorgcoördinatie maakt deel uit van het Veteranenloket (VL). Het VL faciliteert de toegang tot zowel de materiële als de immateriële zorg en dienstverlening voor Veteranen en MOD'ers en hun relaties. Het VL betreft een samenwerkingsverband tussen het Veteraneninstituut, het ABP, Stichting de Basis en Bedrijfsmaatschappelijk Werk Defensie. De kosten (€ 7,1 miljoen) betreffen de centrale kosten voor het VL en de totale uitvoeringskosten (inclusief zorgcoördinatoren van het ABP) en zijn onderdeel van de raming.

Nuldelijnsondersteuning

Conform het Veteranenbesluit is het VP belast met de integrale coördinatie van de nuldelijnsondersteuning aan post-actieve veteranen en de aansluiting daarvan op de professionele hulpverlening van het LZV. Het VP voert de regie over de inrichting van dit landelijk dekkend systeem van nuldelijnsondersteuning. Conform het convenant draagt Defensie tot en met 2018 draagt jaarlijks bij aan de organisatie-, opleidings- en inzetkosten van de nuldelijnshelpers van het landelijk dekkend en genormeerd nuldelijnsondersteuningssysteem. De uitgaven voor Defensie bedragen € 135.000 per jaar. Voor 2019 is besloten deze bijdrage voort te zetten onder de voorwaarde dat er in 2019 een evaluatie wordt uitgevoerd aangaande de besteding van het budget en de doelmatigheid. Defensie is voornemens de bijdrage ook in 2020 voort te zetten, maar is nog in afwachting van de resultaten van de evaluatie.

Ter versterking hiervan had het Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg (vfonds) toegezegd om de regionale nuldelijnsactiviteiten voor dezelfde periode (tot en met 2018) financieel te ondersteunen met een bijdrage van € 100.000 per jaar en heeft deze bijdrage nogmaals verlengd voor één jaar in 2019. Voor 2020 komt deze bijdrage te vervallen.

Uitgaven onderzoek

In de begroting van DOSCO is ruim € 1 miljoen opgenomen ten behoeve van het wetenschappelijk onderzoek. Dit bedrag is verdeeld in twee categorieën onderzoek. Er wordt € 500.000 beschikbaar gesteld ten behoeve van onderzoeken naar de neurobiologische gevolgen van stress en trauma dat vanuit de Wetenschappelijke Onderzoeksgroep van de MGGZ wordt uitgevoerd. Ten behoeve van onderzoek naar de verbetering van de kwaliteit van zorg in het LZV is eveneens € 500.000 toegezegd. € 150.000 is opgenomen ten behoeve van toegepast onderzoek bij het LZV, in navolging van een aanbeveling uit het rapport Duurzame Financiering Veteranenzorg.

Uitgaven overig

Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek (RZO)

De onafhankelijke RZO oefent toezicht uit op de ketenzorg aan veteranen die gebruik maken van het LZV en bevordert de gewenste specialisatie van de betrokken (LZV) instanties. De RZO adviseert daarnaast over (de richting van) het wetenschappelijk onderzoek op het gebied van aandoeeningen die verband houden met uitzendingen en draagt zorg voor en bewaakt de noodzakelijke convergentie tussen die onderzoeken. De RZO is door zijn samenstelling in staat om het veteranenzorgsysteem vanuit verschillende perspectieven te beschouwen. Voor 2019 bedragen de begrote uitgaven € 135.000.

Nationale ombudsman

Conform de Veteranenwet heeft de Nationale ombudsman tevens een rol als ombudsman van de veteranen. In die rol behandelt hij klachten van veteranen over overheidsinstanties en over niet-overheidsinstanties die een taak uitvoeren op het gebied van veteranen. Daarnaast onderzoekt hij of er structurele knelpunten zijn. In april 2018 heeft Defensie, op verzoek van de Veteranenombudsman, besloten om het budget te verhogen van € 300.000 naar structureel € 400.000 per jaar.

7.7 OVERZICHT UITGAVEN IT

Aan de Kamer is toegezegd dat in de begroting een integraal overzicht wordt opgenomen van de begrote uitgaven aan IT. De uitgaven zijn in de begroting verwerkt op de begrotingsartikelen Investerings (investerings IT), marine, luchtmacht en Defensie Materieel Organisatie (exploitatie IT).

Totaaloverzicht uitgaven aan IT								
Omschrijving	Begroting	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Instandhouding IT	Artikel 2	1.019	1.276	1.364	1.363	1.363	1.363	1.363
Instandhouding IT	Artikel 4	0	0	4.906	6.542	6.547	6.547	6.547
Voorzien in IT, investering	Artikel 6	272.087	230.460	316.394	260.348	376.145	385.796	264.262
Instandhouding IT	Artikel 7	312.843	181.107	230.825	229.334	225.295	215.222	215.764
Totaal uitgaven IT		585.949	412.843	553.489	497.587	609.350	608.928	487.936

De IT van Defensie is dringend toe aan vernieuwing. Onder meer met het Programma Grensverleggende IT (of kortweg GrIT) geeft Defensie hieraan uitvoering. Het gaat om de vernieuwing van de gehele IT-infrastructuur, bestaande uit datacenters, netwerken, werkplekken en voorzieningen voor beheer en beveiliging. De IT-vernieuwing is noodzakelijk om de ambities van Defensie te kunnen waarmaken. Deze zijn nu in beleidsartikel 6 Investerings onder Voorzien in IT in deze begroting opgenomen.

Defensie had tot 2019 voor de uitvoering van de IT twee organisaties: het *Joint* Informatievoorziening Commando en het agentschap DTO (Operations). Deze organisaties zijn samengevoegd tot één IT-bedrijf. Daarbij is het agentschap Operations per 31 december 2018 opgeheven en is overgestapt van het baten-lastenstelsel naar het kas-verplichtingenstelsel. Als gevolg hiervan is de verdeling van de IT uitgaven, zoals zichtbaar in de begroting gewijzigd.

7.8 LIJST VAN AFKORTINGEN

Afkorting	Omschrijving
AAR	After Action Review
ABP	Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds
AGBADS	Army Ground Based Air Defence System
AH-64D	Apache
AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
AMBV	Alkmaar-klasse Mijnenbestrijdingsvaartuig
ANA	Afghan National Army
AO	Algemeen Overleg
AOO	Adjutant Onderofficier
AOR	Bevoorradingsschip
AOW	Algemene Ouderdomswet
ARAR	Algemeen Rijksambtenarenreglement
ASL BISL	Application Services Library Business Information Services library
ATB	Amphibious Taskgroup
ATV	All Terrain Vehicle
AWACS	Airborne Warning and Control System
BBP	Bruto Binnenlands Product
BEL	België
BENELUX	België Nederland Luxemburg
BIG	Beroepen in de Individuele Gezondheidszorg
BIT	Bureau ICT-toetsing
BIV	Budget Internationale Veiligheid
BKI	BeleidsKader Inzet
BNMO	Bond van Nederlandse Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers
BOE	Bijzondere Organisatie Eenheid
BS	Bestuursstaf
BSB	Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten
btw	Belasting toegevoegde waarde
BVM	Besluitvormingsmemorandum
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
C-130	transportvliegtuig
CAO	Collectieve Arbeidsovereenkomst
CATG	Commander Amphibious Taskgroup
CBMI	Capacity Building Mission Iraq
CBRN	Chemisch, Biologisch, Radiologisch en Nucleair
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CDS	Commandant der Strijdkrachten
CE-pakket	Chemical Energy beschermingspakket
CHU	Counter Hybrid Unit
CIS	Communicatie- en Informatiesystemen
CMF	Combined Maritime Forces
CMH	Centraal Militair Hospitaal
CMR	Carcinogene, Mutagene en Reproductietoxischestoffen

Afkorting	Omschrijving
CNA	Camp New Amsterdam
CODEMA	Commissie Ontwikkeling Defensie Materieel
CODEMO	Commissie Defensie Materieel Ontwikkeling
COID	Centrale Organisatie Integriteit Defensie
C-RAM	Counter Rockers, Artillery & Mortars
CRvB	Centrale Raad van Beroep
CSOCC	Composite Special Operations Component Command
CSS	Combat Support Ship
CV-90	Infanterie Gevechtsvoertuig
CZMCARIB	Commandement der Zeemacht Caribisch Gebied
DAP	Defensie Afstoot Plan
DBBS	Defensie Bewaking- en Beveiligingssysteem
DBFMO	Design, Build, Finance, Maintain and Operate
DCA	Dual Capable Aircraft
DCC	Defensie Cyber Commando
DCS	Defensie Cyber Strategie
DDG	Defensie Duik Groep
DefCERT	Defensie Computer Emergency Response Team
DEU	Duitsland
DHC	Defensie Helikopter Commando
DIS	Defensie Industrie
DLP	Defensie Lifecycle Plan
DMF	Defensiematerieelbegrotingsfonds
DMO	Defensie Materieel Organisatie
DMP	Defensie Materieel Proces
DNK	Denemarken
DOKS	Defensie Operationeel Kledingsysteem
DOSCO	Defensie Ondersteuningscommando
DPO	Defensieprojectenoverzicht
DTO	Defensie Telematica Organisatie
DVOW	Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen
EDA	European Defence Agency
EDF	Europees Defensiefonds
EDIDP	European Defence Industrial Development Programme
EES	Europees In- en Uitreissysteem
eFP	enhanced Forward Presence
EJM	Eindejaarsmarge
eNRF	enhanced NATO Response Force
EODD	Explosieven Opruimingsdienst Defensie
ERP M&F	Enterprise Resource Planning Materieellogistiek & Financiën
ESSM	Evolved Sea Sparrow Missile
ETIAS	Europees Informatie- en Reisautorisatiesysteem
EU	Europese Unie
EUBAM	European Union Border Assistance Mission

Afkorting	Omschrijving
EUBG	European Battle Group
EUCAP	European Union Capacity Building
EULEX	European Union Rule of Law Mission
EURODAC	Databank met vingerafdrukken van asielzoekers
EUTM	European Union Trainings Mission
EUVIS	Europees Visum Informatiesysteem
EV	Eigen Vermogen
EZK	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
F-16	Jachtvliegtuig
F-35	Vijfde generatie jachtvliegtuig
FNIK	Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht
FOST	Flag Officer Sea Training
FOXTROT	Draadloze IT infrastructuur en command- en controlsystemen
FRONT	Future Relevant Operations with Next Generation Technology & Thinking
FRONTDOOR	Toegangspoort voor iedereen die wil samenwerken met Defensie
FRONTEX	Frontières extérieures (agentschap inzake buitengrenzen EU)
GAO	General Accounting Office
GEN	Generaal
GPOI	Global Peace Operations Initiative
GPW	Groot Pantserwielvoertuig
GrIT	Grensverleggende Informatie Technologie
HCFK	Chloorfluorkoolstofverbinding
HCSS	Het Den Haag Centrum voor Strategische Studies
HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking
HOV	Hydrografisch opnamevaartuig
HQ	Head Quarters (brigade hoofdkwartier)
HR	Human Resources domein
IAMD	Integrated Air & Missile Defence
IB	Informatie Beheer
IBO	Interdepartementaal Beleidsonderzoek
lenW	Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
IFFG	Initial Follow On Forces Group
IGK	Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht
IGO	Informatie Gestuurd Optreden
IGV	Inspecteur-Generaal Veiligheid
IMG	Inspectie Militaire Gezondheid
INF	Intermediate-Range Nuclear Forces
ISD	Innovatiestrategie Defensie
ISIS	Islamitische Staat
ISR	Information Storage and Retrieval
IT	Informatietechnologie (incl communicatie)
IV	Informatievoorziening
IVD	Inspectie Veiligheid Defensie

Afkorting	Omschrijving
JenV	Ministerie van Justitie Veiligheid
JIVC	Joint Informatievoorzieningscommando
JSS	Joint Support Ship
KAP	Kapitein
KCT	Korps Commando Troepen
KDC-10	Tankvliegtuig
KMar	Koninklijke Marechaussee
KN	Kilo Newton
KOL	Kolonel
KORV	Kader Overname Rijksvastgoed
KPI	Key Performance Indicator
KPL	Korporaal
LCF	Luchtverdedigings- en Commandofregatten
LCVP	Middelzwaar Landingsvaartuig
LKOL	Luitenant-Kolonel
LNT	Luitenant
LNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
LOCC	Landelijk Operationeel Coördinatie Centrum
LOFTA	Law and Order Trust Fund
LPD	Landing Platform Dock
LPO	Loon- en Prijsbijstelling
LZV	Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen
MAJ	Majoor
MALE UAV	Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle
MARIN	Maritime Research Institute Netherlands
MARKAZ	Michiel Adriaanszoon de Ruyterkazerne
MARSOF	Marine Special Operations Forces
MBMD	Maritime Ballistic Missile Defence
MBS	Maritime Battle Staff
MCG	Marine Combat Group
MFF	Multipurposefregat
MGGZ	Militaire Geestelijke GezondheidsZorg
MGZ	Militaire Gezondheidszorg
MHK	Militair Huis van de Koning
MID	Militaire Inlichtingendienst
MILSATCOM	Militaire Satelliet Communicatie
MINUSMA	United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission
MIP	Militair Invaliditeits Pensioen
MIVD	Militaire Inlichtingen- en VeiligheidsDienst
MK46	Torpedo
MK48	Torpedo
MKB	Midden- en KleinBedrijf
MKBA	Maatschappelijke Kosten Baten Analyse
MLA	Militaire Luchtvaart Autoriteit

Afkorting	Omschrijving
MLU	Midlife Update
MOC ABNL	Maritime Operation Centre Admiraliteit Benelux
MOD	Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers
MPO	Materieelprojectenoverzicht
MQ-9	MALE UAV
MRAT/SRAT	Medium en Short Range Anti-Tank
MRTT	Multi Role Tanker-Transporttoestel
MTF	Medical Treatment Facility
MTV	Mobiel Toezicht Vreemdelingen
MvD	Ministerie van Defensie
NAFIN	Netherlands Armed Forces Integrated Network
NAVO	Noord Atlantische VerdragsOrganisatie
NBOF	Niet Beschikbaar Op Functie
NH-90	Helikopter
NLD	Nederland(se)
NLDA	Nederlandse Defensie Academie
NLMARFOR	Netherlands Maritime Force
NLR	Koninklijk Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum
NLTC	Netherlands Liaison Team CENTCOM
NLVD	Stichting Nederlandse Veteranendag
NMI	Nederlands Meetinstituut
NMM	Nationaal Militair Museum
NO	Nota Overleg
NOW	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk onderzoek
NRF	NATO Response Force
NRI	NATO Readiness Initiative
NSE	National Support Element
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OM	Openbaar Ministerie
OPS	Operations
OPV	Oceangoing Patrol Vessel
OSINT	Open Source Intelligence
PC-7	Lesvliegtuig
PED	Processing Exploration Dissemination
PESCO	Permanent Structured Cooperation
PPS	Publiek Private Samenwerking
PTSS	Posttraumatische stressstoornis
PV	Permanente Vertegenwoordiging
RBZ	Raad Buitenlandse Zaken
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
RPE	Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek
RSM	Resolute Support missie
RVB	Rijksvastgoedbedrijf
RVU	Regeling voor vervroegde uittreding

Afkorting	Omschrijving
RWT's	Rechtspersonen met een Wettelijke Taak
RZO	Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek
S-400	Russisch luchtverdedigingssysteem
SAC	Strategic Airlift Capability
SDM	Stichting Defensiemusea
SGT	Sergeant
SIB	Stuurgroep Informatie Beleid
SIC	Snel Inzetbare Capaciteiten
SIS	Schengen Informatiesysteem
SKD	Stichting Koninklijke Defensiemusea
SLD	Soldaat
SM	Sergeant-Majoor
SM 2	Luchtdoelraket
SM2-III A	Standard Missile 2 Block III A
SMART-L radar	Signaal Multibeam Acquisition Radar for Targeting, Longrange
SNMG1	Standing NATO Maritime Group One
SOF	Special Operations Forces
SOLTG	Special Operations Land Task Group
SOMTG	Special Operations Maritime Task Group
SSCG	Station Schip Caribisch Gebied
SVP	Strategisch Vastgoedplan
SWOON	Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA
SZVK	Stichting Ziektekosten Verzekering Krijgsmacht
SZW	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
TEN	Tactical Edge Networking
TNO	Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek
TOC	Territoriaal Operatie Centrum
UAV	Unmanned Aerial Vehicle
UGM	Uitkeringswet Gewezen Militairen
UIM	Unit Interventie Mariniers
UKW	Uitkeringswet
UNDOF	United Nations Disengagement Observer Force
UNIFIL	United Nations Interim Force in Lebanon
UNTSO	United Nations Truce Supervision Organisation
UvA	Universiteit van Amsterdam
VAO	Voorgezet Algemeen Overleg
vfonds	Veteranenfonds
VJTF(A)	Very High Readiness Joint Task Force (Air)
VJTF(M)	Very High Readiness Joint Task Force (Maritime)
VL	Veteranen Loket
VN	Verenigde Naties
VOSS	Verbeterd Operationeel Systeem Soldaat
VP	Vereniging Veteranen Platform

Afkorting	Omschrijving
VPD's	Vessel Protection Detachments
VSHORAD	Very Short Range Air Defence
vte	Voltijdsequivalent
WGO	Wetgevings Overleg
WMO	Wet Maatschappelijke Ondersteuning
WTB	Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen
ZBO	Zelfstandige Bestuursorganen
ZVW	Zorgverzekeringswet
ZZP	Zelfstandige Zonder Personeel